SAYI 6 FİYATI 750 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ■ MAYIS 1987

Birlik-Mücadele-Dayanışma. Bunlara ücret köleliğinden kurtulmak için ihtiyacı var. Özgürlüğünü gerçekleştirdiği zaman kendi kendini de inkâr edecek… O zaman 1 Mayıs Bahar Bayramı olacak… 1 Mayıs'ı bahar bayramı yapma yetkisi ve yeteneği yalnız ona ait… İşçi sınıfına.

"SAĞLIK ŞEYİ" NASIL HAZIRLANDI

FAŞİZM MAHKÛM EDİLDİ Mİ?

"Bu kararla hukuka aykırı olarak, iddianamede kanıt ve belgeleri sergilenen DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler, Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul, Ümit Doğanay, Doğan Öz, Bedrettin Cömert'in de aralarında bulunduğu 600'ü aşkın kişinin öldürülmesi ve öldürtülmesi; K.Maraş, Sivas, Çorum, Malatya gibi olayların örgütlenmesi, hiçbir siyasi yanı yokmuşcasına birer adi suç olarak değer-

KOMSOMOL HASAN İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

"BAHAR BAYRAMI"

Benimsenmemiş bir kölece çalıştırılmaya karşı tepkidir. Çalışmanın koşullarının insanca düzenlenmesini istemektir. Kendi fizik varlığının müsrifçe tüketilmesine karşı insanın haklı savunmasıdır. İşçinin kendine sahip çıkmasıdır. 1 Mayıs'tır. Aslına bakarsanız ne 1977 İstanbul'u kadar yenidir; ne de Spartaküs kadar eski. Köledir, serftir, işçidir. Biçimi hep değişmiştir ama, çalıştırılıp emeğinin ürünlerine el konulandır. 1 Mayıs, çalışanlardır. Münzer, Taylor hareketleriyle Ortaçağ'ı; Lyon'da, Manchester'de, Komün'de Yeniçağ'a; Ekim'de, Yakınçağ'a damgasını vurandır. 1 Mayıs özgürleşmek isteyen insandır.

Adını koyanların idam edilmelerinin üstünden 100 yıl geçti. Bu çok uzun bir yüzyıl. Daha da sürecek besbelli. Kendini ücret köleliğinden kurtarmaktan, hatta bunu insanın kurtuluşu gibi bir genel, soylu amaca bağlamaktan başka hiçbir amacı yoktur. Ürettiğini bencilce istemez, ürettiğinin kendinden sakınılmasına son vermekten başka bir isteği olmamıştır. İşçidir.

Bu kadar haklı, bu denli barışçı bir sınıfın, kendini kurtarma çabasına karşı gösterilen haksız şiddeti unutması mümkün müdür? Mümkündür! Kendinden önceki her sınıfın kurtuluşu, sömürünün ve şiddetin sadece biçimini değiştirdiği halde, onun kurtuluşu sömürü ve şiddetin ebediyyen ilgasıdır. İşçi sınıfı kendine yapılan, kendinden önceki çalışan sınıflara yapılmış olan zulmü, ancak kendi kesin kurtuluşundan sonra unutur. Varacağına vardığı ve kurtulduğu yerde 1 Mayıs, düpedüz bahar bayramı.

Birlik-Mücadele-Dayanışma. Bunlara ücret köleliğinden kurtulmak için ihtiyacı var. Özgürlüğünü gerçekleştirdiği zaman kendi kendini de inkâr edecek... O zaman 1 Mayıs, bahar bayramı olacak... 1 Mayıs'ı bahar bayramı yapma yetkisi ve yeteneği yalnız ona ait. İşçi sınıfına.

Türkiye'de yasaktır. Sadece işçilere özgü bir yasak değil. Hayatın temeli olan bir sınıfa, hayatın bütününe yasak koymadan, hayatı yasaklamadan yasak koymak kolay mı? Memurlara ve öğrencilere, öğretmenlere ve kadınlara, avukatlara ve mühendislere, herkese, bir avuç tekelciden başkasına, herkese yaşamlarını sınırlayan bin bir türlü yasak konulmadan 1 Mayıs yasaklanabilir mi?

İşçilerin durumu, herkese kendi durumunun bilgisini veriyor. İşçilerin sorunları ve görevleri, bugünkü verili durumda toplumun diğer kesimlerinin de sorunlarını ve görevlerini belirliyor. 1 Mayıs bu nesnel bağlantı nedeniyle sadece işçilerin sorunu olmaktan çıkıyor, genel bir demokrasi sorunu, özgür bir toplum olabilme sorunu haline geliyor.

Şimdi esas olan, 1 Mayıs üstündeki yasağı kendi hak ve özgürlükleri üstündeki baskı ve yasakla bir ve aynı şey görüp kendi sorunu olarak saymak, sorunu şu veya bu demokratik hakkın kullanımı olarak değil, genel demokrasi sorunu olarak sahip çıkmaktır. 1 Mayıs yasağına karşı tutum, öteki bütün yasaklara ve halkın demokrasi talebine karşı tutum olduğu için demokrasiden yana olup olmamanın da ölçüsüdür.

1 Mayıs, altında "demokratım" diyen herkesin imzası bulunan bir "gensoru" haline getirilebilir ve getirilmelidir. ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ ■ MAYIS 1987 ■

▶ **Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:** *Cevat Keskin* ▶ **Yazışma Adresi:** *GÖRÜŞ Dergisi Nuruosmaniye Cad. 5 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 750.-TL Yurt dışı 4 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 6750.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset* ▶ **Baskı:** *Çift Ay Matbaacılık* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

Çağatay Anadol

SOL PARTİNİN SOSYAL YERİ VE İŞLEVİ

Demokratik hak ve özgürlükler öncelikle emekçi yığınlar ve çalışanlar için işlemiyorsa, emeğin hakkını savunan solcuların demokrasi mücadelesinde yasal olanaklardan da azami ölçüde yararlanmaları küçümsenmeyecek bir önem kazanır.

Yasal siyaset alanında sosyal demokrasiden daha solda bir partinin eksikliğine ilişkin tartışmalar, 1986'nın ikinci yarısında kamuoyunda, özellikle sol çevrelerde bir hayli yankı uyandırmıştı. Birkaç aydır bu konuda sessizliğin hüküm sürdüğü görülüyor. Tartışmaların ilk raundunun gerektirdiği bir düşünme döneminin söz konusu olduğunu sanıyorum. Sosyalistlerin yasal imkanları değerlendirmeye verdiği büyük önemi gözönüne alarak bu derin düşünme döneminin artık aşılması gerektiğine, yerini yeniden bir sesli düşünme döneminin alması zamanının geldiğine inanıyorum.

Yasal siyasetin, evrensel dünya görüşlerinin bir bölümüne, en azından işçi sınıfının ideolojisine, dolayısıyla da partilerine kapalı olduğu biliniyor. Bu durumun görünür gelecekte değişeceğini beklememek gerekiyor. Söz konusu kapalılığı, varolan mevzuat ve bu mevzuatı dayatan kurulu rejim yaratıyor. Bu olgu, aynı zamanda kurulu rejimin karakterine ışık tutuyor, onun "Batı"daki demokrasilerden nitel ayırımını ortaya koyuyor.

Acaba yasal alan sosyal demokrasiden daha solda kalanların hepsine mi kapalı?

Solcularımızın* büyük çoğunluğu varolan koşullarda sol bir partinin kurulabileceği kanısındalar. Solcu olmayan hukuk otoritelerinin görüşleri de benzer doğrultuda. Henüz sosyal demokrasiden daha solda bir parti yasal siyaset sahnesine çıkmadığı için pratikte neler olabileceğini şimdiden kestirmek güç. Yine de yasal siyasetin sosyal demokrasiden daha solda olanlara tümüyle kapalı olmadığı görüşü ağır basıyor. Öyleyse çöreğin tadını ancak onu yiyerek anlayabileceğiz demektir.

Sol bir partinin oluşturulabilmesi için önce, bu partinin solculuğunu olabildiğince açık seçik tanımlanması, sınırlarının belirlenmesi gerekiyor.

Kanımca sol parti genel çizgileriyle sosyalizmi savunmalı, işçilere, diğer emekçilere sömürüden ve baskıdan arındırılmış bir düzeni hedef göstermeli. Bu özellik, partinin sosyal demokrasiden ayrı bir parti olarak varolmasının temel gerekçesini oluşturuyor. Bilindiği gibi sosyal demokrat partiler kapitalist düzenin aşılmasını öngörmüyor, onu reformlarla sürdürmeyi hedefliyor. Sol partinin yasal siyasetteki boşluğu doldurabilmesi için kapitalizmi aşan bir düzeni savunması zorunlu. Ama asıl mesele kapitalist düzen varlığını koruduğu müddetçe emekçi yığınların sömürü ve baskıdan kurtulmasının olanaksızlığı. Emekçilerin çoğunluğu, bugün bu gerçeği bilimsel anlamda kavramasalar da, hayatın akışından, mevcut düzen yani patronların egemenliği devam ettiği sürece kendilerinin de sömürüden kurtulamayacaklarını en azından seziyorlar. Onlara sömürüsüz ve baskısız bir düzeni, sosyalizmi nihai hedef olarak göstermek sosyalizmin propagandasını yapmak, örgütlü mücadeleyi benimsemeleri için birincil önem taşıyor.

Sosyalist propagandanın başlıca amacı sosyalist dünya görüşünün emekçiler arasında yaygınlık kazanmasını sağlamak, işçi sınıfının mücadelesinin bütün boyutları için elverişli bir sosyal temel oluşturmaktır.

Ancak, sol partinin bu kapsam içindeki işlevinin ve görevlerinin gerçekçi bir şekilde belirlenmesi, kaldıramayacağı yükümlülüklerden uzak tutulması gerekir. Sosyalizmin genel hatlarıyla propagandası, sosyalist düzene nasıl varılacağının adım adım tasvirini gerektirmez. Üstelik böylesi, varolan mevzuat altında mümkün olamayacağı gibi sol partinin örgütsel yapısını, ideolojik heterojenliğini aşan alanlara girmesi anlamına gelir.

Sosyalizm propagandasının yanı sıra sol partinin program hedefleri neler olmalıdır?

Konu, ilgilenenler tarafından enine boyuna tartışılmalı ve ortaklaşa bir görüşe varılmalı. Şunların esas alınabileceği kanısındayım:

Bağımsızlık. Emperyalizmle olan her türlü bağımlılık ilişkisine son verilmesi.

Demokrasi. Evrensel kabul gören bütün demokratik hak ve özgürlüklerin hukuken ve fiilen geçerli kılınması.

Tekellerin egemenliğine son verilmesi. Tekellerin elindeki büyük üretim ve dolaşım araçlarının kamu mülkiyeti alanına alınması.

Irkçılığın ve şovenizmin önlenmesi. Irkçı ve şoven akımların yasaklanması, ırkçı ve milliyetçi baskılara son verilmesi.

Bu hedeflerin, Türkiye solunda yer alan hemen bütün görüşlerin ortak paydasını oluşturduğu söylenebilir. Bu nokta önemlidir; çünkü sol parti, solda yer alan ve böyle bir partinin gereğine inanan herkesin omuz vermesiyle oluşturulmak zorundadır.

Yasal sol partinin oluşturulması toplumda ne gibi gelişmelere yol açabilir? Böyle bir partinin varlığı toplumsal süreci nasıl etkiler?

Her şeyden önce demokrasi mücadelesi azımsanmayacak bir ivme kazanacaktır. Çünkü demokratik hak ve özgürlüklerin savunulmasında, bunun için yürütülen mücadelede solcular, öteki siyasi hareketlerin hepsinden daha kararlı ve ısrarlıdır. Son yedi yılın de-

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

neyleri bu gerçeğin kanıtı. "Şartlara uyum gösterme", "bekle-gör" gibi taktiklerin pek yaygın olduğu dönemlerde demokratik hak ve özgürlükleri en zor şartlar altında savunanların, bu uğurda her türlü sıkıntıya katlananların çoğu zaman solcular olduğuna, günlük basında bir türlü eksilmeyen mahkeme haberleri tanıklık ediyorlar. Böylesi de doğal. Çün-kü eksikliği çekilen demokratik hak ve özgürlükler herkesten çok işçileri, diğer emekçileri, çalışan on milyonlarca insanı ilgilendiriyor. Bu gerçeğin çarpıcı örneklerine hemen her gün rastlıyoruz. Örneğin bir TÜSİAD, derneklerin siyaset yapmaları yasak olduğu halde siyasetin âlâsını yapabiliyor; ama ölüm cezasının kaldırılması gibi son derece insani bir öneri getiren doktorların bu talebi suç sayılabiliyor. Ya da eski siyasilere konulan yasak ihlal edildiğinde bu hoş görülebiliyor; ama askeri yönetime bakan vermiş Türk-İş yöneticilerinin -ne de olsa işçi temsilcileridirler, yaptıkları "yol olabilir" gerekçesiyle olsa gerek- üç adım yürümelerine izin verilmiyor.

Sol partinin yasal siyasetteki boşluğu doldurabilmesi için kapitalizmi aşan bir düzeni savunması zorunlu. Ama asıl mesele kapitalist düzen varlığını koruduğu müddetçe emekçi yığınların sömürü ve baskıdan kurtulmasının olanaksızlığı.

Durum böyleyse, yani demokratik hak ve özgürlükler öncelikle emekçi yığınlar, çalışan insanlar için işlemiyorsa, emeğin hakkını savunan solcuların demokrasi mücadelesinde yasal olanaklardan da azami ölçüde yararlanmaları küçümsenmeyecek bir önem kazanır. Yasal olanaklardan biri de yasal siyaset alanında yer almaktır.

Dahası, demokratik hak ve özgürlükler mücadelesiyle, emekçilerin sosyal kurtuluş mücadelesi arasında birbirlerinden koparılamayacak kadar güçlü organik bir bağ vardır. Kapitalist düzen varlığını koruduğu sürece, demokratik hak ve özgürlükler isterse azami ölçüde geçerli kılınsın, sömürü ve baskı sona ermez. Oysa emekçi insan için esas olan sömürü ve baskıdan tümüyle kurtulmaktır. Kapitalist düzende sömürü ve baskının azaltılıp hafifletilmesine yarayan demokratik hak ve özgürlükler de emekçi için çok önemlidir. Ama onun gözü yine de sömürüsüz ve baskısız bir dünyadadır, kendisinden başka efendinin bulunmayacağı bir düzendedir. Bugün elde edeceği demokratik hak ve özgürlükler, böylesi bir hedefin gerçekleşmesine ne ölçüde hizmet ederse, o da demokrasi mücadelesine o ölçüde asılır, özgürlüklere o ölçüde sahip çıkar, mücadelenin zorluklarına o ölçüde göğüs gerer. Kaldı ki, aynı demokratik hak ve özgürlükler emekçinin kendi dünyasını inşa etmesinde de tayin edici öneme sahip olacaklardır.

Son çeyrek yüzyılın deneyi, ağır baskı dönemlerinde sol hareketlerin büyük ölçüde etkisizleştirildiklerini, böylesi dönemlerde solun-bütün olarak ele alındığında-bir bakıma bastırıldığını gösteriyor. Böyle olmasının başlıca nedenlerinden biri, sol hareketlerin temsil ettikleri emekçi toplum kesimleri içinde yeterince yaygın ve onlara yeterince mal olmamış olmalarıdır. Dolayısıyla sol partinin, solun yığınsallaşmasına, sosyalizm düşüncesine çok sayıda işçinin emekçinin kazanılmasına, mücadelenin yarınları için elverişli bir toplumsal temel oluşturulmasına hizmet edeceği, her türlü tartışmanın ötesindedir.

Sol parti, demokrasi mücadelesinin yanı sıra antiemperyalist, antişovenist ve antimonopolist mücadelelerin de geliştirilip güçlendirilmelerine, bu mücadelelerin daha yığınsallaştırılmasına ivme kazandıracaktır.

Bütün bunların gerçekleşebilmesi için sol partinin oluşturulması sürecinin son derece özenli, yapıcı ve sabırlı bir tutumla değerlendirilmesi gerekiyor.

Türkiye solunun bünyesinde çok sayıda akımı ve tek tek solcuları barındırdığı biliniyor. Bu bölünmüşlüğün ve dağınıklığın nesnel ve öznel nedenleri var. Sol parti bu farklılaşmaların ortadan kaldırılması sonucu oluşacak değildir. Aksine sol parti, bu farklılaşmalar temelinde, onların üzerinde inşa edilecektir. Yani sol parti, ona omuz vereceklerin gönüllü katılımıyla oluşacaktır ve deyim yerindeyse sol bir koalisyon partisi, bir konsensus partisi olacaktır.

Farklılaşmalar üzerine inşa edilen parti yürür mü?

Zorlukların olacağı apaçık. Ancak zorlukları yenmek de bizim görevimiz. Partinin, farklı tarafların elbirliğiyle inşa edilmesi, farklılıkların sürgit varlıklarını koruyacağı anlamına gelmez. Tam tersine, birlikte, aynı çatı altında çalışmak bölünmüşlükteki öznel faktörlerin aşılmasına hizmet edebilir. Böylece sol parti, soldaki dağınıklığın giderilmesi doğrultusunda olumlu bir işlev görmüş olur. Tabii, nesnel koşullardan kaynaklanan farklılıklar varlıklarını korumaya devam ederler. Devrimci mücadelede, dayandığı sınıf temelinden kaynaklanan ve ideolojik farklılaşmaya yol açan nesnel bölünmüşlüğün sürmesi-şayet sol partiye katılacaklar arasında bu türden ayrılıklar olursa, doğaldır. Ne ki, sol partinin içeriği ortaklaşa oluşturulduğu takdirde, bu türden nesnel, ya da zamanla giderilebilecek öznel farklılaşmalara rağmen düzgün ve tutarlı bir işleyişin sağlanması mümkündür.

Dahası, farklılaşmalardan çekinmemeli, aksine bu farklılaşmaların sağlayacağı tartışmalardan ve fikri zenginlikten yararlanıp yaratıcı politikaların oluşturulması için çaba sarfedilmeli. Kuşkusuz bu, parti içinde isteyenin istediği gibi davranabileceği şeklinde yorumlanamaz. Tartışmalar ve görüşmeler eyleme karar almak içindir. Bir kere karar alındımıydı, herkes o kararın uygulanması için üzerine düşeni -hem de azami fedakarlıkla- yerine getirmek zorundadır. Bir kere daha altını çizeyim, gönüllülük temelinde, ortaklaşa oluşturulmuş bir partide kararların, tarafların taviz verebilecekleri sınırlar dahilinde oluşturulmaması için neden yoktur.

Tabii bu noktada önemli olan, öznel faktörlerin ön plana çıkarılmasını olabildiğince etkisizleştirecek bir yol izlemektir. Sol potansiyelin ağırlıklı bir kesiminin ilgisini çekecek, onlara cazip gelecek bir girişim gerçekleştirilebildiği takdirde girişimin oldukça güçlü bir kitle desteği bulması şaşırtıcı olmaz. Çünkü pek çok yerde böylesi bir partiye istekli olan kimseler dahi, solu kucaklamayan bir partiye sahip çıkmaya, onun oluşturulmasına aktif katılmaya-gelebilecek baskılar nedeniyle-kolay cesaret edemezler. Ama solun önemli bir kesiminin desteğini kazanan, solcu aydınların sahip çıktığı, kamuoyunda yankı uyandıran bir girişim bu kesimlerin baskıların getirdiği çekingenliği aşmasını sağlayacaktır.

Gerek böyle partide yer alabilecek olan tarafların kimi öznel yaklaşımlarının giderilmesi için, gerekse de konunun kamuoyunda yeterince tartışılabilmesi için uzunca bir çalışma süresine ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Bu süreci canlı bir süreç olarak yaşamak mümkün.

Tabii en kolayı "ben yaptım oldu"dur. Ne ki, mevcut şartlarda böylesinin en ufak bir şansı yoktur. Çünkü sadece demokratik haklar ve özgürlükler mücadelesi dahi, öncelikle kitleleri ilgilendiriyor. Yığınların ilgisini çekmeyecek, onların katılımını sağlamayacak bir girişim daha baştan ölü doğmaya mahkûmdur. "Bizim" yaptıklarımızın en kötüsü, "ben yaptım oldu"ların en iyisinden kat be kat iyidir. ■

(*) "Sol" ve "solcu" kelimelerini, sosyal demokrasiden daha solda olan akımları ve mensuplarını topluca nitelemek için kullanıyorum. Aybar-Perinçek girişimini sözünü ettiğim sol parti kapsamında görmüyorum. ABD emperyalizmi ile Sovyetler Birliği'ni aynı kategoriye sokmanın, solculuk bir yana, ne bağımsızlık, ne de barış anlayışıyla bağdaşabileceği kanısındayım. Zaten onlar da kendi bildikleri yolda kendi başlarına yürüyorlar. Solun ağırlıklı bölümünün Aybar-Perinçek girişimine pek ilgi duymadığı ve duymayacağı anlaşılıyor.

İllüstrasyon: Özcan Ataoğlu

ZOR KOŞULLARDA ARTAN DAYANIŞMA

1980-86 dönemi '80 öncesinden temel olarak farklıdır. Sendikacılık hareketi, '80 yılında ve sonrasında işçi haklarına ve sendikacılık hareketine yönelen saldırının sistemli ve sürekli olduğunu kavramaktadır.

"Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir" derler. 1987 yılında Türkiye işçi sınıfının yapacakları da 1986 ve daha önceki yıllardaki gelişmelerden çıkarılabilir.

24 Ocak 1980 kararları Türkiye sendikacılık hareketi için bir dönüm noktasıdır. 1970'li yıllarda girilen devresel ekonomik bunalımdan kapitalizm çerçevesinde ve mülk sahibi sınıfların bir kesiminin çıkarları doğrultusunda çıkış için bir çözüm arayışı, uluslararası tekelci sermayenin de dayatmasıyla, 24 Ocak istikrar tedbirlerini doğurdu. Diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de işçi sınıfı bu kararlara tepki gösterdi. Bu tepkinin bir bölümü bilinçliydi, bir bölümü içgüdüseldi.

Türkiye'de 1972-1979 döneminde yapılan grevlere toplam 120 bin kişi katıldı ve grevler nedeniyle 6,4 milyon işgünü kayboldu. 1980 yılının ilk 8 ay 12 günlük süresinde ise grevlere 85 bin kişi katıldı. Bu grevler nedeniyle kaybolan işgünü 7,7 milyondu. 1980 yılında ertelendikleri için yapılamayan grevler de bu sayıya dahil edilirse, 24 Ocak istikrar tedbirlerine (o günlerdeki örgütlülük ve bilinç düzeyinde bile) Türkiye işçi sınıfının nasıl bir tepki gösterdiği açıkça ortaya çıkacaktır.

24 Ocak istikrar programını demokrasi ile uygulamak mümkün değildi. 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri müdahale ile, ana amaçlarından biri işgücünün yeniden üretim maliyetini düşürmek olan 24 Ocak programının uygulanabilmesinin şartları yaratıldı. 12 Eylül 1980 tarihinde 54 bin işçi grevdeydi ve çok sayıda işyerinde toplu iş sözleşmesi görüşmeleri uyuşmazlık aşamasındaydı.

Durgunluk Yılları

12 Eylül 1980'den 1984 yılı başına kadar grev yasaktı. Hazırlanan 1982 Anayasası ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası ile grev hakkına büyük darbeler indirildi.

1984 yılında toplu pazarlık düzenine yeniden geçildi. 2 Ekim 1984 tarihinde de ilk grevler Dok Gemi-İş Sendikası tarafından başlatıldı. Ancak birçok ilde uygulanmakta olan sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumu ve 1980-1984 döneminde emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde uygulanan ve devam eden baskılar, ülkemizde korku ve yılgınlık yaymada oldukça başarılı olmuştu. Bu koşullarda, "bu yasalarla grev yapılmaz" biçimindeki teslimiyetçi tavır oldukça yaygınlık kazandı. 1984-1985 yıllarında, Yüksek Hakem Kurulu tarafından elden geçirilmiş toplu iş sözleşmeleri, sendikalar tarafından yenilendi. O günün koşullarında başarısız toplu iş sözleşmeleri yapıldı.

Sıçrama

1986 yılı bir dönüm noktasıdır.

1986 yılında ülkemizde demokrasi mücadelesi güç kazandı. Türkiye işçi sınıfı 1980-1985 döneminin kalıntılarını temizlemeye, bu tavrını sendikal örgütlenmelerde hissettirmeye başladı. İşçi sınıfındaki gelişmeleri sezme konusunda büyük yetenekleri olan sendikacılar ise bu değişime uygun bir tavır takınmaya başladılar.

Türk-İş ancak 1985 yılının son aylarında 1982 Anayasası'na karşı açık bir tavır aldı. 1986 yılı Şubat'ında İzmir mitingi düzenlendi ve Türk-İş'e bağlı sendikaların şube ve genel merkez genel kurulları toplandı. Bu genel kurullar, işçilerin 1980'den beri yaşadıkları acıların, sıkıntıların ve kayıpların dile getirildiği forumlar oldu. Türkiye işçi sınıfı, ekmek ve demokrasi mücadelesinin nasıl bir bütünlük oluşturduğunu yaşayarak öğrenmişti.

Türk-İş 1986 yılı Aralık ayındaki 14. Genel Kurulu bir dönüm noktasıdır. İlk kez bu genel kurulda Türk-İş'in devlete, iktidarlara, işverenlere ve A.B.D. hakim sınıflarına bağımlı yapısından sistemli bir kopuş çabası dile getirildi, demokrasiye sahip çıkılması ciddi bir biçimde tartışıldı.

Türk-İş yöneticileri 1980-1986 döneminde Türkiye işçi sınıfına hizmet etmediler. 12 Eylül askeri müdahalesinin açıkça desteklenme-

Tes-İş temsilcisinin önerisine göre, televizyonda "icraatın içinden" programı yayınlandığı sırada herkes evlerindeki tüm elektrikli aletleri kullanırsa, bu program izlenemeyecektir.

▲ *Türk-İş Meclise yürüyecekti. Yedi yıl sonra yürümeye kalkarsın, yürütmezler.*

si, genel sekreter Sadık Şide'nin Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1982 Anayasası karşısında takınılan tavır, DİSK'in ve bağlı sendikaların faaliyetlerinin durdurulması konusunda gösterilen sevinç, bu kuruluşların yöneticilerinin ve genel olarak yüzbinlerce insanın gözaltına alınması ve işkenceden geçirilmesi karşısında gösterilen kayıtsızlık ve benzeri davranışlar, Türk-İş'i uluslararası sendikacılık alanında bile yalnız bıraktı.

Türk-İş'in 14. Genel Kurulu'nda demokratik muhalefet adı altında ortaya çıkan sendikacılar, oyların üçte birini aldı. Demokratik muhalefetin, yönetime seçilmesi halinde uygulayacağını açıkladığı Çalışma Programı eğer çok daha önceden hazırlanmış ve kamuoyunda ve şube genel kurullarında tartışılabilmiş olsaydı, şube, sendika ve Türk-İş genel kurullarında bu başarı daha büyük olurdu.

Yeni Koşullar

1980-1986 dönemi, 1980 öncesinden temelden farklıdır. Sendikacılık hareketi, 1980 yılında ve sonrasında işçi haklarına ve sendikacılık hareketine yönelen saldırının sistemli ve sürekli olduğunu ve devam edeceğini kavramaktadır.

24 Ocak istikrar programını demokrasi ile uygulamak mümkün değildi. 12 Eylül askeri müdahalesi ile, ana amaçlarından biri işgücünün yeniden üretim maliyetini düşürmek olan 24 Ocak programının uygulanabilmesinin şartları yaratıldı.

Sendikacılık hareketi, temsil ettiği üyelerin hak ve çıkarlarını ya toplu iş sözleşmeleriyle, ya da yasa değişiklikleriyle korur ve geliştirir. 1963-1980 döneminde sendikaların mücadelesi toplu iş sözleşmeleri alanıyla sınırlı kaldı. Yasa değişiklikleri için verilen mücadele çok azdı. Toplu iş sözleşmeleri alanında verilen mücadele ise, kısıtlı da olsa bulunan grev hakkının oldukça yaygın bir biçimde kullanılması veya kullanılması tehdidiyle, oldukça başarılı oldu. Bu ise sendikaların kendi başlarına verdikleri mücadeleyi öne çıkarttı. İşçi sınıfının tümünü kapsayan mücadeleler sınırlı kaldı.

1980 sonrasında bu durum tümüyle değişti. 1982 Anayasası, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası ve diğer mevzuatla, grev hakkı (kendi başına) kullanılması çok zor olan bir silah haline sokuldu. Sendikaların yalnızca toplu iş sözleşmeleri alanında verecekleri mücadele, onları başarısızlığa mahkûm etti. Yeni koşullarda, yasaların ve hatta anayasanın değiştirilmesi için mücadele edilmesi, en apolitik sendikacılar ve işçiler için bile bir zorunluluk oldu. Ekim 1980'de kıdem tazminatına sınır getirildi. 1981 yılı Nisan ayında da toplu iş sözleşmeleri ile alınabilecek ikramiye sayısı sınırlandırıldı. Yüksek Hakem Kurulu, 1963-1980 döneminde toplu iş sözleşmelerinde sağlanan kazanımları büyük ölçüde yok etti. 1977 yılından beri süren ve kontrollu bir biçimde sürdürülen yüksek oranlı enflasyon da, 1963-1977 döneminin gerçek ücret artışlarını silmede bilinçli bir biçimde kullanıldı. Bütün bu kayıpların ve 1980 sonrasında konan tüzel engellerin ötesinde, hükümetin toplu pazarlık sistemine sürekli ve sistemli müdahaleleri de sendikacılık hareketini politik bir tavır almaya itti. Bugün sendika olarak varlık gerekçelerini yerine getirmek isteyen sendikacılar, 1982 Anayasası'na, 2821 ve 2822 sayılı yasalara, toplu pazarlık özgürlüğünü kısıtlayan yasalara ve hükümete karşı açık bir tavır almak zorunda kalmıştır. Türkiye işçi sınıfının bu konulardaki birikimi, sendikacıları da tavır almaya itmiştir.

Yerel Örgütlenmeler

Bu gelişimin göstergelerinden biri, çeşitli illerde sendika şubeleri arasında gelişen işbirliği ve alınan ortak tavırlardır.

1947-1970 dönemindeki sendika yasalarına göre, sendikalar arasında il birliklerinin kurulması mümkündü. Bir ildeki sendikalar kendi aralarında örgütlenmeye gidebiliyorlardı. Bu ise sendikacılık hareketini daha güçlendiriyordu. 1970 yılında il birlikleri kaldırıldı. Ancak birçok ilde özellikle sağlık sorunlarının çözümü için sendika şubeleri arasında dayanışma sürdü.

1987 yılında bu işbirliğinde büyük bir gelişme ve niteliğinde bir sıçrama görülür.

İzmir'de 47 şube 4 Ocak 1987'den beri her ay toplantı yapıyor. Bu şubeler 9 kişilik bir yönetim kurulu seçti. Bu kurul her hafta toplanıyor. 47 şube oybirliğiyle Türk-İş ve bağlı sendikaların yöneticilerinin Ankara'da, şube yöneticilerinin ise kendi illerinde açlık grevine başlamalarını önerdi. İzmir örneği, Uşak, Balıkesir, Denizli, Muğla, Uşak ve Manisa'da tekrarlanıyor. Erzincan'da sendikaların şubeleri 10-12 yıldır düzenli olarak toplanıyorlar ve kendilerine "konsey" adı veriyorlar. Bir yönetim kurulları ve karar defterleri de var.

İstanbul'da 10 sendika şubesi, 18 Şubat 1987 tarihinde kamuoyuna, sürmekte olan Netaş, Derby ve diğer grevleri desteklediklerini açıkladılar.

Kocaeli'de faaliyet gösteren 12 sendika şubesi 1987 yılında bir komisyon kurdu. Bu komisyonda Türk-İş'e bağlı sendikaların yanı sıra, Hak-İş'e bağlı Özdemir-İş ve bağımsız Otomobil-İş şubeleri de yer alıyor.

Eskişehir'de 18 sendika şubesi temsilcileri 11 Mart 1987 tarihinde Türk-İş Genel Başkanlığı'na bir yazı gönderdi ve Türk-İş'in eylem yapmaması durumunda Eskişehir şubelerinin "sorumluluklarının gereği olarak tabanla bütünleşerek harekete geçeceklerini" bildirdi.

Yeni Mücadele Yöntemleri

Yeni koşullar ve grev hakkı üzerine konmuş bulunan sınırlandırmalar, dayanışmanın ve sendika-işçi demokrasinin geliştirilmesine, yeni mücadele yöntemlerinin bulunmasına yol

"Satan" Razı Değil!

"Memleketin içinde bulunduğu şartlar, işçimizin zor duruma itilmesi, bizi de üzeceği için lokavt kararından vazgeçiyoruz." Böyle diyordu KİPLAS (Kimya-Petrol-Lastik İşverenleri Sendikası) başkanı Refik Baydur ve aynı gün Petrol-İş toplam 5 bin işçinin çalıştığı 32 işyerinde daha greve çıkıyordu. Böylece 18 Mart'ta greve başlayanlarla birlikte 57 işyerinde 9 bini aşkın işçi Kiplas'ın grup sözleşmesi dayatmasına karşı greve başlıyordu.

Neydi Kiplas'ın dayatması?

İşveren sendikası söz konusu işyerlerinde örgütlü Petrol-İş Sendikasının sözleşme önerisini beklemeden -alışılagelenin tersine- kendi hazırladığı sözleşme taslağını (tüm işyerleri için tek tip sözleşmeyi) dayatıyor, tek tek işyerleri için sözleşme görüşmelerine katılmayacağını bildiriyordu. "Genel grev etkisi yaratacağı" gerekçesiyle grup sözleşmesini ve akabinde grevi savunan işçi sendikaları da olmakla birlikte (Las-Petkim-İş gibi) Kiplas'ın hesapları daha farklıydı. Grup sözleşmesi Kiplas'ın "büyük patronları"nın işine birden fazla sebeble geliyordu. Önce, böyle bir sözleşme yapıldığı takdirde, Kiplas içindeki küçük işletmeler bir süre sonra sözleşmenin gerektirdiği koşulları sağlayamayarak zor durumda kalacaklar ve büyüklerin de yolu açılmış olacaktı. Sonra, grup sözleşmesi görüşmeleri sonucunda anlaşma olmazsa, sendikanın gücü işyerlerinin tümünde birden greve çıkmaya yetmeyecekti. Evet, amaç bir taşla çok kuş vurmaktı. Kiplas'ın "önerisi", ya grup sözleşmesini kabul edersiniz ya da lokavt ilan ederim, şeklinde somutlanıyordu.

Petrol-İş ise, toplu iş sözleşmesinin iş yerlerinin özel koşulları gözönüne alınarak sonuçlandırılması ve sendikal örgütlenme ile işçinin bağını zayıflatacağı gerekçeleri ile buna karşı çıkıyordu. Böyle olursa, sendikalar "bürokratik sözleşme mekanizmaları"na dönüşecekti. Ayrıca, sözkonusu işyerlerinin belirli bir standartı olmadığı gibi, farklı sorunları vardı. İşkolunda maliyet sürekli düştüğü ve yapılan zamlar % 100'leri aştığı halde 20 yıllık bir işçinin eline hâlâ 50 bin TL ücret geçiyordu. Sosyal haklar son derece geriydi. Grup sözleşmesi mevcut durumun devamı için bir dayatmaydı.

31 Mart günü işçilerin zor duruma düşmelerinden dolayı "üzülerek" lokavt ilan etmekten vazgeçtiklerini bildiren Kiplas, yasa gereği bu hakkını yitiriyor ve aynı gün başlayan grevlerle birlikte grup sözleşmesi dayatması da kırılarak tek tek işyerlerinde toplu sözleşme görüşmeleri başlıyordu.

Bu arada, Petrol-İş Eczacıbaşı, Mersin Ataş, Birleşik Alman ve Wyeth İlaç Fabrikasında 1. yıl için 60, 2. yıl için 75 bin TL'ye yaklaşan artışlarla, sosyal haklarda % 130'lara varan artışların sağlandığı sözleşmeler bağıtlarken, Cevdet Selvi, 10 işyerinde yaklaşık 3 bin işçinin daha greve hazır olduğunu söylüyordu.

Peki... bu yasalarla grev yapılabilir miydi?

Yapılabilirdi... yapılıyordu. Hem de bal gibi yapılıyor ve tıpkı Netaş, Dora ve Derby'deki gibi kazanılıyordu da. ■

açtı.

İşçiler, zorlaşan koşullarda dayanışmalarını artırdılar. Dayanışma ulusal düzeyde olduğu kadar, uluslararası düzeyde de gelişti.

Sendikalar, zorlaşan koşullarda ayakta kalabilmek için sendika-içi demokrasiye daha özen göstermeye başladı. İşçiler, 1980-1986 döneminde kötü sınav vermiş yöneticilerin değiştirilmesi ve sendikaların temel işlevlerinin yerine getirilmesini sağlayacak yöneticilerin göreve seçilebilmesi için sendika-içi demokrasiyi daha ısrarla talep etmeye başladılar.

Sendikacılık hareketinin bütünlüğüne yönelik sürekli ve sistemli saldırı, her siyasi görüşün kendi programıyla temsil edildiği, ancak işçi sınıfının bugünkü ortak çıkarları etrafında (bağımsız sınıf sendikacılığı, kararlı mücadele, kitle mücadelesi, demokrasiyi koruma ve geliştirme, daha yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşulları, iş olanaklarının yaratılması, barış ve özgürlük) sağlanması mümkün olan bir birliği gerekli kıldı. Bu ise ancak sendika-içi demokrasinin geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Bu durum da sendika-içi demokrasinin uygulanmasının zorunluluğunu artırdı.

İşçiler, kısıtlanan grev hakkını tamamlayıcı yöntemler geliştirdiler. Başka ülkelerde bu durumda yaygın olarak görülen uygulamalar, üretimin yavaşlatılması ve dayanışma grevleridir. Bunlar ülkemizde yasaktır. Fazla çalışmaya kalmama, en küçük rahatsızlıklarda viziteye çıkma, kurallara tamı tamına uyma (İstanbul Belediye şoförleri gibi), işyerlerinde yemek boykotu, açlık grevi, açık hava toplantısı, kapalı salon toplantısı, yürüyüş, siyah çelenk bırakma, oturma grevi ve tüketici boykotu, grev hakkını tamamlayıcı yasal mücadele yöntemleri olarak gündeme gelmiştir ve gelecektir. İzmir'de 47 şube temsilcisinin yaptığı toplantıda servis arabalarına binmeme ve işe yürüyerek gidip gelme gibi bir öneri de getirilmiştir. Bu toplantıda Tes-İş temsilcisinin önerisi ise ilginçtir. Öneriye göre, televizyonda "İcraatın İçinden" programı yayınlandığı sırada eğer herkes evlerindeki tüm elektrikli aletleri kullanırsa, bu program izlenemeyecektir.

▲ *Sendikalı işçiler. Bu yıl mücadeleli geçecek.*

Sonuç

Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir. 1987 yılı, Türkiye işçi sınıfı tarihine mücadeleler ve başarılarla dolu bir yıl olarak geçecektir. 1980-1986 dönemi ve özellikle 1987 yılının ilk ayları, durumun böyle gelişeceğini göstermektedir. ■

Erdemir'de Sarı Sendikacılık Entrikaları

▲ *Erdemir. Kocaman işletme, oysa sendikası yok.*

"1977 yılında Erdemir'de ücretlerin maliyet içindeki payı % 17 iken, 1985 yılında % 8'e düşmüştür. Bu süre içinde çalışan işçi sayısında önemli bir artış olmamasına karşın, üretim yaklaşık üç kat artmıştır." Otomobil-İş Sendikası Ereğli Şubesinin 2 no'lu bildirisinde, Türkiye'nin üç büyük kârlı kuruluşundan biri olan Erdemir'le ilgili durum böyle özetleniyor.

Erdemir... çalışan işçi sayısı 7888, 8 yıldır yetkili sendika yok, çalışma koşulları sürekli kötüleşiyor, iş kazalarında artış var, yetki sorunu içinden çıkılmaz halde.

Gerçekte Erdemir'de yetkili bir işçi sendikası var: Otomobil-İş. Ancak sarı sendikacılığın entrikaları ve akıllara durgunluk verecek yasal uygulamalar nedeniyle Erdemir işçisi halen sendikasız.

2821 sayılı Sendikalar Yasası ile 2822 sayılı Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Yasasının 7 Mayıs 1983 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesinden bu yana Erdemir'de, ilkinde Çelik-İş, diğerlerinde Otomobil-İş olmak üzere 4 kez yetki isteminde bulunuldu. Sonuncusu ile ilgili yargılama sürerken, "ilginç" olaylara tanık olundu.

Neydi bu olaylar?

Çelik-İş Sendikası 1984 Mayıs'ında yetkili sendika olduğu iddiasıyla Bakanlığa başvurdu. Erdemir'de ilk büyük sahtecilikti bu. Çelik-İş Erdemir'de 4927 üyesi olduğunu iddia ediyordu. Dayanağı ise, işveren vekili ile Çelik-İş şube başkanının birlikte imzaladıkları tutanaktı. Oysa bu belgede, Otomobil-İş şube yönetim kurulu üyeleriyle, ölmüş işçilerin isimleri de bulunuyordu. Gerçekte Çelik-İş'in üye sayısı 150'yi bile aşmıyordu. İş, mahkemeye düşünce yargılama 6 ay kadar sürüyor ve bu süre içinde çoğunluk sendikası konumuna gelerek yetki isteminde bulunan Otomobil-İş'e "başka bir sendikanın yetki istemi ile ilgili yargılamın sürdüğü" gerekçesiyle olumsuz yanıt veriliyordu. Yargılama sonunda Çelik-İş'in **124 üyesi** olduğu anlaşılacak ve yüzlerce işçi sahteciğik suçlamasıyla Çelik-İş yöneticileri hakkında savcılığa başvuracaktı.

9 Kasım 1984'te bu kez Otomobil-İş Sendikası "alındı" belgesi ile Bakanlığa teslim ettiği Noter tasdikli 4102 üye fişine dayanarak yetki isteminde bulundu. Ancak, Bakanlık bu talebi reddetti. Değerlendirmeye 3084 üye fişi alınmıştı. Halbuki, "alındı" belgesi ile teslim edilen üye fişi sayısı 4102'idi. Değerlendirme dışı bırakılan 1018 üye fişinin akıbeti ise bugüne kadar öğrenilemiyordu. Otomobil-İş'in Bakanlığın bu karara karşı yargı yoluna başvurması ile ortaya çıkan gelişmeler evvelkilerden de "ilginç" olacaktı.

Yargılamanın yapıldığı Zonguldak İş Mahkemesi davaya katılmak isteyen Çelik-İş'le Türk Metal'in bu taleplerini "hukukî yararları bulunmadığı" gerekçesiyle reddetti. Otomobil-İş'in Erdemir'de çoğunluğun sağlanıp sağlanamadığının tespiti talebini ise kabul etti ve nedense bu kararını takiben de önce Alanya'ya, oradan da Çaycuma'ya nakledildi. Yargıç'la birlikte, duruşmanın gidişatı da değişiyor ve daha önce "katılma" talepleri iki kez reddedilen Türk Metal'le Çeliş-İş ilk celsede davaya "müdahil" olarak alınıyordu.

Bu arada, bilirkişi raporu da verilmiş ve Otomobil-İş'in 392 üye fazlası ile yetkili olduğu belirlenmişti. Ancak, Erdemir işçisi yetkili sendikasına "bu kadar kolay" kavuşamayacaktı. Mahkeme bu kez Türk Metal ve Çelik-İş'in gerekçelerine dayanarak, yöneticiler, mühendisler ve teknik kadrodan oluşan "A Personelin yetki için gerekli sayıya dahil edilmesi" gerektiğini ileri sürerek davayı reddediyor, temyiz edilen karar, sayıları binleri aşan evraka rağmen, adalet mekanizmasının en hızlı işlemlerine konu olarak Yargıtay'ca 48 saat içinde onanıyordu.

Yetki konusunda "kargaşa" devam ederken, Bakanlar Kurulu da "alicenaplığını" gösteriyordu: Madem henüz yetki alınmamıştı işçi "mağdur" olmamalıydı. Sendikalı bir işyerindeki toplu sözleşme Erdemir'e "teşmil" edildi. Ve A personel teşmil kararının dışında tutuldu.

8 Mayıs 1986. Otomobil-İş bir kez daha yetki isteminde bulunuyor. Bu kez Noter tasdikli ve "alındı" belgesi ile Bakanlığa teslim edilen üye fişi sayısı 4172. Yani A Personel dahil edilse bile yetki için gerekli sayıdan 227 fazlası. Bakanlığın yanıtı yine olumsuz. Zonguldak İş Mahkemesi -20 kişilik işyerlerinde bile uygulamanın böyle olmasına karşın- dava dosyasını bilirkişiye göndermeyi reddediyor. Sonuç: "Bakanlık kayıtları ve evrak üzerinden yapılan inceleme sonucunda davanın reddine ilişkin karar...." ve karar yine büyük bir süratle Yargıtay'ca onanır.

Erdemir'de 24 Ekim 1986 tarihinde Otomobil-İş bir kez daha yetki isteminde bulundu. Mahkeme sürüyor. Eğer 120 kg tutarındaki evrak belge ve fişler uzman bilirkişilere incelettirilip, sonucuna göre karar verilirse Erdemir işçisi sendikasına kavuşmuş olacak. Aksi takdirde sarı sendikacılık ve işveren işçilerin umutsuzluğu üzerine kurdukları hesaplarını sürdürmeye devam edecekler. ■

Zeynep Avcı

Komsomol Hasan'ın Gündeminde Hep Gelecek Var

BİR ESKİ TÜFEK

İnsanlar hayat için derler ki, 'işte bu han'ın bir kapısından girdik, ötekinden de çıkıp gideceğiz... Ben o han'ın içindeyim hep. Yine de boş geçen zamanıma acıyorum.

Belediye'nin kirli paslı kepçelerinin Demokles'in kılıcı gibi tepesinde sallandığı Tarlabaşı'ndayız. Sokak aralarında çamaşırlar salınıyor. Çürük diş gibi Tarlabaşı'nın yıkık yapıları. Onları yarıp bir ara sokağa giriyor ve kendinden yıkılmaya, belediyeye yardımcı olmaya çalışan bir yapının kapısını çalıyoruz. Bekliyoruz bir süre. Kapı açılıyor. Çakır gözlü, yaşlı bir adam duruyor kapıda. Sevecen, sıcak bakıyor, gülümsüyor. Tek göz odasına buyur ediyor. Elma kokuyor odanın içi. Bir yatak, iki tabure, bir masa ancak sığmış. Yatağının üstüne oturuyor. Okuduklarını, yazdıklarını anlatıyor. Sık sık gözleri parlıyor. Çakır çakır gülümsüyor. Eli kolu hareketleniyor. Ne var ne yok, her şeyi bilmekte, her şeyi okumakta. Yanlışıyla, doğrusuyla, geçmişiyle geleceğiyle her şeyin incesini aramakta. Yaş yetmişi oldukça geçmiş. Zor bir günlük yaşamın hiçbir koşulunun ayırdında değilmiş gibi rahat, anlatıyor, anlatıyor. Ne Tarlabaşı, ne belediye, ne kepçeler... Hep gelecek var gündemde.

1945'lerde 1 Mayıs beyannameleri dağıtılırdı. Bakın ne yapmışlar bizimkiler: Tersane kapısında gizli gizli beyanname dağıtmakla kalmamışlar, tutmuşlar bunu bir de bekçi kulübesinin üstüne asıvermişler.... sonra kıyamet kopmuş tabii..

Oysa biz ona ısrarla geçmişi sormaktayız. Merak bu ya. İkide-bir "neyse canım..." dedikçe üsteliyor, anlattırmaya çalışıyoruz. Yazılı tarihi olmayan bir dönemi, resmi tarihte geçmeyen insanları, ya da geçip de başka izler bırakan olayları anlatıyor. Beş yıl iki cümlede geçiyor bazen, bazen beş günün öyküsü günlerce anlatılsa bitmeyecek, günlerce tartışılsa geçmeyecek gibi görünüyor.

Komsomol Hasan ile karşı karşıyasınız şimdi. Yaşam öyküsü ana hatlarıyla bir kaç cümleye sığıyor bu genç gönüllü insanın. Kendi anlattığına göre, 1933 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmüş. Zorunlu bir göç olmuş bu. O yıllarda Bulgaristan'daki yönetimin hiç de hoşuna gitmeyecek şeyler yapmaktaymış. Bir cephanelik soymak, direniş örgütlemek, dahası ihtilâl hazırlıklarına girişmek gibi.

"Bulgaristan kaşarıyla ünlüdür ya..." diyor, *"Benim babam da kaşar ustasıydı işte. Bulgaristan kaşarını Türkiye'ye getiren adamdı. O yüzden de Kaşarcı soyadını aldık biz. Kimse hatırlamaz gerçi ama soyadım Kaşarcı'dır. Beni Komsomol Hasan diye bilirler."*

Türkiye'ye girdikten ve Edirne'de oturmaya başladıktan sonra hem de hemen sonrasından başlıyor Komsomol Hasan.

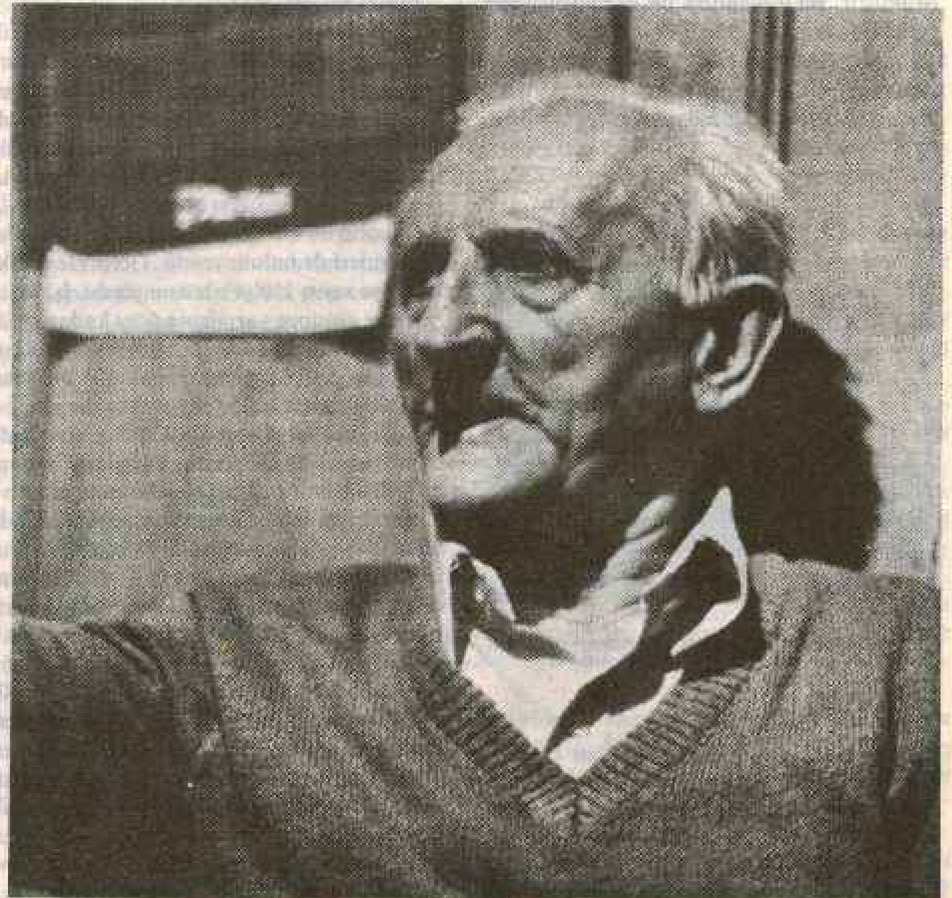
"Türkiye'ye gelir gelmez beni Edirne'de bir yere aldılar. Şimdiki cezaevinin bulunduğu yer eski bir kışlaydı o zaman. Yıl 1933. Orada insanları çalıştırıyorlar. Aslında ücret olarak 50 kuruşa pazarlık edilmiş ama 40 kuruş ödeniyor. Orada belki de grev diye adlandırılabilecek bir hareket organize ettim. Sabahın 7'sinden, gecenin 7'sine kadar çalışan o insanlar, elbette bilmiyorlardı grevin ne demek olduğunu. Kavga gibi birşey sandılar. O yüzden de kavga çıktı. Tabii ki bastırıldı. Beni attılar oradan ama bir yere gitmeme de izin vermiyorlar. Oranın başkomiseri, bizim memleketten, Şumul'dan olduğu için evraklarımı getirtti, babamın hatırına beni kolladı. Ama ortada kalmıştım. Dört ay kadar dolaştım öylece. Aç kaldım. Hırsızlık bile yaptım. Bir kızın elinden ekmeğini kapıp kaçtım. Ama o hareketin sonucu alındı: 50 kuruş ödemeye başladılar, üstüne öğle yemeği bile verdiler. Ben ise, dört ay sonra bir çiftlikte kaz çobanlığı yapmaya başladım...'

Ve sonra başlıyor bir maratonun ilk solukları. 1933: "Tevkifat", 1934: "Tevkifat" 1936... 37...

"Toplam 9 yıl 9 ay Emniyet'te gözaltında kalmışım... O zamanlar hüküm yemeden gözaltında yıllarca tutuyorlardı. Bunca yıl yalnızca 7 yıl sürgünde geçmiş. Arada epey kurtardım da ondan." Hınzırca, çakır çakır gülüyor.

Hasan adı "Küçük Hasan" diye de bilinmiş, tüm bu dönemler içinde. Komsomol Hasan, Küçük Hasan ve daha birçok Hasan dolaşmış, 1933'den sonra birçok yerde. Edirne'den sonra gittiği Eskişehir Şeker Fabrikası'nda da müdürler düzeyinde sevimli olaylara neden olduğu söylenemez!

"Şeker Fabrikası'nın kuruluş yıllarıydı. 1933-34 yılları. O zamanlar meşhur Takrir-i Sükûn kanunu var. Yani teşkilat kurmak ya-

sak. Dernek kuramazsın. Ama fabrikada da bir şeyler oluyor; bir şeyler yapılması gerekiyor. Ve o sırada Şeker Fabrikası'nda 1400 yabancı çalışıyor. Romanyalılar, Yunanlılar, biz Bulgarlar... Onlarla birlikte olduk. Onbeş günde bir vardiya yapıyoruz. Bu vardiyanın kısaltılması, 8-10 günde bire indirilmesini istiyoruz. Orada 'Muhacirleri Koruma Cemiyeti' kurdum. O cemiyet adına üç kişi seçtik. Aralarında ben de varım. Müdüre gideceğiz ve vardiya meselesini söyleyeceğiz. Gittik. Adam bizi iyi de karşıladı. Odasına soktu, bir koltuğa oturttu. Biz durumu anlattık. 'Tamamdır, konuşalım' dedi bize. Derken, biliyorsunuz o zamanlar elektrikli ziller yok, müdürlerin yanında çıngıraklar var; onlardan birini çaldı, hademeleri çağırdı. İçeri birkaç tane Haymanalı Kürt girdi. Biz o zaman Kürt deyince, Haymana'lıları bilirdik. İri yarı adamlardı. Hademeler girdiler içeri; üstümüze saldırdılar; bizi tepeden tırnağa bağladılar. Ondan sonra müdür telefonu açtı. Kime ettiyse, 'Yetişin! Burayı Bolşevikler bastı!' diye yardım istedi. Tabii geldiler, bizi aldılar, ellerinde kasatura gibi kocaman şeylerle kapkucak, döve döve attılar at arabalarına... Doğru karakola! Sonra da yer misin, yemez misin? Üç-beş gün dayak yedik. Ama ben fabrikadaki çalışmalarımı durdurmadım..."

Komsomol Hasan, hiçbir yerde faaliyetlerini durdurmamış. Söz buraya gelmişken, kendiyle ilgili bir yorumuna değmeden geçmek olanaksız. Bakın ne diyor:

"Böyle bir işe kendini adayan insan başıboş insan değildir. Gayet çetin bir insan olmalıdır. Konspirasyona riayet etmelidir.... Ben, yakalanmayı suç sayarım; ölmeyi de davadan kaçmak! İnsanlar hayat için derler ki, 'İşte bu han'ın bir kapısından girdik, ötekinden de çıkıp gideceğiz... Ben o han'ın içindeydim hep. Yine de boş geçen zamanıma acıyorum."

O "boş geçtiğini" söylediği zamanı izlemeye bakalım biz yine de.

Komsomol Hasan ile konuşurken, o hüzünlü odada en çok yankılanan sözcüklerden biri, "tevkifat". Tarihler, "şu tevkifat öncesi" ve "bu tevkifat sonrası" diye sıralanmakta. Tüm gücümle miladi tarih yıllarına oturtmaya çalışıyorum olan bitenleri. Ne kadar yaşandığını vurgulamadığımız yıllar, o anlattıkları. Ve içinde insanlık tragedyasının politik sahnede oynanan ne çok oyunu var. İhanet... O da var.

"Çukurcuma'da bir toplantıda karar alınmış. Beni ele vermeyecekler. Sonra da soluğu yine içeride alıyorum. Diyorum ki, madem karar alındı, neden beni ele verdiniz."

Ve sonra başka bir tarih, başka bir olay.

"Kemal Türkler'e bar-bar bağırdım kaç defa. 'Siz lumpen proletarya yetiştiriyorsunuz, ben ise devrimci yetiştiririm' diye... Yanlış mı? 1980'den bu yana, bakın işte, işçiden hiçbir hareket oldu mu? Soruyorum: Oldu mu? Yırtınıyordum: 'Konuşalım' diye. 'Biz kendi aramızda konuşalım. Birbirimizden birşeyler öğrenelim. Sendika nedir, kartel nedir, şu nedir, bu nedir... anlatalım.' Ama bütün bunların sonunda ne oldu?"

Odada bulunan bizler, Türkiye'nin geçirdiği her aşamayı en sıcak katmanında yaşadığı görülen Komsomol Hasan'a 1 Mayıs'ı sormadan edemiyoruz.

"Ben 1912 1 Mayıs'larını bilirdim, gayr-i müslimler tarafından düzenlenen 1 Mayısları. Biz, Bulgaristan'da 1 Mayıs'ları kutlamak için korsan gösteriler yapardık. Artık, bir fıçı mı buluruz, birini sırtımıza mı alırız... nasıl olursa, kaçamak bir konuşma yaparız. Sonra da hemen dağılırız. Bulgaristan'daki hareket böyle, çetin bir hareketti. Sonra 1945, 1946, 1947'lerde burada 1 Mayıs beyannameleri dağıtılırdı. Tabii yine kaçak olarak. Bakın ne yapmışlar bizimkiler: Tersane kapısında gizli gizli beyanname dağıtmakla kalmamışlar, tutmuşlar bunu bir de bekçi kulübesinin üstüne asıvermişler!.. Bir müddet farkına varılmamış, sonra kıyamet kopmuş tabii..."

Hınzırca, çakır çakır parlıyor gözleri. Hâlâ duyduğu keyfi saklamıyor. Ve sonra, biraz daha geri gidiyor. 1934'den sonrasına.

"Polis, buradaki bütün komünistleri 1 Mayıs öncesi tek tek toplardı, alıp, şimdiki Defterdarlık binasında bulunan Müdüriyet'e götürürdü. Hazır bir araya gelmişken de bizimkiler yıllık kongrelerini orada yaparlardı. 1939'dan sonra bu uygulama kaldırıldı. Tabii kongre filan da yapılamaz oldu!"

Komsomol Hasan, 1 Mayıs'la ilgili etkinliklerini bir yol bulup başka biçimde sürdürmüş.

"Parti, daha müsait şartlar bulunana kadar faaliyetini durdurma kararı almıştı. Aslında daha müsait şartların olacağı belli değildi. Teşkilat Bursa'ya, Samsun'a kadar uzanabilmiş, daha da öteye gidememişti. Böylece teşkilatlanma durduruldu. O dönemden sonra, ben de kendime bir atölye kurmuştum, orayı çalıştırmaya devam ettim. 1 Mayıs günleri, işçileri alır kırlara çıkardım. Bahar bayramı kutlar gibi... Orada, onlara 1 Mayıs'ı anlatırdım. Çoğu gencecik çocuklardı. Beni can kulağıyla dinlerlerdi... Zaten bizlerin çalışmaları, neredeyse 35 yılı bulan faaliyetler bir okul yaratmıştır. Çok çalıştık, çok şeyler yaptık ama ancak okul vazifesi gördük."

Konu yine 1 Mayıs. Bu kez de gördüğü en büyük 1 Mayıs'ı, 1976 yılını anlatıyor. Nedense pek keyifli değil yüzü. Oysa biliyoruz ki, Türkiye'de kutlanan 1 Mayıs'ların en görkemlisiydi. Elde değil, "Beğenmediniz mi?" diye soruyorum.

"Beni 1 Mayıs'a götürmek istediler, 1976'da. Ben 40 yıldır bu hareketi görmedim sayılır dedim. Ama gittim elbette. Kadın, erkek, çoluk, çocuk... Hoşuna gidiyor tabii insanın. Bağrışmalar, o heyecan... Muazzam bir yaygara! Ben kaz çobanlığı yaptığım için, onların yaygarasını bilirim. Meydanda dolaşırken, kendi kendime onların yaygarasıyla mukayese ediyorum. Bunu tenkit maksadıyla söylemiyorum. Öyle bir yaygaranın içine düşmüşüm ki, öyle geldi bana. 'Ben böyle bir toplantı görmedim.' dedim. Gideyim, şöyle bir dolaşayım dedim. Dolaştım. Tâ Mecidiyeköy köprüsüne kadar yürüdüm, meydana döndüm. O zaman yine sordular, ne düşündüğümü. Dedim ki, 'Kalabalık mı, evet! Ama şu kalabalığın içinden ben 90 kişi çıkarabilsem, ihtilâl! Buradaki işçiler yaygara yapıyorlar, evet... Ama 'artık değer' nedir dersen, bilmezler! Yanlış mı söylüyorum? İşte durum şimdi meydanda. İşçiden çıt çıkmış mıdır? Çıt çıkaran işçi bunları mı görür?"

Kendi deyimiyle, "teşkilatçı" Komsomol Hasan. Ruhundaki teşkilatçılık ölmemiş. İnsan onunla konuştuktan sonra, "Ben galiba yaşlıyım, bu adam amma da genç!" demeden duramıyor. Ve şimdi o teşkilatlanmayla geçen günlerin ardından, tek göz odasında durmaksızın okuyor. Bir daktilo kolluyor, yazacaklarını yazabilmek için. Türkiye tarihinin her açıdan görünüşünü, her sesten tınısını bir arada bulabilmek için hep okuyor. Birkaç dil biliyor ve o birkaç dilden okuyor, Türkçe yetişmeyince. Çeviri yapıyor, genç insanlara bildiklerini öğretiyor. Sohbet ediyor, anlatıyor, soruyor, merak ediyor... Heyecanlanıyor, öfkeleniyor, esef ediyor ama üzülmüyor, kederlenmiyor, pes etmiyor o "han" içinde dolaşmaktan.

Kirli paslı Belediye kepçelerinin öldürmekte olduğu Tarlabaşı'nda bir Komsomol Hasan yaşıyor. ■

Mehmet Doğanay

AVRUPA TOPLULUĞU'NA KATILMAK KİMİN ÇIKARINA?

Türkiye burjuvazisinin emperyalizmle göbek bağı olduğu eskiden beri bilinir.

Şimdi yapılan, bunu tam bir bütünleşmeye dönüştürmek yolunda atılan ilk adımdır.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na (AT) başvurusu bütün yurtta adeta bayram havası estirdi. Refah Partisi dışında, başvuruyu onaylamayan yok gibi. RP'nin de itirazı malum. Nüfusun büyük çoğunluğu müslüman olan Türkiye'nin yerinin "Hıristiyan Batı" değil İslam Âlemi olduğunu iddia ediyor.

AT'ye başvuru bunca memnuniyet uyandırdığına göre Türkiye'nin bundan çıkarı olmalı. Ne ki bu noktayı pek kurcalayan yok. Yaklaşık bir buçuk asırdır Türkiye'de bir "Batı hayranlığı"dır gider. Tabii bu hayranlığa, bir türlü "Batılı" olamamanın yol açtığı kronikleşmiş aşağılık kompleksi de eşlik eder. Şimdi duyulan memnuniyet ve estirilen bayram havası, başvurunun, bu hayranlıkla karışık komplekse bir tür tedavi etkisinde bulunmasının sonucu. Çünkü başvuru ile Türkiye'nin "Batılı" olduğunun resmen tescilinin yolu açılmış oluyor. Hemen herkes, ne tek tek bireylerin ezici çoğunluğu açısından, ne de toplum olarak "Batılı" olmadığımızı gayet iyi bildiği halde başvurudan sevinç duyuyor. İşin içinde Batı'nın devamlı hor gördüğü Türkiye'nin, nihayet kendisini kabul ettirmesinden ileri gelen çocuksu bir böbürlenme duygusu da var.

Türkiye'nin geçen yılki Avrupa Konseyi toplantısında aldığı "bon pour" l'orient" damgalı demokrasi diploması Batı'ya yetiyor.

Hemen belirteyim ki "Batı"ya hayranlık duymayı kınamıyorum. Çünkü insanlık tarihinde "Batı"nın çok önemli bir yeri, insanoğlunun ileriye doğru devinen serüvenine gerçekten hayranlık uyandıracak katkıları var. Hayranlık "Batı"nın bu katkılarını benimseyip özümsemeye yol açıyorsa ne alâ. Ama Türkiye için gözlemlediğimiz neredeyse tam tersi. Çoğunluk, "Batı"nın evrensel geçerlik kazanmış değerlerini benimsemeye niyetli dahi olmadan "Batı"ya yamanmasının peşinde.

Oysa duygusallığı bir kenara bırakıp akılca hesap yapmak en doğrusu: Türkiye'nin AT ile ekonomik ve siyasi bütünleşmesi ne getirip ne götürecek?

AT ülkeleri içinde ekonomisi en geri olan Portekiz. Onun bile kişi başına GSMH'si Türkiye'ninkinin iki katı. Daha sonra Yunanistan ve İspanya geliyorlar. Bu üç ülkenin AT'ye katıldıktan sonra başından geçenler Türkiye'ye örnek olabilir. Detaylı incelemelere hiç gerek yok. Bu ülkelerin AT'ye girmelerinin ekonomilerine hemen hiç yararı olmadı. Aksine her üçünün de ekonomik durumları günden güne kötüleşiyor. İşsizlik oranı azalmıyor, hayat pahalılığı artıyor ve ekonomide istikrarı sağlamak adına bunalımın yükü işçilerin, çalışan insanların sırtına yükleniyor. Benzeri gelişmelerin Türkiye'de olması çok muhtemel.

Zaten AT'ye katılmanın ekonomik bir yararı olmayacağını, aksine korumasız kalacak sanayiin batma tehlikesiyle karşılaşacağını sermaye çevreleri de açıkça söylüyorlar. Ama aynı çevreler "Batılılaşma"dan yanalar. Hatta başı onlar, onların siyasi temsilcileri çekiyor... Öyleyse meseleyi etkileyen başka faktörler de olmalı.

Nitekim var da. AT bir kısım Avrupa ülkelerini kapsıyor ama kuruluş amacı hiç de, "Batı"nın uygarlık tarihine getirdiği katkıları koruyup geliştirmek değil. AT'nin tek amacı var: **Kapitalist düzeni korumak ve ebedileştirmek.** Bir yandan bütün dünyada gelişmekte olan sosyalizme karşı korunabilmek, öte yandan da Kuzey Amerika'nın uluslararası ilişkilerdeki dominan konumunu dengeleyebilmek için "Batı"nın metropolleri çareyi birleşip tek bir mihrak oluşturmakta gördüler. Amaçları birleşik bir Avrupa devleti oluşturmak. Roma Anlaşması'nın 30. yılında bu hedef doğrultusunda fazla bir mesafe alındığı söylenemez. Üstelik daha Birinci Savaş öncesinde bu hedefin kapitalizm altında gerçekleşemeyeceği ifade edilmişti.

Bu açıdan bakınca Türkiye'nin aldığı kararın siyasi olduğu görülüyor. Türkiye burjuvazisinin emperyalizmle göbek bağı olduğu eskiden beri bilinir. Şimdi yapılan bu bağımlılığı tam bir bütünleşmeye dönüştürmek yolunda atılan ilk adımdır. Burjuvazi, kapitalizmi en sağlam kalelerinden birisi olarak gördüğü AT'ye kapağı atmakla kendisiyle birlikte mevcut sömürü düzeninin bekâsını da garantiye almak istiyor. Şayet coğrafi faktör olmasaydı hiç kuşku duyulmasın ki tercihi ABD olurdu.

AT'ye katılma başvurusunun esas saiki bu. "Batı"yı seçmek adına yapılan tercih aslında kapitalizmin tercihi. Egemen güçler için bu tercih de yeni değil. Yeni olan, nazenin Türkiye kapitalizmini "Batı"nın oturmuş ve sağlam görünen kapitalizmine yamayıp Türkiye kapitalizmini berkitmek. Kısacası AT'ye katılmak Türkiye'de kapitalist düzenin sürmesinden yana olanların, bundan çıkarı olanların tercihi.

Oysa nüfusun ezici çoğunluğunun çıkarı kapitalizmde değil, sömürüden ve baskıdan arınmış bir düzende, sosyalizmde, dolayısıyla işçilerin, emekçilerin, çalışan insanların AT'ye katılmaktan elde edecekleri hiçbir şey yok.

AT'ye katılınırsa serbest dolaşım hakkı nedeniyle işsizlik azalırmış, ücretler yükselirmiş vs... Son katılan üç ülkenin durumu bu iddiaları hiç de doğrulamıyor.

Bir başka argüman da AT'nin demokratik ülkelerden oluştuğu, dolayısıyla katılındığı takdirde topluluk ülkelerinde geçerli olan hakların Türkiye'de de geçerli olması gerekeceği, bu nedenle katılma kararının demokratikleşmeye hız kazandıracağı. Böyle olacağının hiç bir garantisi yok. Çünkü AT'nin Türkiye'yi kabul etmeye niyeti yok. AT'nin esas amacı, kapitalizmi olduğunca sancısız sürdürmek. Türkiye'nin katılımının ise tam tersi sonuç vereceği besbelli. Ama aynı Batı, Türkiye'nin geçen yılki Avrupa Konseyi toplantısında aldığı "bon pour l'orient"* damgalı "demokrasi diploması", "Batı"ya yetiyor, yetecek de.

Öyleyse "AT'ye katılmak Türkiye'nin çıkarlarına mı değil mi?" sorusunu "Türkiye'de kimin çıkarına, kimin değil?" şeklinde sorduğumuz zaman doğru cevabı bulabiliyoruz. Ve nüfusun ağırlıklı bölümünü, sömürü ve baskı altında yaşayan emekçiler oluşturduğuna göre AT'ye katılmanın Türkiye'nin çıkarlarıyla bağdaşmadığı sonucuna varıyoruz.

Bu sonuç da çok normal. Çünkü Türkiye'nin Batı ile ekonomik ve siyasi plandaki ilişkileri hep bu minval üzerine gelişti. Bu ilişkilerden hep toplumun egemen güçleri nemalandılar, kaybedenler hep emekçi yığınlar oldu. Sadece dış ticaret hadlerindeki dramatik düşmeyi hatırlamak yeter. Ve son değerlendirmede kaybeden Türkiye oldu.

Oysa Türkiye'nin daha fazla kaybetmeye tahammülü yok. Çare, AT'ye katılmakta değil, tam tersine, Türkiye'ye çok pahalıya mal olan emperyalist metropollere bağımlılık ilişkilerine son vermekte, emperyalizmin tehdidi altında yaşamalarına rağmen bağımsız politika gütmeyi başaran bir kısım Üçüncü Dünya ülkeleri yanında yerini almakta ve onlarla dayanışma halinde Batı'nın dayatmalarına karşı çıkmayı bilmektedir. ■

**Şark için geçerli.*

Prof.Dr.Bahri Savcı

AET'ye Başvurduk

ÖNCE GÖRÜCÜYE ÇIKILACAK

Türkiye, dünyanın bu köşesinde, Avrupalılık adına bir laik ve sosyal, demokrasileşme davası güdüyor; bunun için ıstırap çekiyor. Bu bakımdan Avrupalılaşmak zorundadır.

AET bir yanı ile, Avrupalı kapitalist ekonominin bir bölümünün (6.sının) Avrupa içinde kendi parçalarını kurtarma çabası olarak başlamıştır: Böyle küçük bir grup kendi aralarında, işçiyi, sermayeyi, endüstriyi, öteki üretimleri, ticareti, pazarlamayı, mübadeleyi serbestleştirerek ulaşacakları "bütün" içinde, öteki kapitalizmlerle rekabet etmeğe yetenekli olmak istiyorlardı.

Fakat, böyle oldukça bencil olan bu düşün, giderek çağdaş bir Avrupalı bütünleşme objektifliğine doğru ivmiş ve artık, Avrupa Konseyi'nin temel felsefesinin temel taşlarından biri olmuştur. O zaman da, amacı -bu amacın gerektirdiği niteliği- bu niteliği ile yerine getireceği işlevi de açıklık, yaygınlık, genişlik kazanmıştır.

Bir kez, iki ülke, ABD ve SSCB gittikçe artan bir hızla, katı maddeler kimyası, nükleer fizik ve enerji, elektronik aygıtlanma-donanımlaşma düzeyinde, bir üstün gelişmeye ve savaşçı donanıma kavuşuyorlardı.

Oysa ki Avrupa, bilimsel algı-bilimsel yaratı-bunları uygulama vurma birikimini ve gücünü, bir "Beyin Göçü" ile, Amerika'ya kaptırmışlık içinde, dünya gelişmelerine bir seyirci durumunda kalıyordu. Giderek de, bu iki ülkenin olağanüstü ilerlemeleri önünde "az gelişmişlik" ufkuna doğru kayıyordu. Üstelik, bu iki ülkenin arasındaki bir siyasal rekabet girdabı içinde, gittikçe Amerika'nın manyetik alanına bağlanıyordu: Gittikçe "uydulaşarak"...

Bu gelişememezlikten ve de onun getirdiği uydulaşmaktan kesin olarak kurtulmalı idi; bağımsız, kişilikli, eşitlikli bir müttefik düzeyine çıkmalı idi.

Durumu da buna elverişli idi: Bütün maddi kaynakları ve gücü birleştirilirse; bütün bilimsel-kültürel birikimi ve yaratıcı yetenekleri, bir Avrupalılık felsefesinde bütünleştirilirse; hem ABD-SSCB arasında bir "az gelişmiş" olmaktan kurtulurdu; hem de, dünyayı bir ebedi "Nükleer Kış" karanlığına boğabilecek serüvenlerde bir "denge ögesi" olabilirdi.

Bugün Konseyi, AET'si, parlamentosu ile Avrupa; laik liberal zihniyeti, sosyalleşmecilik ekseni üzerindeki konsensüscü demokrasisi, yanına işçiyi de alan sermayeyi serbestleştiren ("free" kılan) felsefesi ile, türlü mekanizmalar kurarak kendini bulma dönemine girmiştir.

Türkiye'nin, bu durum karşısındaki yeri ne olabilirdi?

Türkiye, sosyo-kültürel durumu, politiko-demokratik mekanizmalarını işletmesi açısından, kimi noktalarda Avrupalılık üsluplarında geri kalmış olsa da, gene bir Avrupalılık kurumu olan AET'nin dışında kalamaz.

Nasıl kalabilir ki, şimdiden Avrupalılığın temel kurumları içindedir.

Avrupa'nın kendisi de, Türkiye'yi özümseyecek bir yumuşaklık içindedir: Avrupa'nın kökeninde, Jüdeo-kretiyen değerler vardır, elbet... Fakat bunlar, Reformasyon ve Rönesans ile, tarihteki koyuluğundan, yoğunluğundan (yani, bağnazlıklarından) uzaklaşarak, yumuşamıştır. "Aydınlıklar Çağı"nın özgürlük-uşa dayalı gerçekçilik-bilime dayalı objektiflik mayası ile, liberalleşmiştir. Böylece, her türlü bağnazlıktan arınmış bir "insan cevherini, laik toplum yapılarını temel alma" bilimselliğine ulaşmıştır.

Onun için, Avrupa'nın kendisi; temelde laik olan; tarihsel bir emperatif olarak, demokrasiye-demokratik zihniyete ve sürece açılmış bulunan; hatta, uğradığı monolitik-tekçi otoritaryanizmleri, Yunanistan gibi yedi yıl beklemeden, arıtlama becerisini gösterebilmiş olan Türkiye'yi özümseme anlayışında ve yeteneğindedir.

Yani Türkiye, dünyanın bu köşesinde, Avrupalılık adına, bir laik ve sosyal, demokrasileşme davası güdüyor; bunun için ıstırap çekiyor. Bu bakımdan, kendisi nasıl Avrupalılaşma zorunda ise; aslında, kendisi de Kıta'da, ABD-SSCB karşısında, bir Avrupalılık anlayışının savaşımını vermekte olan Avrupa da, onu özümsemek zorundadır.

Türkiye, çağdaşlaşmanın sosyal-siyasal-kültürel-etik ilkelerine ve kurumlaşmacılığına yabancı kalamaz; bunun dışında kalan, söz temsili, bir arabeske ivemez. Avrupa da, süperler arasında sıkışmış bir az gelişmişlik sarmalından kurtulma amacına varma çabasında, 55 milyonluk kapasiteyi kazanmak gereksiniminde olduğu için, Türkiye'yi dışlayamaz. Bütünleşme, zorunludur.

Fakat bu bütünleşmenin sorunları da vardır:

Temel sorun, kanımızca, iki tanedir:

a) Bir kez, AET'ye girmeli midir?

Şimdiye kadar, "bütünleşmeden" yana söylediklerimize karşın, bu soru, akla gelmemezlik edemez. AET, yaşamın, özellikle ekonominin her yanını serbestleştirerek (free kılarak) bir üslup arar. Bu üslup içinde, Türkiye, yaşamda ve ekonomide, gereksinme duyduğu sosyalleşmeyi arayıp bulabilir mi? O zaman, bu denlü kapitalizmcilikle sosyalleşmeciliğe yönelmesi gereken Türkiye'nin bütünleşmesi, bir çatışma olmaz mı?

▲ 9 Ekim 1967. Türkiye-AET Ortak Komisyon toplantısı. Tam üyelik başvurusuna o zaman 20 yıl vardı.

Avrupa'da, bir "Konsensüs Demokrasisi" oluşuyor ki bu, "emek"i, konsensüsü yaratmanın en etkili bir ögesi kılmağa istidatlıdır; ona yöneliktir. Türkiye'de, Avrupa çağdaşlaşmasının bu yeni ögesi içinde, kendi sosyalleşmesini arama durumundadır. Onun için, bir çatırdama, bir kırılma olmayabilir.

b) AET'ye girilince de onunla uyumlaşılabilir mi?

Türkiye, arabesk ekonomiden ve onun zorunlu olarak getireceği arabesk demokrasiden, çağdaş konsensüs demokrasisine geçebilmek için bu uyumlaşmayı yaratmak zorundadır.

Bundan sonra şu sorun da gündeme gelir: Bizim "ticaretçi"lerle, AET'nin kapsamlı liberalizmine varmak, zordur: "Yapabilirsen, ticaret yap; siyaset yapma; onu holdinglerle, dıştan gelen uzantılarla ben yaparım" diyen bizim liberalizm ile "insan"dan kalkıp, onun, kurduğu bütün demokratik kurumlarla birlikte siyaset yapma serbestliği demek olan Batılı liberalizme ulaşmak zordur. (Bundan şu sonuç çıkar: Bu iktidarla AET uyumlaşması olanaksızdır.)

Konunun aslına dönelim: Türkiye'yi, eksiksiz bir anayasa içindeki, gerçekten demokratik halk güçlerine dayalı, gerçekten demokrat iktidarlar Avrupa bütünleşmesi içine sokabilir, orada tutabilir.

Bu zorunluluk, Türkiye'ye yepyepi bir anayasa, % 33 oyla iktidar kaçırma yapmayan yeni bir seçim sistemi, liberal ve demokratik zihniyetin kanıtı bir genel of zorunluklarını da getirir. ■

Doç. Dr. A. Ülkü Azrak Devlet ve Dini İrdeliyor

"LAİK DEVLET DİNSİZ DEVLETTİR"

"Laiklik dinsizlik demek değildir" sözü ancak insanlar için geçerli olabilir. Çünkü ancak insan dinsiz olabilir. Oysa laiklik insanlar için değil, devlet için konmuş bir kavramdır.

Türban, Rabıta, din adamlarının devlet memuru olmaları, okullarda zorunlu din dersleri, Devlet Başkanı'nın açıklamaları... Son günlerde fazlaca tartışma konusu olan bu konular nedeniyle "laiklik" gündemde; gündemden çıkacağa da benzemiyor. Ne var ki tüm bu tartışmalar, tam bir kavram kargaşasına yol açtı. Laikliğin ne olup olmadığını bilmesi gerektiği düşünülen kalem erbabı bile, laik bir devlet yapısı içinde din adamlarının memur yapılıp devlet bütçesinden aylık almalarını "devletin asli ve surekli" görevlerinden sayabiliyor.

Öte yandan, şu anda Cumhurbaşkanlığı danışmanlığını sürdüren Prof. Dr. A. Şeref Gözübüyük, Tahsin Bekir Balta'dan alıntı yaparak "Ancak bu yardım (devletin dinsel hizmetlere yardımı) din hizmetlerini devlet hizmeti haline getirme, din adamlarını devlet memuru sayma derecesine varmamalıdır" diyor (Yönetim Hukuku, Ankara, 1983, s.29).

Din adamlığı, 50'lerin başında açılan o imam hatip okullarıyla büyük bir teşvik gördü, bir meslek, bir devlet memurluğu haline geldi.

Bu kavram kargaşası, bizi laiklik anlayışının irdelenmesi, kavramın açıklığa kavuşturulması zorunluluğuyla karşı karşıya bıraktı. Bu konuda ilk söyleşimizi İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. A. Ülkü Azrak ile yaptık.

▶ Sayın Azrak, din adamlarının devlet memuru olması laik devlet anlayışıyla bağdaşır mı?

Şimdi bunu hemen belirtmek istiyorum: Din adamlarının devletin memur kadroları içersinde isdihdam edilmeleri aslında, tabii Türkiye'nin kabul ettiği manada laik devlet konsepsiyonuna tamamen ters düşüyor.

▶ Osmanlı İmparatorluğu bu soruna nasıl yaklaşıyordu?

Osmanlı Devleti'nin kendi yapısına uygun kamu hizmeti örgütü içerisinde vakıflar yer almaktaydı. Bu Osmanlı vakıfları, bugünkü moda olan biçiminden tamamen farklı, bizzat devlet kendisi işin içine girmeden, yani devlet teşkilatı olarak kamu hizmeti görmeden, bu gibi hizmetleri vakıflara terketmişti. Fakat vakıflar çok sıkı denetim altındaydı. Merkezden, önce sultanların sonra da Bab-ı Ali'nin denetimi altındaydı. Yani o zaman, örneğin sağlık kamu hizmeti, eğitim kamu hizmeti gibi din de, din kamu hizmeti de, bir Osmanlı tarzı kamu hizmeti olarak teşkilatlanmış ve vakıfların emrine verilmişti. Şimdi bunun yanında, aslında yapıya tamamen uygun olarak İslam dininin dışında kalan dinler de vakfın teşkilatlarıyla besleniyordu. Hepsi kendi din vakıflarıyla besleniyordu. Şu halde, Osmanlı Devleti'nin kendisi bile dinler karşısında tarafsız davranan bir devlet durumundaydı, ki zaten varlığını ona borçlu.

▶ Ya Cumhuriyet yönetimi...

Devletin, ne saray ne de devlet hazinesinden yani vergilerle oluşan devlet bütçesinden desteklenmeyen din hizmetleri, Cumhuriyet devrinde giderek devlet hazinesinden ve bütçeden beslenir hale geldi; yanlış gelişme böyle başladı Türkiye'de. Fakat şunu hemen eklemek istiyorum. Bu 1928'de "Devletin dini Din-i İslamdır" hükmü kaldırılıp Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun diğer maddelerinden de devletin din ile ilişkisini öngören hükümler çıkarıldıktan sonra daha da ileri gidildi. Bir de 1937'de kabul edilen kanunla bir laiklik maddesi konuldu anayasanın içine. Bunu biliyorsunuz. Ama masal gibi anlatılıyor maalesef. Yani özü üzerinde fazla durulmuyor.

▶ 24'ten sonraki değişim çok önemli aslında.

Evet, tabii. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndan 4 sene sonra yapıldı. Bu değişiklikten önce 4 sene devletin dini din-i islamdır hükmü vardı. Laiklik hükmü anayasaya kadar sokulduktan sonra 37 değişikliği ile Türkiye'de artık bu konuda çok daha katı bir tutarlılığın izlenmesi gereği açıkça ortaya çıktı. Yani 28'deki devletin dini islamdır hükmünün çıkarılmasından da fazla bir şeydi bu. Burada devlet daha da katı bir biçimde izleyecektir bu ilkeyi. Bu ne demektir? Şimdi laiklik aslında devletin bir niteliği; laik devlet demek dinler karşısında tarafsız ve dinsel faaliyetleri ne fonksiyonel olarak ne de organik olarak kendi yapısı içerisine almayan demek. Daha açıkçası ne devletin içerisinde din işleriyle uğraşan bir örgüt bulunacak ne de devlet herhangi bir şekilde dinle uğraşan örgütlerle bir bağ kuracak. Şu halde devlet dinden elini ayağını tamamiyle çekecek. Bunun şimdi de hukuken böyle olması gerekiyor.

▶ Bu Anayasaya nasıl yansıdı?

Anayasa tabii biraz siyasal hukuk belgesidir. Anayasanın içerisinde siyasetle hukuk birbiri içindedir. Hukuk tarafı böyle olmakla beraber bir de işin siyaset tarafı vardır: Türkiye'de devlet bu dinsel faaliyetlerden ve dinsel örgütlerden elini tamamiyle çektiği ve onlarla hiç ilgilenmediği takdirde eskilerden gelen geleneksel yapının getirdiği bazı özelliklerinin olumsuz etki yapmasından korkuldu. Türkiye'de ve Cumhuriyet dönemi içerisinde bazı tehlikeler belirmişti. İşte tekkeleri, zaviyeleri kapatmak, mezheplerin filan falan faaliyetlerini durdurmak bu gibi şeyler... Bunlar belki devrin yaklaşımı içerisinde alınmış siyasi tedbirlerdi. Aslında bunlara bile müdahale etmemesi lazımdı. Çünkü devlet eğer dinle uğraşmayacaksa o zaman bunlara müdahale etmemesi gerekirdi. Hukuken böyle ama siyasi olarak bunu yapmak sakıncalı. Çünkü o yapının içerisinde gelişmiş için için yürü-

mekte olan bir hareket, canlılığı olan bir şey var. Ve bu canlılığın bazan çok olumsuz sonuçlarının da görüldüğü bir çekirdek var. Bu çekirdek çeşitli vesilelerle gene Türkiye Cumhuriyeti'nin içerisinde gayet tehlikeli olabilecek girişimlere girilebileceğini gösterdi. Bir iki olay doğrusu ya biraz hazırlıksız olan Cumhuriyet yönetimini şaşırttı. Bu yüzden de bazı tür dinsel faaliyetlere tamamen set çekildi. Onlar yasaklandı. Kendi sakıncasız gördüğü faaliyetlerin yapılmasına da müsaade etti. Kim izleyecek bu yasakları? Karakol bekçisi, polisi izleyecek değil ya. Kolay değil onu yapabilmesi. Bu yüzden bunları denetleyecek ve gözleyecek bir teşkilat kurmak amacıyla - kendi içerisinden- diyanet işleri reisliğini kurdu. Kuruluş amacı budur. Reisliğin bu sapmaları önlemesi, ibadet yerlerinde gösterilen faaliyetleri denetlemesi, camii, hademesi, vaizi ve imamıyla çalışanların sayısı az olduğu için bu teşkilatı denetlemesi de zor değildi. Fakat bu sonradan anlam değiştirdi. Ve Diyanet İşleri teşkilatı içerisinde onun bağlı olduğu vekalet içerisinden imam kadroları ihdası yoluna gidildi. Bunlar devlet memuru şekline sokuldular. Bu suretle devlet, din hizmetleri görmek için teşkilat kuran devlet haline geldi.

Şimdi burada iki yanlışlık yapıldı. Bir tanesi İslam dininin özüne de aykırı olan bir ruhban sınıfının yaratılması. Yoksa hepimizin bildiği gibi İslamiyette imamet herkesin yapabileceği, bileceği bir şeydir. O hususta bilgi sahibi olan biri imam olarak namazı kıldırır. Mutlaka o kitleyi yönetecek, ona yardımcı olacak bir önder lazımdır ibadet esnasında. Biri çıkar, bilgi sahibi biri, o kalabalıktan cemaat içinden "Hadi arkadaşlar şimdi namazımızı kılalım" der; o öne geçer, diğerleri onu izlerler. Bunların denetlenmesi için kurulan teşkilat ufacık bir çekirdek iken, balon gibi şişti. 1950'lerden sonra 50'lerin başında açılan o imam hatip okullarıyla büyük bir teşvik gördü; bu bir meslek, bir devlet memurluğu haline geldi.

Demekki aslında laiklik ilkesi büyük yara almıştır Türkiye'de. Bir tanesi, bu din hizmetleri denen faaliyetlerin devletin kamu hizmeti kadrosu içersine alınması. Ki bu laiklik ilkesiyle % 1500 ters düşen bir yaklaşım ve çözümdür. Yani başka bir açıdan baktığımız zaman sadece dini faaliyetleri bir dıştan denetim, adeta zabıta denetimi gibi gözaltında bulundurulması amacıyla kurulmuş olan bir Genel Müdürlük teşkilatı haline geldi. Bakanlıklar bünyesinde genel müdürlüklere eş bir yapıdır. Hiçbir genel müdürlükte bu kadar çok memur bulamazsınız. Teşkilatı en geniş olan genel müdürlük niteliğindedir. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı sanki yapacak başka işleri yokmuş gibi bir de bu şeylerin dışında dinsel yayınlar yapıyor. Yani kendini halkı dinsel bakımından da eğitme, cami dışında eğitme vazifesini de yüklenmiş telakki ediyor ve bütçeden ayrılan paralarla dinsel yayın yapıyor, hatta kendi dışında yapılan dinsel yayınları da destekliyor. Sübvansiyon veriyor onlara. Vakıflara da para veriyor. Türkiye'de dinsel vakıflar da doğdu. Vakıf konsepsiyonu da. Çünkü böyle Osmanlı-Cumhuriyet karışımı acaip bir yapı kazandı şimdi Türkiye ve o vakıflara da sübvansiyon veriyor. Gayet yoğun bir dini eğitim ve dinsel hizmet teşkilatı haline geldi Diyanet İşleri Başkanlığı şimdi Türkiye'de. En güçlü teşkilat, devlet teşkilatı içerisinde. Şimdi bu yurt içinde yaptığı yetmiyormuş gibi yurt dışında da hizmet teşkilatı kurdu. Yani konsolosluklar gibi. Yurt dışı imam teşkilatı kurdu. Birden bire bir çığ gibi büyüdü bu. Büyüdüğü zaman da bunların maaşlarını karşılayamaz hale geldi. Sağdan soldan o zaman gelir temini yoluna gitti. Oradaki birtakım teşkilatlar bunlara para verdiler. Kendi isteği ile gidenler de oldu oraya. Bu da o zamanın yöneticilerini paniğe uğrattı. Nasıl karşılayacağız bunların paralarını filan. Birdenbire o 70 sente muhtaç olma halet-i ruhiyesi içerisinde nereden gelirse gelsin o paraları kabul etme tavrıyla yabancı bir ülkenin sorumlu devlet teşkilatı içerisinde değil, niteliği, gerçek niteliği daha açığa vurulamamış olan ve bazı gizli faaliyetlerinin de bulunduğu çok çok tekrarlanan hatta uluslararası kuruluşlarda bazan dile getirilen bir teşkilattan para aldılar. Devlet teşkilatı olsa amenna. Yani şimdi Suudi Arabistan bilmemne bakanlığı alın size şu kadar fon tahsis ettim, bunu istediğiniz gibi kullanın deyip Türk Devleti'nin hizmetine verse, bu bir hediyedir. Hadi sesimi çıkarmam ona ama devletin denetimi altında olmayan adeta uluslararası bir örgüt gibi hareket eden ve ne olduğu teşhis edilememiş bir örgütten para kabul edebildik. Hiçbir resmi sıfatı olmayan bir örgütten.

Şimdi başka bir noktaya daha değinmek istiyorum. Sık sık söylenen bir husus var. Laiklik dinsizlik demek değildir. Bu çok dikkat çekici bir söz. Bunun altında bunu söyleyenlerin kafasının içerisinde yatan şeyin ne olduğunu doğru teşhis etmek lazımdır. Şimdi dindar olmak, dinsiz olmak ayırımları kim için yapılabilir? İnsanlar için yapılabilir değil mi? O zaman "laiklik dinsizlik demek değildir" sözü ancak insan için geçerli olabilir. Çünkü ancak insan dinsiz olabilir. Oysa laiklik insanlar için değil, devlet için konmuş bir kavramdır. Ama böyle kastedilmiyor da laiklik dinsizlik değildir deniyorsa bunun karşıtı şudur: Laiklik dine önem vermektir, dinin üzerinde durmaktır ve dindar olmaktır. Çünkü madalyonun arka tarafı bu. Devletten bahsediyorsak laiklik devletin konusu; o zaman laik devlet demek ki aynı zamanda dindar devlet de olacak.

▶ Evet böyle bir mantık geliştirmişler.

Yani devlet dinsizdir. Devletin dini yoktur. Laik devlet dinsiz devlettir. Bunu açıkça vurgulamak lazım. İnsandır çünkü dinle uğraşan, devlet değil. Eğer laikse devlet dinle uğraşmayacaktır. Eğer laiklik dinsizlik değildir diyorsak o zaman dini var. O laiklik ilkesine sahip olan devletin dini var demektir. Öyleyse bu lafı söyleyenlerin kafasında Türk Devleti'nin dini İslamdır. Çok açık. Ne deniyor çünkü, Türk halkının % 99'u müslüman deniyor değil mi? % 1'i kalıyor geriye. O % 99'u müslüman olduğu iddia edilen kişilerin % 40'ının da sadece nüfus kağıtlarında müslüman yazan kimselerden ibaret olduğunu açık açık ifade etmek lazım. Çok iyimser bir rakam belki % 40, % 60'ı hatta. Çünkü onlar ne olduğunun bile farkına varmadan çocuklar hastanede doğduğu zaman hastanedeki kayıt memuru İslam yazar. Kayıt kâğıdı hastaneden çıkar gider nüfus memurluğuna, nüfus memuru otomatikman yeni doğan çocuğun nüfus kaydını yaparken dininin karşısına İslam yazıverir. Ama bu nereden kaynaklanıyor? Nereden kaynaklandığını hemen söyleyeyim.

Yunanlı papazlar kazan kaldırdı.

▶ Anayasa yargısı.

Evet, Anayasa Mahkemesi'nin 1979 yılında verdiği bir karar. O zaman açılmış bir dava vardı. Nüfus aile kütüklerinin ailenin bütün fertlerinin dinini de ihtiva etmesi hükmü, 472 tarihli 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 43. maddesinde yer alan aile kütüklerinin ailenin bütün fertlerinin dinini de ihtiva edeceğine ilişkin kuralı. Şimdi bunun aleyhine bir iptal davası açıldı. İptal davasını Anayasa Mahkemesi hiç de tatmin edici olmayan bir gerekçe ile reddetti. O zamanki anayasanın laiklik ilkesi 2. maddesi ve din ve vicdan özgürlüğünden söz eden 19. maddesine aykırı olduğu iddia edilmiş. Aynı madde numara değiştirerek yine vicdan özgürlüğü adı altında 82 Anayasası'nda aynı formül olarak yer alıyor. Şimdi burada çok önemli olan bir durum var. Deniyor ki din ve vicdan özgürlüğünde kamu düzeni veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler dini ayin ve törenler serbesttir. Bu birinci fıkrası. İkinci fıkrasında kimse ibadete, dini tören ve ayinlere katılmaya, (şimdi bu noktaya dikkat edin lütfen) dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; kimse dini inanç ve kanaatlerinden dolayı da kınanamaz. Şimdi dini inancını açıklamak mecburiyetinde kalmak bir insanın gırtlağına Yeniçeri'nin yaptığı gibi sarılıp söyle sen hıristiyan mısın müslüman mısın demek, bunu açıklamaya mecbur etmektir. Hatta daha ileri gideyim. Hiçbir dinim yok, ben dinsizim, hiçbir dine inanmıyorum, benim inandığım başka dinler var. Semavi olmayan bir din var. Bu da tamamen vicdani bir mesele, benim kafamda ve ruhumda olan bir meseleyse benim şahsi meselemdir, kimseyi ilgilendirmeyen bir şeydir. Öyleyse anayasa hükmünün uygulanması lazımdır. Yani kimsenin mensup olduğu ve inandığı dini açıklamaya mecbur edilmemesi lazımdır. ■

Akın Birdal
İnsan Hakları Derneği Genel Sekreteri

KİM DİNLER?

''Oğlumuz işkencede öldürüldü. Sekiz yıldır kimseye sormadık. Peşine düşecek olduk, polisler geldi, oğlun Cemalettin'i biz öldürdük, oğlun Hamza'yı da öldüreceğiz dediler.''

Bir toplumun bağımsız, demokratik bir düzen kurabilmesi, bilinç, mücadele ve aynı zamanda bir süreç işidir. Bu süreç içinde, yürürlükteki rejim kesintiye uğrayıp, demokratik hak ve özgürlükler askıya alınabilir. Kesintilerin nedeni ne olursa olsun, insanlığın o güne dek kazanmış olduğu temel hak ve özgürlüklerde gerilemeler olacaktır. Hak ve özgürlükler kısıtlanıyor ya da yok edilmek isteniyorsa, yapılacak olan bellidir: Direnmek ve mücadeleden kaçınmamak. Aksi takdirde, demokrasi ve insan hakları karşıtlarının o topluma bastığı damgada herkesin payı ve sorumluluğu olacaktır.

Türkiye'ye 12 Eylül'le basılan damgada işçilerin, köylülerin, emekçi ve aydınların sorumluluğu yoktur. Günümüzdeki, demokrasi ve insan hakları mücadelesinin bilinçle, inançla sürdürülebiliyor olması da bunun sonucudur.

Bu dönemde siyasi iktidar, demokrasi ve insan hakları konusunda uyguladığı çifte standart nedeniyle içerde ve dışarda inandırıcılık kazanamadı. Bir yandan insan hak ve özgürlüklerine saldırılar sürüyor. Ceza Yasası Tasarısı temel hak ve özgürlüklerin önündeki engelleri kaldırmıyor. İnsanların özgür düşünce ve davranışları üzerinde baskı unsuru olabilecek dini akımların beslenmesine ve etkin olmalarına olanak tanınıyor. Bir yandan da Avrupa Konseyi'ne bir takım çekincelerle de olsa, bireysel başvuru hakkı kabul ediliyor. Salt ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal değerleri temel alan AET'nin de kapısı önünde bekleniliyor. Oysa AET'ye üye ülkelerin hiçbirinde, demokratik hak ve özgürlükler önünde engel bulunmaz, düşünce ve örgütlenmenin bedeli cezaevleri değildir. Demokrasi tutarlılığı, insan hakları da evrenselliği gerektirir.

İnsan Hakları Derneği de kuruluşundan bu yana, haksızlıklara uğramış insanların başvuru kapısı oldu. Gün geçmiyor ki, insanlar mektupla ya da kendileri gelerek sorunlarını dile getirmemiş olsun. Bunlar arasında ilk kez başvuranlar olduğu gibi, başvurmadık kapı bırakmamış olanlar da bulunuyor. Cezaevlerinden ''görülmüştür'' damgalı yüzlerce mektup geliyor. Tümünde benzer sorunlar... Beslenme, sağlık, görüşme, havalandırma, dergi, gazete ve kitaplardan yararlanamama ve uğradıkları insanlık dışı davranışlar. ''İnsanca yaşamanın değil, keyfiliğin ve insan onurunu zedeleyen uygulamaların hüküm sürdüğü'' bildiriliyor. Cezaevlerindeki ''güvenlik önlemi'' gerekçeleri doğrudan baskı ve işkenceye dönüştü. Oysa, üyesi olduğumuz BM ve Avrupa Konseyi'nin cezaevleri için belirlediği asgari koşullara Türkiye'nin de uyması bir yükümlülük. Yükümlülük, insanın nerede ve hangi koşullarda olursa olsun yaşama hakkının ve insanlık onurunun korunmasını öngörüyor. Kim dinler?

Geçtiğimiz ay İnsan Hakları Derneği, gözaltında, emniyet müdürlüklerinde, karakollarda ve cezaevlerinde işkence ile öldürülen 149 kişiyi bir rapor halinde yayınladı. Kısa sürede rapora 14 kişinin daha adı eklendi. Birileri çıkıp, işkenceleri savundu. Birileri de işkence konusunun kötüye kullanıldığını söyledi. Ama, devlet adına kimse de çıkıp raporu ne yalanlayabildi ne de sorup soruşturma gereği duydu. Ne var ki, bir hafta sonra basında üç kişinin daha işkencede öldürüldüğü bildiriliyordu. Oysa yabancı ajanslara aynı günlerde verilen haber, 1983'ten sonra kimsenin işkencede öldürülmediği biçimindeydi. Ve işkenceler sürüyordu...

Yedi yıldır baskı ve işkenceler, insanlar üzerinde derin korku ve yenilgi duygusu yarattı. Bir anne babadan gelen mektupta şu satırlar var: ''Oğlumuz işkencede öldürüldü. Sekiz yıldır kimseye soramadık. Peşine düşecek olduk, polisler geldi, oğlun Cemalettin'i biz öldürdük, oğlun Hamza'yı da öldüreceğiz, dediler. Bizi de öldüreceklerinden korktuk. Ama şimdi oğlumuzun hesabı sorulsun istiyoruz... Elimizdeki tek raporu size gönderiyoruz.'' Başka bir mektup: Yedi yıl önce, evinde DİSK'in ''Eğitim Broşürü'' bulunmuş bir oğulun kayboluşu, sonra ölüm haberi. Ama ölüsünü ne gören ne de gömen var. Oğlunun bir gün çıkıp geleceğini gözleyen yaşlı bir baba. ''Değerli insan hakları koruyucuları'' diye başlayan bir mektup: ''Ben eşini yitirmiş yaşlı biriyim. Bizler unutulmuş insanlarız. Sizlerden dileğimiz kalp elektrosu, tahliller, filimler ve diş yapımı gibi ayakta, ucuz ya da ücretsiz tedavi görebileceğimiz bir hastane yaptırmanız..''

Mektuplar sürüyor: ''Ben ülkücü görüşe sahip, 1958 Mardin doğumluyum. Bütün samimiyetimle suçsuzum, ama idama mahkûm oldum. Sekiz yıldır cezaevindeyim. İşkence gördüm. Beş kez sıkıyönetim mahkemelerine polislerden davacı olduğumu bildirdim, sonuç alamadım. Sizler, madem ki insan hakları için mücadele ediyorsunuz, ben de insanım, size başvuruyorum. Ne olur yardımınızı esirgemeyin.''

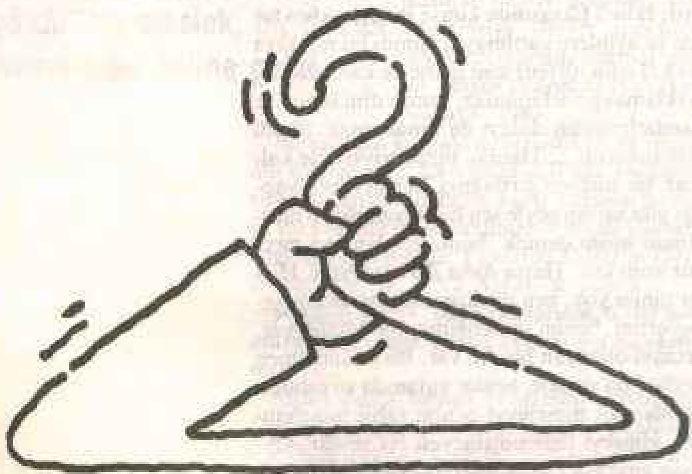
Ve cezaevine sapasağlam girip de, geçen ay kronik böbrek yetmezliğinden ölen otuzbeş yaşında, evli, bir çocuklu Ahmet Çetin'in dramı.

İşte insan hakları manzaraları...

İnsan hakları deyince, işkence ve cezaevleri mi akla gelir? Elbette değil. Ama, önce yaşam hakkı ve insanlık onuru. Çünkü, herşey, onurluca ve insanca yaşamakla başlayacak.

Tartışmaya açılan Ceza Yasası Tasarısı da, insan haklarına ve Batı'ya yaklaşımın aykırı hükümlerini içeriyor. Yanlı ve çelişkili. Bir yandan ''Bireysel Başvuru Hakkı''nın tanındığı Avrupa Konseyi'ne bildiriliyor, öte yandan yeni tasarı ile Avrupa Konseyi'nin ilkelerine taban tabana ters düşülüyor. Avrupa Konseyi statüsünün 3. maddesi hukukun üstünlüğü ilkesiyle, yargı yetkisi içindeki herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanacağı ilkesini getirir. Avrupa Konseyi'nin, demokratik ve insan haklarını koruma ve geliştirmeye yönelik amacının gerçekleştirilmesi, önce bu ilkelere bağlılık göstermeyi gerektirir.

Avrupa Konseyi'nin, insan hakları alanındaki ana belgelerinden olan Avrupa Toplumsal Anlaşması, kişisel ve siyasal haklara da karşılık ararken, Ceza Yasası Tasarısı bu haklara karşılık vermekten de çok uzak. Tasarıda düşünce suçları aynen korunuyor. Kişi özgürlüğü ve güvenliği, düşünce ve anlatım özgürlüğü, toplantı, gösteri ve örgütlenme haklarının önündeki engeller korunuyor. Tasarının ölüm cezasını kaldırmaması, yaşam hakkına karşı olan ideolojiyi de saptamaya yeterli. Demokratik tartışma ortamı gerçekleşmeden, ceza yasa tasarısı, insan hak ve özgürlüklerine aykırı düşecektir. ■

ŞARK KURNAZLIĞI

Derginizde "yurttaşlıktan çıkarılma" konusunda görüşlerini okuduğum Melike Demirağ'la Şanar Yurdatapan konuyu öyle güzel formüle etmişler ki, onlardan sonra bir şeyler söyleyebilmem zor.

Yurttaşlıktan çıkarılmamın resmi nedeni "T.C. nin iç ve dış güvenliği aleyhinde faaliyette bulunmak" (Çağrının yayınlandığı Resmi Gazete'nin 18864 sayılı, 10 Eylül 1965 tarihli nüshası).

Bu, ceza hukukunda "casusluk" suçunun tanımıdır. "Türk Vatandaşlığı Kanunu"nda 13 Şubat 1981'de Konseyce yapılan değişiklikte, bu "ilke" getirilmiş. Elbette yurttaşlık hakkı çok doğal bir hak olduğu için, yönetim bu ilkeyi zorla duruma uydurmak uğrunda iki hileye başvuruyor. Bu iki hileyi sabırla açıklayayım:

21.3.1981 gününde 17286 sayılı Resmi Gazete'de bir yönetmelik yayınlıyorlar; bu yönetmeliğin 36/g maddesiyle T.C.Kanunu'nun 2. kitabının 1.bab, 1 ve 2. fasıl hükümlerini, yani bütün siyasal suçlarla "düşünce suçları"nı "iç ve dış güvenlik aleyhine faaliyet" sayıyorlar.

Bu yönetmelik Vatandaşlık Kanunu'na karşı bir hiledir.

Bu yönetmeliği "açıklayan", Cevdet Menteş imzalı bir Adalet Bakanlığı Genelge'si yayınlanmış (5.6.1981 gün, 18/84 sayılı), burda da, yurt dışında olduğundan "sanığın" savunmasının alınamamasını yurttaşlıktan çıkarma nedeni yapmışlar. Bu genelge de, hem yönetmeliğe, hem kanuna, hem de bütün hukuk sistemine karşı bir hiledir.

Devlet adlı kurum, yurttaşına karşı hile yapar mı? Yaparsa devlet olma vasfı kalır mı?

Esas nedeni İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut, Meclis'te açıklıyor: "Yurt dışında sol faaliyetlere öncülük ederek, devletin hariçteki nüfuz ve itibarını kıracak ve milli menfaatleri zedeleyecek faaliyetlerde bulunduğunun saptandığı..." Ben yurt içinde iken solcu isem, yurt dışında da solcu kalmam kadar doğal ne olabilir! Hazır yurt dışındayken, kişilik değiştirip kaçakçılığa mı başlamalıydım?

Sonra da bir tebligat: "Duyuru tarihinden itibaren 1 ay içinde yurda dönerek yetkili makamlara teslim olmadığınızdan..." Nereye teslim oluyor muşum? Ben kaçak mıyım?

Düşününüz ki, yurt dışına yayın yapan bir radyo, isimler okuyor, doğum tarihleri, ana-baba adları sıralıyor. Bu radyo Suriye'nin, Suudi Arabistan'ın, Uganda'nın radyoları değil, Auschwitz kampının hoparlörleri de değil, Türkiye'nin Sesi Radyosu. Ne ayıp değil mi?

Hukukun bulunmadığı bir dönem yaşadık. Akıl çağına ulaşmış hangi ülke, kendi vatandaşlarını, aydınlarını, sendikacılarını -ne suçu işlemiş olurlarsa olsunlar- kendi gençlerini "savaş hukuku" kurallarına göre yargılar? Akıl çağına ulaşmış hangi ülke, cezaevlerinde, dönem dönem savaş hukuku kurallarını da kat kat aşan eza uygular?

▲ *Demir Özlü. Devlet hile yapar mı?*

Yukarıda belirttiğim sisteme göre, örneğin yurt dışında Cumhurbaşkanı'na ya da Bakanlar Kurulu'na hakaret eden (eleştiriyi de hakaret sayıyorlar ya) bir yurttaş, hemen vatandaşlıktan atılabilecektir. Buradaki mantık şudur: Artık devletle kendilerini özdeşleştirmişlerdir, bizzat Devlet olmuşlardır. Kendi dışlarındaki kişilerse tabiyetleri bile tartışmalı fuzulî varlıklardır...

İlkel despotizm, hile-i şer'iye, şark kurnazlığı... Türkiye'nin bu zihniyetlerden kurtulmadan, değil sosyalizm ya da sosyal adalet, kapitalizm yolunda bile ilerlemesine olanak yoktur.

Akıl çağına ulaşmamızı dilerim. Giderek, içimize girmiş yabancı güçlerin daha çok, daha çok oyuncağı oluyoruz. ■

Demir Özlü

ONURLANDIM

Türkiye'de parlamento dağıtılıyor, politik partiler -Cumhuriyet'in kurucusu parti de içinde olmak üzere- yok ediliyor, Anayasa yok ediliyor ve arkasından insanlar, artık yok edilmiş bir Anayasa'yı "yok etmeye kalkışmaktan" 146/1 maddesine göre yargılanıp idam ediliyorlar, ömür boyu hapse mahkum oluyorlar vb. Bu nedenle, bizlerin "vatandaşlıktan" atılmamızla ilgili hukuki yanı tartışmaya gerek bile yok. Önemli olan olayın politik yanı.

İşçi yığınlarının, emekçi halkların ekmeğine, örgütlenme haklarına, kendi kaderleri hakkında karar verme haklarına saldırıldı. Yüzbinlerce yurtsever insan cezaevlerine dolduruldu, işkence gördü, öldürüldü, idam edildi. Bu acı verici süreç yaşanırken bazı insanlar, saldırıyı yapanların eline düşmekten kurtulup yurt dışına kaçabildiler. Tekellerin kârları, ABD'nin bölgedeki yararları için işçi sınıfının ve geniş emekçi yığınların ekmeğine ve örgütlenme haklarına saldıranlar, ellerinden kaçırdıkları kişileri yığınlardan tecrit etmenin, gelecekte de etkisiz hale getirmenin yeni bir yöntemini aradılar. Bunları "vatandaşlıktan" atacak olurlarsa eğer, etkisiz hale getireceklerini, emekçi yığınlarla tüm bağlarını koparacaklarını düşündüler. Nasıl halkın örgütlenme haklarına yapılan saldırının, gerisinde halktan korku gizli ise, "vatandaşlıktan" atma olayının gerisinde de aynı korku gizli durmaktadır. Attıkları tek tek kişilerden değil, bu kişilerin ezilen emekçi halkla bağ kurabilmesinden, işçi sınıfından, geniş emekçi yığınlardan korkmaktadırlar asıl olarak.

"Vatandaşlıktan" atılmamı gerektirecek kadar işçi sınıfına, emekçi halklara karşı görevlerimi yerine getirebildiğimi iddia edemem. Görevlerini benden çok daha iyi yapan, ama yurt içinde oldukları için benim gibi "vatandaşlıktan" atılma ile onurlandırılamayan sayısız şerefli yiğit insan olduğunu biliyorum. Gerçekten bu kadar büyük onuru hak edecek birşeyler yapamamış olsam bile, yine de hakkımda "vatandaşlıktan" atma kararı alarak beni onurlandırdıkları için çok teşekkür ederim. Böylece, haklı bir safta olduğumu, işçi sınıfından, emekçi halklardan yana olduğumu belgelemiş oldular.

▲ *Yusuf Küpeli. Vatandaşlıktan atılmam haklı saflarda olduğumun göstergesidir.*

İnsanlarımız, sizlerin daha iyi bildiği gibi, yıllardır acılı bir serüven yaşıyorlarsa eğer; her geçen gün midelere giren ekmekler küçülüyorsa eğer; milyonlar işsizliğin, umutsuzluğun ve daha nice nice kötülüklerin kucağına itiliyorlarsa eğer; tüm bunlara ek olarak milyonlarca insan farklı bir dili konuştukları için de özel bir şiddetle karşı karşıya kalıyorsa eğer, söz konusu insanların "vatandaşlıkları" yasa kitaplarındaki ve resmi bayram nutuklarındaki kuru sözlerden öteye geçemez. Üzerinde yaşanılan topraklar bir avuç tekelcinin, ABD işbirlikçisinin özel çiftliği durumunda olduğu sürece, işçi sınıfının, emekçi halkların "vatandaşlıkları" nasıl tırnak içinde bir vatandaşlıksa, benimki de zaten öyleydi. Bizleri "vatandaşlıktan" attıklarını iddia edenlerin aslında gerçekten yapabildikleri tek iş, gizlenen gerçeği, yalanı açığa çıkartmak oldu. Korkularından şaşkınlıkla gerçeği itiraf ettiler. Bu nedenle kendilerine bir kez daha teşekkür ederim.

İşçi sınıfımız, emekçi halklarımız üzerlerinde yaşadıkları toprakların gerçek sahipleri oldukları zaman, gerçekten vatandaş oldukları zaman, ben de gerçekten vatandaş olacağım. ■

Yusuf Küpeli

ZORBALIĞI OTOPSİ MASASINA YATIRMAK...

Gerçek bir insan hakları ve barış mücadelesinin ayırdına varmada en önemli ölçü, zorbalığın kıyasıya eleştirisi ve teşhiri, zorunlu önkoşul olarak kendini dayatıyor.

Birkaç yüzyıllık az biraz gecikmeyle de olsa, topluluğumuzda da, insan hakları ve barış gibi gerçekten insanlara özgü konular, sözcükler, kavramlar sıkça işlenmeye, kullanılmaya başlandı... İnsanlaşma sürecinin bizlerde de başladığı yolunda önemli bir işaret olarak alındığında, kuşkusuz sevinilecek bir olgu bu... Ancak, bu denli büyük ve geniş açılı toplumsal-tarihsel birikimleri içeren sorunları, son kerte yalınkat tartışmalarla geçiştirmek, kimi zaman büyük anlam kaymalarına neden olmaktadır... Örneğin, böylesi bir anlam-amaç karmaşası içinde birinin çıkıp da, tüm içtenliği ve iyi niyetiyle, salt insan haklarından ya da barıştan yana olduğunu söylemesi -hemen her zaman saygıyla selamlansa bile- çok kez yeterli olmamakta; olanaklar, koşullar ölçüsünde konunun enine-boyuna ve de derinliğine, özcesi tüm ayrıntılarıyla tartışılması gereğini zorunlu kılmaktadır...

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

İnsan hakları gibi insanca konuları yerli yerine oturtabilmek için ilk kez, insandan, doğrudan, haklıdan, güzelden yana hemen her insanca şeyin inkârı-negasyonu olan zorbalığın ve de özellikle sistematik-yapısal zorbalığın tanımlanması ve olabildiğince tüm yönleri, ayrıntılarıyla gözler önüne sergilenmesinin gerekli olduğu kanısındayız... Gerçek ve kapsamlı bir insan hakları ve barış mücadelesinin ayırdına varmada, hiç kuşkusuz en önemli ölçü, topluluğun hemen tüm gözeneklerinde, hücrelerinde varlığını sürdüren sistematik-yapısal zorbalığın kıyasıya eleştirisi ve teşhiri, hatta otopsi masasına yatırılması, zorunlu önkoşul olarak kendini dayatmaktadır...[1]

Zorbalığın ve de özellikle sistematik-yapısal zorbalığın kapsamlı bir tanımını yapmak kuşkusuz kolay değildir. Ancak, daha ayrıntılı bilenlerin, bilmeyenlere anlatabilecekleri varsayımından kalkarak, zorbalık, "insanların, bedensel ve tinsel tüm gelişme olanaklarını, potansiyellerini bastırmaya, azaltmaya, hatta kimi zaman tümüyle tahrip etmeye yönelik her türlü yöntem-etkinlikler", olarak tanımlanabilir...

Olası tüm eksikliklerine karşın, böylesi bir tanımlama, bize, üzerinde geniş açılı bir tartışma başlatabileceğimiz genel bir platform ve pek çok ipucu sağlayabilir... En azından, ilk kez, sistematik-yapısal zorbalığın, sadece, bir insanın kafasını balta ile yarmak ya da çeşitli organlarına elektrik akımı vermek, onu, falakaya yatırmak olmadığı ortaya çıkar... Böylesi durumlar, gerçekte, zorbalığın, en kaba, en ilkel bölümlerini oluşturur... Hep bilindiği gibi, sopa ya da nükleer füzeler, buzdağı misali bu aygıtın salt su yüzünde görülebilen kesimini oluştururlar. Gerçek yapı, çok daha derinlerdedir... Bugün dünyanın çeşitli yerlerinde uygulanan sistematik zorbalık, çok kez, bu kaba fiziksel-biyolojik yöntemlerin ötelerine taşmaktadır... Somutlamaya çalışırsak; örneğin, günümüz dünyasında hekimliğin, tekniğin-bilimin bu gelişmişlik düzeyinde, yerküresinin neresinde olursa olsun, bir insanın artık kuduz ya da tifo'dan ölmesi, daha doğru bir deyimle, ölmesine-öldürülmesine neden olunması, sistematik zorbalığın bir parçasını oluşturur. Gene, bir tek savaş uçağının yerine binlerce eğitim-öğretim ünitesinin yapılabildiği bir dünyada, bir tek normal zekalı insanın bile okuma-yazma öğrenmeden kalması, onun bilgisizliğe mahkûm edilmesi, çok ciddi bir sistematik-yapısal zorbalık örneğidir... Hatta, doğal yıkımlarda, örneğin depremlerde, olayın şiddetiyle oranlanmayacak sayıda insanın toprak damlar altında yitip gitmelerini, sistematik-yapısal zorbalığın bir bölümü olarak değerlendirmek olasıdır...[2]

Bu bağlamda, sistematik-yapısal zorbalığı, aktüel ve potansiyel olarak iki alt bölüme ayırmak, konuya yeni bir yaklaşım kolaylığı getirebilir. Ancak, fizik ve de özellikle psişik zorbalıklar, üzerinde en çok tartışılması gerekli konulardır...[3]

Gerçekte, sistematik zorbalığın en yaygın bölümünü psişik zorbalıklar oluşturur. Kuşkusuz, topluluğun büyük çoğunluğu, kendilerine benimsetilen bu usdışı-irrasyonel yaşam koşullarını, duygu-düşünce düzeyinde olsun, tartışmasız benimsemeye alıştıklarından ya da alıştırıldıklarından, bu psişik zorbalıkların büyük bölümünün ayırdına bile varmazlar... Bu yapay bilinçli, "normalleşmiş" insanlar, bu psişik sistematik zorbalık koşullarında, sevine sevine, güleoynaya yaşayıp giderler... Ayrıca, kişiliğin bu kısır döngüden kurtulma gücü, yapay tüketim koşullanması ile önceden teslim alınır. Ve her başkaldırı denemesinde, yeni bir tüketim alanı-konusuyla önüne bir küçük parça daha atılır... Başka bir deneyle, bu sistematik kısır döngüye, insanlar uzun süreli bir koşullanma, ehlileştirme dönemi sonunda sokulurlar. Ve giderek, kendilerine sunulanları, kendi öz-gereksinmeleri olarak algılamaya ve özümlemeye "alışırlar". Daha çok tüketim, yine başka ve yeni bir tüketim ile ödüllendirilir... Bu "ek kişiliklerin" ayırdına varıldığı durumlarda, bu devinim sürer gider...[4]

Arada, homurdananlar olduğunda, ortaya bu kez, kaba fizik-biyolojik zorbalık yöntemleri, sopa-falaka-elektrik akımı, vb. çıkar. Bunların da fayda etmediği durumlarda, "kayıp" olayları başlar... Kuşkusuz tüm bu kaba fizik-biyolojik zorbalıklar ortaya çıktıkları, görüldükleri her yerde, gerçek bir insanlık suçu olarak alabildiğince yargılanmalı, sergilenmeli; ancak, genel sis-

tematik-yapısal zorbalığın bir parçası olduğu da her zaman vurgulanmalıdır. Bir işkence olayı, ancak, bir fon-figür ilişkisi içinde, militer sanayi komplekslerinin, çok uluslu tekellerin ve bunların uzantısındaki sistematik zorbalığın kaba yöntemi için de ele alındığında tarihsel yerine oturur.[5]

□

Gerçekte, saldırganlık (aggression), ne Freud'un tanımladığı "Trieb"lerin, ne de Lorenz'in "Instinct"lerinin uzantısında ortaya çıkar. Saldırganlık, yalıtılmış, yalnız kalmış kişiliğin, sistematik zorbalık karşısındaki -yanlış da olsa- çaresizlik içinde, son bir karşı çıkışı, direnişi, bir tür başkaldırışı, karşı reaksiyonudur... Özellikle yaşamın tümüyle tüketim ve daha çok tüketim ile özdeşleştirildiği topluluklarda, insanların sürekli işsiz kalma tehditi-korkusu ve her 3-5 kişiden birinin yaşamını, zaman zaman ya da sürekli işsiz kalarak sürdürme zorunluluğu uzantısında ortaya çıkan dramatik boşluk-toplumsal vakum, yaşantı krizi, günümüz dünyasında en sık görülen saldırganlık ve davranış bozuklukları nedenidir... Bu aşamada ortaya çıkan yoğun korku-depresyon olayları ve bunların uzantısında görülen intiharlar, salt ruhbilimsel sorunlar olmanın ötesinde anlam taşır...

Kişilik, bu anlamsız-aptal koşullandırmanın, kısır döngünün ayırdına vardıkça psişik bozukluklar artar. Örneğin, kimi "Üçüncü Dünya topluluklarında" her 5-6 saatte bir saptanan intihar olayları, gelişmiş Batı topluluklarında çok daha büyük boyutlara uzanır. Örneğin bugün, F.Almanya'da her 3-4 dakikada bir kişi intihar girişiminde bulunmakta ve bunların en az onda biri başarıyla sonuçlanmakta; yani kişi -sistematik zorbalığın uzantısında- kendi yaşamını kendi elleriyle noktalamaktadır... Hiçbir depresyon ya da intihar olayını sistematik zorbalığın ve insan haklarının kabaca çiğnenişinin dışında tartışma olanağı yoktur. Kişiliğin tüm ayrıntılarına kadar inen, bir yaşam biçimi niteliğine dönüşmesi gereken insan hakları-barış tartışması, her zaman sistematik zorbalığın ve bunu doğuran nedenlerin tartışılmasıyla bir bütünlük kazanır...

□

Sistematik zorbalığın sağlıklı olarak tanımlanmadığı koşullarda, insan hakları-barış gibi en yaşamsal sorunların bile giderek "meta"laşma ve de cenaze törenlerinde olduğu gibi, "ritüelleşme" olasılığından korkulur... Hem de, "Yeni Globalist" düşüncenin bu denli ete kemiğe bürünüp günlük yaşamımızda görünmeye başladığı bir tarihsel aşamada... ■

KAYNAKLAR...
1. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bakınız; Johan Galtung, Strukturelle Fewalt... 1984, s.9
2. bkz. a.g.y., s.9. 3. bkz. a.g.y.; s.10 ve sonrası...
4. Friedensanalysen für Theorie und Praxis: Schwerpunkt; Gewalt, Sozialisation, Aggression. SV.1977, s.7 ve sonrası... 5. Volker Kasch ve ark.; Multis und Menschenrechte in der Dritten Welt. Lamuv V. 1985

ARJANTİN'DE GERİ ADIM

Aralık ayı sonunda Arjantin'de yoğun toplumsal muhalefete rağmen parlamentodan geçirilen "punto final"'in kabulü, kimi çevrelerce Alfonsin yönetiminin "ihtiyatlı" bir davranışı ve "askerlerin sivil yönetime ve daha yeni yeni dönülmekte olan demokrasiye cephe almalarını önleme" girişimi olarak nitelenmişti. Buna karşılık, cunta dönemleri kayıplarının acılarını taşıyan geniş halk kitleleri, halka karşı, demokrasiye karşı işlenen suçların "affedilemeyeceği"ni, böyle bir geçmişe "sünger çekilemeyeceği"ni sokaklarda haykırdılar.

İşte Alfonsin yönetimi işbaşına geldikten sonra, toplumsal muhalefetin baskısıyla, cunta dönemleri sorumlularının yargı önüne çıkarılması ve işledikleri suçların mahkemeler önünde resmen açıklanması sürerken, cuntacılar için bir tür "af"ın çıkarılmasına Arjantin halkının gösterdiği tepkinin haklılığı, geçtiğimiz günlerde işlediği cinayetlerin sorumluluğundan kurtulmak isteyen kimi subayların ayaklanması ve bugüne dek işledikleri suçlardan ötürü mahkûm edilmiş, tutuklanmış olan cunta dönemleri sorumlularının serbest bırakılması pazarlığına kalkışmalarıyla bir kere daha ortaya çıktı. Ayaklanma teşebbüsünün ardından sokaklara dökülen her kesimden yüzbinlerce insan, süresiz genel greve gidileceğini açıklayan sendikalar, kısaca tüm Arjantin halkı bu şantaja boyun eğmeyeceğini açıkça gösterdi.

Ancak Alfonsin yönetimi "punto final" ile başladığı uzlaşma aranışlarını sürdüreceğe benziyor. Genel Kurmay Başkanı'nın, isyancıların talepleri üzerine istifa etmesi bunun bir kanıtını oluşturuyor. İsyancılar, teslim olmalarına rağmen kazançlı çıkmış durumdalar. Alfonsin, "punto final" ile bir adım geri atarsa orada durabileceğini sanıyordu belki, ama tam aksi oldu, gerici güçler hükümetin zaafından yararlandılar ve ileriye doğru bir adım daha atacaklar. Derken, attılar. Ülkenin kuzeyindeki askeri birliklerden biri ayaklanarak insan haklarını ihlal edenleri yargılayan davaların düşmesini talep etti.

Görülüyor ki, Arjantin halkının uğruna mücadele ettiği demokrasi, "bağışlayıcılık"la korunamayacağı bilinen, hesap soracak bir demokrasidir. Öyle olmak zorundadır. ■

BOZÜYÜK'TE MİTİNG

Kristal-İş Sendikası tarafından 29 Mart 1987 pazar günü Bilecik'in Bozüyük ilçesinde "İşten çıkarmaları protesto yürüyüşü" yapıldı. Yürüyüş ve mitinge yaklaşık 4 bin işçi katıldı. Kristal-İş Sendikası'na bağlı işçilerin Toprak Holding'e bağlı Toprak Seramik fabrikasından gerekçe gösterilmeden işten çıkarılmasını protesto etmek amacıyla yapılan mitingde Kristal-İş Genel Başkanı Hasan Basri Babalı, Petrol-İş Genel Başkanı Cevdet Selvi, Türk Harb-İş Genel Başkanı Kenan Durukan ve işten çıkarılan bir işçi de konuşma yaptı.

Sıkı güvenlik önlemlerinin alındığı mitingde, işçiler polis tarafından tek tek arandıktan sonra yürüyüş başlangıç noktasında toplandılar. Öğleye doğru yürüyüş başladı. "İşten çıkarmalar durdurulsun", "İşçiler birleşin", "İşçiler elele genel greve" şeklinde sloganlar atıldı.

Büyük bir coşku içinde geçen yürüyüşün ardından işçiler, önceden belirlenmiş olan miting alanında toplandılar. Burada yapılan konuşmalarda Hasan Basri Babalı, demokrasi olan bir toplumda işverenlerin bu kadar keyfi davranamayacaklarını belirterek, işçi sınıfının en acil talebinin demokrasi olduğunu vurguladı. Basri Babalı daha sonra şöyle devam etti, "Biz haklıyız çünkü biz ekmek ve onur için mücadele veriyoruz. Biz kazanacağız çünkü dünyada örgütlenmiş işçinin gücünden daha büyük bir güç yoktur." Daha sonra bir konuşma yapan Kenan Durukan şunları söyledi, "12 Eylül'den sonra yapılan kanunlarla sermaye doludizgin gitmektedir. Kanunlar sermayeyi destekliyor. Bu yüzden hukuk devletinin temeli sarsılmıştır. Biz, Halis Toprak'ın fabrikaları çalışmasın demiyoruz, ama çalışanlar insanca yaşasın istiyoruz.

Cevdet Selvi de konuşmasında "Bizim isteğimiz yalnızca insanca bir yaşamdır, işçilerin sorunları çok çeşitlidir. İşçiler gibi memurların, köylülerin, öğretmenlerin de sorunları her geçen gün artmaktadır. Böyle bir toplumda bizler sesimizi yükseltmeyeceğiz de kimler yükseltecek?" dedi. ■

▲ *Bozüyük işçileri. Haksızlığa karşı çıkıyorlar.*

MAYIS'TAN MART'A ...VE EYLÜL'E

Demokraside sivil rejime müdahale edilmemesi bakımından askeri darbelere karşı olmak, ancak demokratik anayasa yapmış rejimle yüzbinleri hapishanelerden geçirmiş başka bir rejimi aynı kaba koymamak gerekir.

Ülkelerin ulusal bayramları her yıl kutlandıkları için doğal olarak sadece gün ve ay olarak anılırlar, örneğin 14 Temmuz denildi mi Bastil ve Fransız Devrimi akla gelir, 4 Temmuz Amerikan Bağımsızlık Günü'dür, 17 Ekim dünyanın ilk sosyalist devrimini simgeler ilh.. Bir de uluslararası bayramlar ya da günler vardır. Bunların en yaygını 1 Mayıs'tır. Ayrıca 1 Eylül Barış Günü, 8 Mart Kadınlar Günü vb. Bizde ise resmi ideoloji 1 Mayıs başta olmak üzere uluslararası günlere ve bayramlara karşıdır. Buna karşılık, ulusal günler her ülkedekinden daha fazladır, 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos, 29 Ekim, 10 Kasım gibi. Ne var ki, bizde yıl anılmaksızın sadece gün ve ay zikredildiği zaman belli bir olayı simgeleyen tarihler, bu beş resmi günden ibaret değil. Gene yılsız anılan birçok tarih siyasi literatürümüze yer etmiştir. Eskiden bu kapsamda sayacağımız sadece 31 Mart vardı. Sonra Demokrat Parti'nin seçimleri kazanarak iktidara geldiği 14 Mayıs belli siyasal kesimlerce bayraklaştırıldı. Derken literatürümüze 27 Mayıs girdi, 12 Mart ve 12 Eylül politik terimleri ve 24 Ocak ekonomik terimi izledi.

27 Mayıs sabahı radyolarda okunan ilk bildirideki "NATO'ya CENTO'ya bağlıyız" vurgulaması daha sonra halk diline bir tekerleme olacak kadar fazlaydı ve bu görüş tüm komitenindi.

Aslına bakarsanız o terim-tarihler konusunda toplumda değişik kesimler değişik şeyleri söylemekle birlikte, herkes 12 Mart'ın da, 12 Eylül'ün de ve 24 Ocak'ın da ne olduğunu ve ne olmadığını çok iyi biliyor.

Ne var ki, son 30 yılda literatürümüze giren belli başlı dört tarih-terim arasında tartışılan biri var: 27 Mayıs.

27 Mayıs neydi, sorusunu yanıtlamak için her şeyden önce onun meydana geldiği koşulları incelememiz gerekiyor.

Bu kapsamda gözönüne almamız gereken ilk nokta, 27 Mayıs öncesinde toplumda sağ-sol diye bir kutuplaşma, hatta ayrışma bulunmadığını, dolayısıyla **politik arenada** emekçi katmanların örgütleriyle egemen sınıfların örgütleri arasında bir mücadelenin söz konusu olmadığını hatırlamamız gerekir. Siyaset arenasında böyle bir kristalleşmenin varolmaması demek, doğal olarak düşünsel alanda da akla karanın toplumsallık kazanmaması demektir. Bu açıdan denilebilir ki, 27 Mayıs sağ mıydı, sol muydu diye tartışmak abestir. 27 Mayıs **bütünüyle** burjuva kapsamda bir politik olaydır.

27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi içinde sicilli faşistler de vardır, reformcular da. O komiteyi oluşturanların çoğunluğu ancak daha sonraki sosyal ve siyasal gelişim içinde, daha doğrusu solun gelişmesi nedeniyle, üstelik de üniformalarını soymuş, demokratik, ilerici çevreleri yakından tanımış kişiler olarak sola açılmışlardır. Ama hareket yaptıkları sırada, en reformcusu bile solcu değildi, yani emekçi katmanların çıkarlarının savunucusu durumunda bulunmuyordu.

Aynı olgu 27 Mayıs'ın dış politikasında daha belirgindir. 27 Mayıs sabahında radyolarda okunan ilk bildirideki "NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız" vurgulaması daha sonra halk diline bir tekerleme olacak kadar fazlaydı; ve bu görüş tüm komitenindi. Kaldı ki, o komiteyi oluşturanların hemen tamamı, çeşitli defalar ve uzunca sayılabilecek sürelerle ABD ordusunda, West Point'te eğitim görmüşlerdi. Bazıları istihbaratçıydılar. Ama aynı Milli

Sezarizm

▶27 Mayıs ile diğer askeri darbeler arasında bir fark görüyor musunuz?

27 Mayıs askeri müdahalesi ile 12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahalelerinin ortak bir paydaları var: her üçü de devlete Sezarist bir biçim verme ya da devletin Sezarist niteliğini daha da belirginleştirme girişimidir.

Sezarizm sözcüğünü, bütün sınıfsal devlet tiplerine despotikodiktatoral bir biçim verme, onlara toplumdan bağımsızlık kazandırma girişimlerini adlandıran bir sözcük olarak kullanıyorum. Sezarizm, örneğin burjuva devletin iki ünlü despotikodiktatoral biçimini adlandıran Bonapartizm ile faşizmi de kapsamakla birlikte, salt onlara indirgenemeyecek genellikte bir terimdir.

Batılı sınıflı toplumların tarihsel gelişme süreçleri içinde türetilen teorik kavramların, Batılı sınıflı toplum durumuna dönüşme süreci içinde çırpınan eski Asyagil toplumların somut durumlarını çözümlemeye, bu sürecin çeşitli gelişme aşamalarında, ne ölçüde elverişli oldukları sonucu bir yana bırakılırsa, 12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahalelerinin gerilek(*) tipte Sezarist askeri müdahaleler olmalarına karşın, 27 Mayıs askeri müdahalesinin ilerlemeci tipte Sezarist bir askeri müdahale olduğunu söyleyebilirim. Çünkü, gerilek bir Sezarizm olabildiği gibi, ilerlemeci bir Sezarizm de olabilir. Müdahalesi gerilek güçlere yardımcı olan Sezarizm, gerilek; ilerlemeci güçlere yardımcı olan Sezarizm ise, ilerlemeci Sezarizmdir. 27 Mayıs, ilerlemeci güçlere; 12 Mart ve 12 Eylül ise gerilek güçlere yardımcı olmuşlardır. Aralarındaki ayrım çizgisi de, ortak paydalarına karşın, işte buradan geçer. 27 Mayıs'ın emir ve komuta zinciri dışında, öbürlerinin ise bu zincire bağlı olarak gerçekleşmeleri, bana pek önemli bir ayrım gibi görünmüyor.

İlerlemeci Sezarizm ile gerilek Sezarizm arasındaki bu ayrımın, ancak devrimci demokrasi açısından bir anlam taşıyacağını da biliyorum. Sanıyorum ki liberal demokrasi bu ayrımda bir çifte standart kanıtından başka bir şey görmeyecek ve 27 Mayıs'ın ilerlemeci niteliğinden söz edilmesi liberal demokrat yüzlerde tatlı gülücükler uyandıracaktır.

Yoksa yanılıyor muyum? ■

(*) Progressif: ilerlemeci, Regressif: gerilek.

Kenan Somer

Birlikçilerin gene önemlice bir kısmı, yukarıda anlattığımız sonraki sivil gelişmeler içinde anti-emperyalist, anti-Amerikan ve bağımsızlıkçı konumlara geldiler.

Ayrıca, NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız sözü sadece bir dış politika mesajı da değildi. Bizim yerimiz, konumumuz kapitalist dünya içindedir, denilerek ekonomik ve sosyal tercih de bu sözle açıkça belirtilmek isteniyordu.

27 Mayısçılar komite üyelerinden ibaret değildi, asker-sivil birçok kimseyi kapsıyordu. 27 Mayıs'ta en ateşli 27 Mayısçılardan pek çoğu daha sonra 12 Mart'lara, 12 Eylül'lere önayak oldular, çok önemli görevlerde bulundular, hep birlikte ulusal bayramı ilan ettikleri 27 Mayıs'ı okul çocuklarının tarih kitaplarından çıkaracak kadar hep birlikte reddettiler. Özür dileyen ya da günah çıkaran da gene onlar oldu. Bunu yaparken de tutumları kuşkusuz ki, "askeri müdahaleler doğru değildir, ilke olarak askeri müdahalelere karşıyız" demek olamazdı. Zira onlar, tam tersine askeri müdahalelerin içinde kalarak 27 Mayıs müdahalesini reddediyorlardı. Çünkü aradan geçen zaman içinde toplumda çok şey değişmişti, sosyal gelişimdeki sınıflar mücadelesi siyasette sağ-sol diyerek kristelleşmişti. Solu önlemek için demokrasiyi rafa kaldırmak gerekiyordu, onlar da öyle yaptılar. 12 Mart'çılar, 12 Eylül'cüler hep eski 27 Mayıs'çıydılar. Siviller için de bu böyleydi. Turhan Feyzioğlu, Nihat Erim, Ferit Melen, Metin Toker, Beyhan Cenkçi ve daha niceleri... Yani "27 Mayıs'ta sağ-sol yok, 27 Mayıs var" diyenlerin sınıfsal tercihleri solun gelişimiyle sadece solun değil, demokrasinin de karşısında oldu.

27 Mayıs'a etkiyen faktörler

27 Mayıs, o günün koşullarında sayısız ekonomik, sosyal ve siyasal bileşenin adeta bir bileşkesi olarak ortaya çıkmıştı. Bunlar nelerdi?

Bir tarafta, DP'nin diktatörlük yöntemlerine ve giderek artan baskılarına karşı aydınlarda, öğrencilerde, basının genişçe bir bölümünde tepkiler güçleniyor ve bu tepkiler bu kesimlerde sol düşüncelere dönüşmemekle birlikte, Batı demokrasilerinde varolan temel hakların, örneğin kuvvetler ayrımı, basın ve söz özgürlüğü, üniversite ve radyo özerkliği, hakim teminatı, adil bir seçim sistemi, toplantı ve gösteri hakkı, sendikal haklar vb. gibi burjuva demokratik taleplerin savunulmasını getiriyordu. Bu istekler de -ortada başka alternatif bulunmadığı için- ister istemez muhalefet partisi CHP'ye yansıyordu. Öte yandan CHP yüksek kademeler dışındaki devlet memurlarının ve dolayısıyla yüksek rütbeler dışındaki subayların çoğunluğunun desteklendiği bir partiydi. Sivil-asker devlet memurlarının CHP'yi desteklemesinde kuşkusuz ki eski devletçi geleneklerin hatta "Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı İnönü"nün kişisel ağırlığının da payı vardı, ama DP döneminde bu kesimlerin çıkarlarının zarar görmüş olması asıl belirleyici etkendi. Nitekim 27 Mayıs'ı izleyen 60'lı, 70'li yıllarda bu kesimlerden ekonomik ve sosyal ihtiyaçları tatmin edilenler, bir zamanlar kendilerinin de direkt ya da dolaylı yollardan katıldıkları ya da benimsedikleri 1961 Anayasası'na Adalet Partisi'nden bile daha fazla düşman oldular. Buna karşılık, aynı kamu görevlilerinden ekonomik durumları düzelmeyenler, o Anayasa'da varolan demokratik ve sosyal hakları da aşarak, solla birlikte, işçi sınıfıyla birlikte, emekçi halk katmanlarının ekonomik-demokratik talepleri ve mücadeleleri içinde yer aldılar. Öğretmenlerin, memurların, teknik elemanların meslek kuruluşlarıyla temsil ettikleri önemli potansiyel böyle doğdu.

27 Mayıs öncesinde Türkiye'de sol hiç mevcut değildi denilemez. Sayıları fazla olmasa bile solcu aydınlar, yazarlar, öğretim üyeleri vardı. Bunların bazıları Kurucu Meclis'e de girerek demokratik bir anayasanın yapılmasında kararlı ve ısrarlı tutumlarıyla önemli bir rol oynadılar. Gene 27 Mayıs 1960'tan dokuz ay sonra Türkiye İşçi Partisi'ni kuran sendikacılar, ya da 1961 sonrasında YÖN dergisi etrafında oluşan odaklaşma vb. solun 27 Mayıs öncesindeki varlığının yansımalarıdır. Ama buna rağmen ülkedeki siyasal kutuplaşma DP ile CHP arasındaydı, yani yukarıda da belirttiğimiz gibi tümüyle burjuva platformdaydı.

27 Mayıs'a etkiyen, demokratik bir anayasaya yol açan potansiyeli başlıca yukarıda anlattığımız nedenlerle aydın ve bürokratlar oluşturuyordu.

Bu bakımdan denilebilir ki, 27 Mayıs salt bir askeri hareket değildi. 27 Mayıs'ın onaltı aylık döneminde CHP'nin çok belirgin bir ağırlığı vardı. Bu ağırlık ordunun bir an önce kışlasına çekilmesini getirdiği gibi, ortaya 1924 Anayasası'yla kıyaslanamayacak bir anayasanın da konulmasını sağladı.

Peki orduyu kışlasına çekmek için elini bu kadar çabuk tutan CHP onu niçin kışlasından çıkartmıştı? Sanırız bu soru bir hayli önemli. Zira DP'lilerin iddia ettikleri gibi CHP ve lideri İsmet Paşa kendi politik ihtirası nedeniyle ordunun kışlasından çıkmasına neden olmuş değildir. CHP'nin 27 Mayıs'taki dahli İsmet Paşa'nın "Türkiye'de işlerin çığrından çıkıyor olması"ndan duyduğu endişeden ileri gelmektedir.

Hatırlanacağı gibi DP iktidarı 1956'dan sonra zayıflamaya başlamıştı, seçmen kitlesinde yeniden CHP'ye yönelme eğilimleri gözlenmekteydi.

▲ *27 Mayıs Salt bir askeri hareket değildi.*

DP iktidarının girdiği ekonomik çıkmaz kendi içinde de ayrışmayı getirmiş, bir grup DP'li ayrılıp Hürriyet Partisi'ni kurmuştu. DP liderleri 1958 seçimlerini, 1957'ye aldıkları gibi CHP ile HP'nin ittifak yapmasını önlemek için yaz tatilinde Meclis'i alelacele toplayıp seçim kanununu iyice anti-demokratikleştirmişlerdi ve 1957 seçimleri hayli hadiseli geçmişti.

1958 Ağustos'unda gelen ve dolar karşısında TL.'nin değerini 525 kuruştan 910 kuruşa düşüren yüksek devalüasyon ise DP için tehlike çanlarının işaretiydi. Bu ise DP'nin baskıcı yöntemlerini şiddetlendirmesini de birlik-

Tarihe Medrese Kafasıyla Bakılamaz

▶ 27 Mayıs ile diğer askeri darbeler arasında bir fark görüyor musunuz?

■

İnsanlık tarihi biçimsel mantıktan kurtulmak için çok acı çekti. Önyargılarını bırakmak, her olaya somut koşulların değişkenliği içinde eğilebilmek kolay olmadı. **Tümdengelimden tümevarım yöntemine ulaşmak** bilim tarihinde uzun bir süreci oluşturur. **"Askeri müdahaleler kötüdür/27 Mayıs askeri müdahaledir/27 Mayıs'a da karşıyım"** formülü bilimsel bir yaklaşım değil; biçimsel basmakalıplığın ürünüdür. Bu tür medrese kafasıyla tarihe bakılamaz. Askeri müdahale/darbe, Arjantin'de, Şili'de, Portakiz'de, Yunanistan'da, Türkiye'de, Afganistan'da, çeşitli zaman ve mekânda hep aynı mıdır? Eğer aynıysa toplumbilime gerek yoktur. Medrese kafasını kullanır, hepsini eşitlersin. **Hareket Ordusu**'nu da işin içine katarsın, tüm tarihe tek tümceyle bakarsın.

27 Mayıs, yalnız bir askeri müdahale/darbe/ayaklanma değil, Türkiye'yi sosyal devlet aşamasına getiren bir sosyal patlamadır; gençliğin ve halkın katkıları ve katılımı yadsınamaz.

Bir kişinin/bir partinin, askeri müdahaleye/darbeye karşı olması başka şey, tarihe, geçmişe, yaşanmış olaylara, devrimlere bakışı başka şey... İkisini ayıramayan, pusulasını şaşırmış demektir. ■

İlhan Selçuk

te getiriyordu. Seçim yolu CHP'ye iyice kapatılıyor, dahası da CHP'ye hayat hakkı tanınmıyordu. Bunun doğal sonucu ise muhalefetin CHP dışına, yani halk kitlelerine taşması ihtimaliydi. Öte yandan DP ile CHP arasındaki bu karşıtlık köylerde çok sık meydana gelen silahlı siyasal çatışmalara kadar varmıştı.

Bu nedenle 27 Mayıs'ın en önemli motifi "işler başka mecralara dökülmeden" bu gidişin önünü almaktı.

CHP 27 Mayıs'a yansıyan demokratik taleplerde pay sahibidir ama gene de 27 Mayıs'ta "bu memlekete demokrasi lazımsa onu da biz getiririz" anlayışı hakimdir. Bir başka deyişle burjuvazinin akıllı ve uzakgörüşlü kesimlerinin temsilcisi olarak CHP bir taraftan halkın kitlesel hareketlenmesini önlemek istemiştir, öte yandan toplumsal patlamaların önünü almak için birtakım demokratik sübaplar getirmenin de gereğine inanmıştır (Nitekim daha sonra aynı CHP'nin ortanın soluna gelmesine de aynı motif hakimdir).

Kaldı ki burjuvazinin sadece bir kesimi değil, geniş bir kesimi de işlerin DP ile ve onun tutumuyla uzun süre devam edemeyeceğini görmüş ve 27 Mayıs'a yeşil ışık yakmıştır.

Mesele ilkesel olanı savunmaksa, bu, sol cuntacılık güden tek tek kişilere ne söyleyeceğimizdir; ki bu da yukarıda vurguladığı gibi, müdahaleciliğe karşı olmaktır.

Şu halde, 27 Mayıs'a değişik kesimlerin değişik çıkarları ya da politik öngörüleri yansımıştır. Fakat bütün bunlara rağmen ortaya çıkan sonuç demokratik bir anayasadır, ona karşı olanlara da, örneğin Adalet Partisi'ne de her türlü karşı propaganda serbestiyetinin tanındığı demokratik bir referandumdur. Bu nedenle, **sonuçları itibarıyla** 27 Mayıs'ı ve onun anayasasını, onun getirdiği ortamı, ona tam zıt olan, o anayasayı önce değiştiren, sonra da hepten ortadan kaldıran ve bulundukları ortamda her türlü demokratik hakkı askıya almış bulunan 12 Mart'ı ve 12 Eylül'ü aynı kaba koymak doğru olmaz.

27 Mayıs olmasaydı Menderes'in diktatörlük yöntemlerine, artan şiddetine ve son olarak kurduğu Tahkikat Komisyonları ile yargı erkini de kendi partisinin kontrolüne alma girişimlerine rağmen, toplumsal dinamikler er veya geç ülkeyi demokrasiye götürecekti ve demokrasi, halkın katılımıyla, kitle hareketleriyle gerçekleşecekti. Bu doğrudur. Gene demokraside ilke olarak sivil rejime müdahale edilmemesi, askerin politikaya şu veya bu şekilde müdahale etme geleneğinin ve alışkanlığının sona ermesi bakımından askeri darbelere karşı olmak gerekir, toplumun demokratikleşmesiyle sivilleşmesini birlikte görmek gerekir. Bu da doğrudur. Fakat bu doğrular, Türkiye tarihinin ilk demokratik anayasasını yapmış bir rejimle bu anayasanın tam zıddını yapmış ve 150 bin kişiyi hapishanelerden geçirmiş bir başka rejimi, her ikisi de aynı kaynaktan geliyor diyerek aynı kaba koymayı getirirse, o zaman her iki sosyal olayın ya ikisi birden, ya da hiç değilse bir tanesi (birincisi) isabetle tahlil edilmemiş, birincisine yansıyan etkenler ve siyasal motifler ile ikincisini vareden sınıfsal çıkarlar ve amaçlar gözönünde bulundurulmamış olur. Birincisi Sol'un önünü açmak için yapılmamıştır ama demokrasinin önündeki engeli kaldırmıştır, bu ortamda sol gelişmiştir; ikincisi ise solu boğmak ve önlemek için demokrasiyi yoketmiştir.

27 Mayıs birtakım demokratik kurumları getirirken, bazı kurumları ve organları da anayasaya koyarak siyasete yerleştirmiştir. Milli Güvenlik Kurulu vasıtasıyla silahlı kuvvetlerin üst kademelerinin sürekli olarak siyaset içinde bulunması ve siyasete, sivil hükümete ve parlamentoya "tavsiyede" bulunması hiçbir demokraside yoktur.

Diğer bir olumsuzluk, bu hareketin koşulları ve sınıfsallıkları iyice irdelenmeden kimi solcular tarafından "devrim" diye nitelendirilmesi ya da ilerici bir hareket diye görülmesi sonucunda solda cuntacılık eğilimlerini canlandırmasıdır. Bu durum, hem solun ve sosyalist hareketin kendi kimliğini ve kişiliğini bulmasını engellemiş ve geciktirmiştir, hem de solda derin bölünmelere ve iç kavgalara yol açmış, önemli bir birikim ve sayısız kadro heder edilmiştir. Sonuçta sol cuntacılık, düşleriyle birlikte yıkılmış ve geriye harabe bile bırakmamıştır, ama sosyalizmin gelişmesine güçlenmesine de uzunca bir süre ket vurmuştur. Bu güçsüzlük nedeniyle "sol-Kemalist" kuyrukçuluk daha sonra yerini sosyal demokrat kuyrukçuluğa bırakmıştır ve 1980'lere kadar böyle gelinmiştir.

Yaşanılan bunca deneyden sonra bugün artık ülkemizde sol cuntacılıktan söz edilemez; yarın da bu hastalığın hortlaması hiçbir şekilde mümkün değildir. Bu nedenle 27 Mayıs'ın hatalarıyla ve sevaplarıyla değerlendirilmesi gerekir. Şu halde konu, kala kala "iyi mi oldu, yoksa kötü mü oldu" diye hiçbir yere varmayacak bir tartışmaya kalmaktadır ki, böylesi spekülatif bir tartışmanın uzamasının da bir anlamı yoktur. Mesele ilkesel olanı savunmaksa, bu eskaza hâlâ içeriden ya da dışarıdan sol cuntacılık güden tek tek kişilere ne söyleyeceğimizdir, ki bu da yukarıda da vurgulandığı gibi, **müdahaleciliğe karşı olmaktır.** ■

Düzenin Kendini Reorganize Etme Çabası

▶27 Mayıs ile diğer askeri darbeler arasında bir fark görüyor musunuz?

Bence 27 Mayıs ile öteki darbeler arasında özde önemli bir fark yok; yarattığı sonuçlar bakımından farklılıklar yarattığı söylenebilir sadece. Yarattığı sonuçların da, genel hareketin özünün mantığı gereği belirdiği kanısında değilim.

Şimdi, siyasette amaçlarla araçlar birbirinden ayırdedilecek şeyler değil; Makyavel'in ünlü sözü "amaç aracı meşrulaştırır" anlayışına karşıyım; çünkü araç amacı değiştirir, amaca uygun araç kullanmazsanız o aracın sizi götüreceği noktaya gidersiniz. Dolayısıyla da, eğer tepeden aşağı askeri müdahaleyi ilkesel düzeyde kınıyorsak, falan askeri darbenin şu şu sonuçları bizim için yararlı oldu gibi bir anlayışla o darbeyi temize çıkarmak ve birbirlerinden ayırmak bence gene ilkesel olarak yanlıştır.

Düzenin kendini reorganize etme çabasıdır bence 27 Mayıs. Muhalefet, ilkin Demokrat Parti'nin kendi içinden çıkmıştı, ama Menderes'i sınırlamamıştı bu muhalefet. Bunun bir kısmı daha sonra Hürriyet Partisi diye kurulan başka bir partiye kanalize oldu ama bu parti de Demokrat Parti karşı ciddi bir altenatif olamadı hiç. Daha sonra '57 seçimlerinde bütün partilerin güç birliğiyle -ki o zaman CKMP, CHP ve Hürriyet Partisi var muhalefet olarak- gene beklenen sonuç alınamadı ve düzeni götürmekle kendini yükümlü sayan çeşitli zümrelerin dışına taşmaya başladı olay, gençliğe taştı. Bu 27 Mayıs'ın bir çeşit firesidir diye kabul edilebilir. Kaldı ki o zamanın gençliği de varolan düzenin dışına çıkan bir hareketin içinde değildi; söz konusu olan bir restorasyondu; Menderes'in ihlâl ettiği varsayılan bir durumun tekrar eski haline getirilmesiydi ve CHP'nin -o zamanki, yani daha, ortanın solunda filan olmayan bir CHP'nin getirdiği bazı burjuva demokratik talepler çerçevesinde bir ayaklanmaydı. Ardından da düzenin başlıca sahibi olan ordu, kendi içinde hiyerarşi dışında bir hareketle de olsa -ama sonuçta gene bir orgenarali cumhurbaşkanı yaparak- ülkeye el koydu.

Bunu, -kendi içinde- bir ilerici hareket olarak görmüyorum ben. Tersine yüzü geriye dönük bir hareketti. Ama o dönemin genel konjonktürü içerisinde anayasa yapmak vb. bir takım işlere girişildi ve bunlar '60'lardan sonra Türkiye'de demokrasının gelişmesine katkıda bulunan birtakım kurumlar haline gelebildiler. Öte yandan hem bu anayasa, hem özerk radyo-televizyon, hem özerk üniversite gibi kurumlar, daha sonraki darbelerle bizzat ordunun kendisi tarafından eski haline getirildi; eskisinden daha da beter hale getirildi. Bugünkü durum da bu. Bir kurumun bir zamanlar ilerici olup daha sonra işlevini değiştirdiği gibi bir teşhis olamayacağından, her zaman için özünde aynı olan bir durumdu bu.

Türkiye'nin şöyle bir paradoksal gelişmesi vardır: Türkiye'de Batılılaşma'dan beri hep bir takım Batı modelleri geçerli kabul edilir; bir takım kanun vs. ile Batı kurumları taklit edildiği zaman Türkiye'nin de gelişeceğine inanılır. Ama bu Batı kurumları anılırken, bunları düşünen insanlar hiçbir zaman Batı'daki demokrasinin genişliğini ve demokrasinin dayandığı kurumları geçerli saymamışlar, Türkiye'de bunların gerçekleşmesini istememişlerdir. Yüzeysel kanunlar yoluyla ülkeyi kalkındırma ya da medenileştirme gibi bir çaba içindedirler. Dolayısıyla yukarıdan aşağıya verilen bir hak, zamanla, sonradan gelen bu talepler devleti kızdırır -yani, işte biz hak verdik, ama bu heriflere ne oluyor, hadlerine mi düşmüş filan derler- ve verilmiş hakları geri alırlar...

27 Mayıs'la sonraki darbeler arasındaki ilişkiyi böyle görüyorum. ■

Murat Belge

Bülent Tanör ile söyleşi

"ÇÖZÜM, YENİ ANAYASA"

AET kapısında bekleyen politikacılar anayasa yüzünden kıvranıyor olmalılar

Bülent Tanör, **İki Anayasa 1961-1982*** adını taşıyan kitabında, iki askeri hareketin getirdiği iki anayasayı inceliyor. Önce 27 Mayıs'ın doğduğu ortamı, askeri hareketin anlamını belirleyen Tanör şu yargıya varıyor: "27 Mayıs, gerçekleşme biçimi bakımından antidemokratik, özünde taşıdığı fikir ve üzerine oturduğu birikimin niteliği bakımından ise **demokratik** bir yönelimi temsil etmektedir. Dolayısıyla 1961 Anayasası da bir "rastlantı" değil, bu ortamın ve koşulların bir ürünüdür" yargısına varıyor. Tanör'e göre, "27 Mayıs'ın ilk ve esas gündem maddesi, demokrasinin kurumsallaştırılmasını sağlayacak yeni bir anayasanın hazırlanması olmuştur". Sonuç olarak, öbür katkılarının yanında "1961 Anayasası'nın bir katkısı da, kuvvetli bir 'temel hak ve özgürlükler' rejimi olmasıdır."

1961 Anayasası'na doğan tepkileri, 12 Mart müdahalesi ve bunun sonucunda gerçekleştirilen anayasa değişikliklerini titiz bir değerlendirmeye tabi tuttuktan sonra, Tanör, 1982 Anayasası ile ilgili olarak şu yargısını ortaya koyuyor: "İlk defa açık olarak 1980 müdahalesiyledir ki, yeni bir anayasanın yapılması fikrinin esas dürtüsü, özgürlüğün ve demokrasinin korunması ve pekiştirilmesi değil, otoritenin ve devletin güçlendirilmesi şeklinde belirmektedir."

"1982 Anayasası, devleti kutsamakla işe başlayan ilk ve tek 'Batı demokrasisi' anayasasıdır." (1982) Anayasa(sı), Türk kamu hukukunun bazı temel sorunlarını otorite lehine ve özgürlük aleyhine kesin çözümlere bağlamaktadır."

Sonuç olarak, Bülent Tanör'e göre "bu Anayasa, özgürlükçü demokrasi için bir engeldir."

Bu engel, özgürlükçü demokrasinin önünden nasıl kaldırılabilir? Yeni bir anayasanın yapılabilmesi için koşullar oluşuncaya dek ne yapmalıdır? Bu konular üzerinde Bülent Tanör'le yaptığımız küçük söyleşiyi sunuyoruz.

▶Yeni bir anayasa yapılıncaya kadar, siyasal uygulamalarda Anayasa dinamik bir biçimde yorumlanarak, özgürlükçü demokrasinin önü biraz da olsa açılamaz mı? Her şeye rağmen içinde bulunduğumuz 1987 yılındaki "demokrasi" 1983'tekinden farklı değil midir? Uygulamalar bu yönde geliştirilmeye çalışılamaz mı?

Doğru. Siyasal koşullardaki değişme, anayasada yansımasa da, rejimin "normalleşmesi"ne hizmet ediyor. Her şey anayasayla başlayıp onunla bitmiyor. Ama bu türden bir normalleşmenin de sınırları var. Anayasanın bizzat ve açıkça koyduğu yasakları ve sınırlamaları da aşamazsınız ki... 1980 rejimi ve anayasa yapıcıları, demokrasimizin zaten çözmüş olduğu ya da yaşamadığı birtakım sorunları birer anayasa konusu haline getirip kendi akıllarına göre çözerek, rejimin gündeminde ek sorunlar, fuzuli sorunlar yaratmışlardır.

▶ Birkaç örnek verseniz..

1980 öncesine kadar siyasal hayatımızın belli bir kanadının "yürütmenin güçlendirilmesi" talebi vardı; ama bu, cumhurbaşkanının parlamenter rejime aykırı yetkilerle donatılmasını içermiyordu. Oysa bu anayasa bunu yapmış ve hiç gereği yokken sistemin içine bir "cumhurbaşkanı/başbakan + bakanlar kurulu" çelişkisi sokmuştur. Bugün Cumhurbaşkanı ile öbürlerinin uyum içinde olmaları kimseyi aldatmasın. Bu balayının temelinde 12 Eylül vardır. Ama bu tablo ilk genel seçimlerde solabilir de... Başka örnekler de vereyim. Kooperatif, sendika, meslek kuruluşu gibi organizmaların "siyasetle uğraşmaları".. Bu iddia ve itiraz 1980 öncesinde küçük bir sermayedar azınlığından gelmiş, ama demokrasi için vahim bir sorun olarak algılanmamıştır. Bugünkü siyaset yasaklarının getirdiği noktaya bakın ki, "partilerüstü" Türk-İş'in İzmir mitingine katılan sosyal demokrat siyasetçiler, bakanlar kurulu tarafından "anayasa suçu" işlemiş olmakla suçlanıyorlar!.. Keza, 1980 öncesindeki demokrasinin, "Türkçeden başka dillerde düşünce açıklanması"ndan, din derslerinin isteğe bağlı olușundan ya da milletvekili transferlerinden dolayı onulmaz yaralar aldığını sanmıyorum. 1982'de bunlar da birer anayasa hükmü oluverdiler. Şimdi de Ortak Pazar kapısında sıra bekleyen politikacılar, bütün bunların, düşünce ve bilim özgürlüğünü bile sınırlayan bir anayasanın hesabını vermek zorluğu içinde kıvranıyor olmalılar.

▶ Bazı siyasal çevreler, anayasada bazı değişiklikler yaparak olumsuzlukların ortadan kaldırılabileceğini ileri sürdüler. 1982 Anayasası bazı değişikliklerle düzeltilebilir mi?

Bu belki mümkündür. Denenecek ve hep birlikte sonuçlarını göreceğiz. Ama bana öyle geliyor ki, bu anayasayı ıslah etmek, bir yenisini yapmaktan daha zor ve netameli bir iştir. Çünkü, bütün iç tutarsızlıklarına karşın 1982 Anayasası da bir bütündür. "Yapının tuğlalarını değiştireceğiz" derken binayı göçürmek ya da altı kaval üstü şişhane haline getirmek olasılığı vardır. Hem sonra, anayasanın başlangıcındaki "temel ilkeler" değişmez hükümlerdendir. Başlangıçtaki; "Kutsal Türk devleti", "hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin (...) karşısında korunma göremeyeceği" şeklindeki ibareler de "değiştirilmez kurallar"'dan sayılacaksa, zaten bu kadarı bir ülkede demokrasiyi tarümar etme olanağını her iktidara verir. Bunun gerisinde artık anayasanın şu ya da bu maddelerinde yapılacak iyileştirmelerin pek anlamı kalmaz.

▶ O zaman, anayasa değişikliğinde çözüm nedir?

▲Tanör. *"1924 ve 1961 Anayasaları'nın pratiğiyle zenginleşmiş çok değerli bir anayasal malzeme var."*

Bence çözüm, "anayasada değişiklik"te değil, bir "anayasa değişikliği"nde, yani yeni bir anayasanın yapılmasındadır. Önümüzdeki normal ya da erken seçimlere katılacak partilerin, birer anayasa değişikliği programıyla seçmen önüne çıkıp, topluca mecliste 2/3 çoğunluğu elde etmeleri imkansız değildir. Bu durumda bunlar oturup anlaşma noktalarını saptarlar, "milli mutabakat" ya da "ulusal uzlaşma" anayasasını hazırlarlar.

▶ Yeni bir anayasa hazırlanırken nasıl bir çerçeveden yola çıkılabilir?

Türkiye'de çok partili hayatta, 1924 ve 1961 Anayasaları'nın pratiğiyle zenginleşmiş çok değerli bir anayasal malzeme vardır. 1971-73 değişiklikleri ile 1980 Anayasası'nda yürütmeyi güçlendirmeye yönelik, parlamentonun daha iyi çalışmasını sağlayıcı isabetli kurallar vardır. Parlamento içi seçimlerin kilitlenmesini önleyici hükümler de bunlara eklenebilir. Bu konularda, büyük partiler arasında bir uzlaşma zor değildir. Keza, cumhurbaşkanının klasik parlamenter konuma çekilmesi konusunda da bir ortak zemin var gibi görünüyor. Zorluk, temel hak ve özgürlükler konusundadır. Bu alanda sağ ve sol arasında bir birlik yoktur, ilk ağızda olması da beklenemez. Fakat bu alanda varılacak ilk uzlaşmalar bile, bugünkünden daha demokratik nitelikte olacaktır. Bir başka zorluk da, anayasada militarist müdahale ve vesayeti meşrulaştıran yönlerdir (Başlangıç bölümü, Milli Güvenlik Kurulu, vb.). Burada çelişki ve güçlük, sanki partiler arasında olmaktan çok, bunlarla askeri güç arasında gibidir. Kısacası, pratik aşamaya geçilince farklar da, birleşme noktaları da daha iyi görülecektir. AET'nin çekim alanında dolaşan ANAP bile buna sırt çeviremez. ■

* *Bülent Tanör,* ***İki Anayasa 1961-1982,*** *Beta Yayınları, İstanbul, 1986.*

Sabahattin Kerim

GORBAÇOV'UN "REVİZE" ETTİĞİ...

Dünyamız, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecini yaşadığı müddetçe sosyalizmin problemi bitmeyecek; ütopistlerin hayal ettikleri türden tıkır tıkır işleyen, otomatiğe bağlanmış bir sosyalist düzen olmayacak.

Sovyetler Birliği'ndeki son gelişmeler üzerine çeşitli yorumlar yapılıyor. Bunların hemen tamamı "Batı"dan aktarma. Çünkü yaygın iletişim araçlarımızın tümü "Batı"nın "mass media"sına bağımlı.

İşin ilginç yanı kimi solcu -ya da kamuoyunda öyle bilinen- yazarlarımızın da bu usûle ayak uydurmuş olmaları. "Sovyetler Birliği'nin tutucu bir ülke olmaktan çıkıp liberalleşmeye yöneldiği", "Gorbaçov'un önerdiği reformların yoğun bir dirençle karşılaştığı", "ordunun gelişmelerden rahatsız olduğu", "Gorbaçov'un akibetinin Kruşçov'unkine benzeyebileceği" türünden vülger "alafranga" yorumlara bir kısım solcu yazarlarımız da hayli rağbet ediyorlar.

Gorbaçov, revizyonistlerin aksine, Marksizmi esas alarak, mevcut şartları bu bilimsel teori ışığında gözden geçiriyor. Bu nedenle tavsiyem, Gorbaçov'a "revizyonist" diyenlerin bu konudaki görüşlerini bir daha gözden geçirmeleri, frenkçe deyişiyle "revize" etmeleridir.

Böyle yaparlarken de âdeta Gorbaçov'dan yana, onu kollayan -isterseniz ona sempati duyan diyelim- bir üslup takınıyorlar. Ama sanılmasın ki, Sovyetler Birliği'nde işlerin "düzelmesini", sosyalizmin başarı kazanmasını istiyorlar. Hayır, onların asıl özlemi Sovyetler Birliği'nin "batılılaşması". Gorbaçov'dan yana gözükmelerinin bir sebebi bu. Ona böylesine "kutsal" bir misyon biçiyorlar; sanıyorlar ve umuyorlar ki "Gorbaçov reformları" uygulanabilirse, Sovyetler Birliği bir süreç boyunca "liberalleşecek", "çoğulcu bir toplum" haline gelecek ve böylece "batılılaşacak".

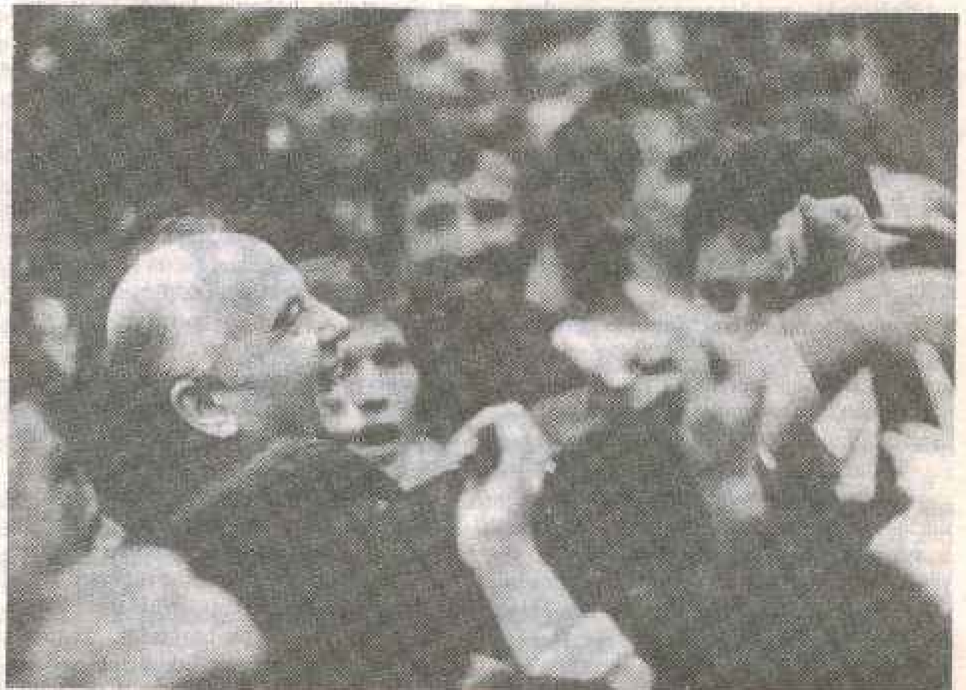
Yaklaşımları böyle olduğu için de Gorbaçov'un yönelttiği eleştirilere, "mal bulmuş mağribi" misali sarılıyorlar. Gorbaçov'dan yana görünmelerinin bir ve asıl sebebi bu. Gorbaçov'u, onun yapmak istediklerinden çok, geçmişteki ve mevcut olumsuzluklara, acımasız denebilecek bir üslupla parmak bastığı için tutuyorlar. Varolan sosyalizmi tepeden tırnağa kusurlu sayan kendi görüşlerine Gorbaçov'u -sosyalist bir ülkenin birinci derecede söz sahibi kişilerini- şahit göstermek istiyorlar.

Bu yazarlarımıza göre Sovyetler Birliği'nin geçmişinde tek bir olumluluk dahi yok: Sovyetler Birliği "totaliter ve otoriter" bir ülke; siyasal demokrasi yok; rejime karşı ağzını açanın yeri Sibirya'daki çalışma kampları; hantal ve tutucu bir bürokrasi her şeye egemen; (bürokrasinin içinde ise ordunun imtiyazlı bir yeri var) ekonomi yerinde sayıyor; Sovyet yöneticileri öylesine despotikler ki, öteki sosyalist ülkelerdeki nüansları dahi hazmedemiyorlar, örnekse Macaristan ve Çekoslovakya olayları, Polonya'da özgür sendikacılığın başına gelenler; ayrıca Moskova, yayılmacı emeller de güdüyor, bunun somut kanıtı "Afganistan'ın işgali" ve ilh...

Bu türden solcu yazarlarımıza bakılacak olursa -ki solcu olduklarına göre konunun "expert"i sayılırlar- acaba şu sosyalizmde ne gibi bir terslik var ki bir türlü tutmuyor diye sosyalizmden kuşku duymamak handiyse imkansız. Şükür ki Sovyetler Birliği'nde olup bitenler hakkında tek kaynağımız "Batı" patentli görüşler değil. Bir kere "Batı"da, "mass media" tekelinin dışında, objektif olmasını bilen kaynaklar var; çünkü çıkarları gerçeği bilmekte olan emekçi yığınlar, onların çabaları var. Bir de kuşkusuz "Doğu"nun kendi kaynakları var.

Konu hakkında çok yanlı bilgilenmekten yana olan okurların ilgisini çekebileceği düşüncesiyle Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 27-28 Ocak 1987 tarihli Merkez Komitesi toplantısında Gorbaçov'un okuduğu rapordan bazı bölümleri aşağıya alıyorum.

"Dünya tarihinde ilk kez, çalışan insan, onun çıkarları ve ihtiyaçları, devlet politikasının odak noktası oldu. Sovyetler Birliği, sosyalist toplumu kurarak siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve entelektüel gelişmede gerçek anlamda çağ açan başarılara ulaştı. Sovyet halkı parti önderliğinde sosyalizmi kurdu, Bü-

▲ *Gorbaçov. Bolşevik Parti'nin yaklaşık 70 yıl önce başlattığı işi güçlü bir şekilde hızlandırma görevine talip olduğumuzu söylemek daha doğrudur.*

yük Yurtsever Savaş'ta nazizme karşı zafer kazandı, ulusal ekonomiyi savaş sonrası onararak güçlendirdi, anayurdu kudretli bir güç haline getirdi.

"Başardıklarımız çok büyüktür, kuşku götürmez niteliktedir ve Sovyet halkı bu başarılarından dolayı hakkıyla gurur duymaktadır. Bu başarılar, şimdiki programlarımızın ve geleceğe yönelik planlarımızın yerine getirilmesi açısından sağlam bir temel oluşturmaktadır.

"Reorganizasyon, kitlelerin yaratıcı çabasına güvenmek, demokrasi ve sosyalist kendini yönetimi çok yönlü genişletmek, toplum hayatının her alanında insiyatifi ve kendinden örgütlü hareketleri, daha iyi disiplin ve düzeni, daha fazla açıklığı, eleştiri ve özeleştiriyi, bireyin değer ve onuruna yüksek bir saygıyı teşvik etmektir.

"Reorganizasyon sosyal alanın öncelikle gelişmesi, Sovyet halkının çalışma ve yaşama koşullarının, dinlenme olanaklarının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin daha tam karşılanması demektir. Her bireyin ve bir bütün olarak toplumun entelektüel ve kültürel standartlarını yükseltme konusunda eksilmeyen bir ilgi demektir; toplum hayatının temel, belli başlı sorunlarıyla, halkı güncel olarak ilgilendiren konuları birleştirerek karar verme yeteneğidir.

"Reorganizasyon çabasının nihai amacı, inanıyorum ki, açık: Toplumsal hayatın tüm alanlarında derinden değişikliği başarmak, sosyalizme en ileri sosyal örgütlenme biçimlerini kazandırmak, ekonomik, sosyal, siyasi ve ahlaki alanda sistemimizin insani tabiatını mümkün olan en tam ölçüde ortaya çıkarmaktır...

"Başlattığımız dönüşümler sürecinin sonuna kadar yürüyeceği, önceki yanlışların tekrarlanmayacağı konusunda güvencelere sahip miyiz, toplumumuzun tam anlamıyla gelişmesi konusunda teminat verebilir miyiz?

"Politbüro bu sorulara olumlu cevap vermektedir: Evet, böyle güvencelere sahibiz.

"Bu güvenceler, geçmişin tecrübesiyle, sosyalist anayurdun bugünü ve yarını için duyulan sorumlulukla birleşmiş olan Parti ve halkın ortak iradesi, ortak hareketidir.

"Bu güvenceler sosyalist sistemin demokratizminin bütün veçheleriyle gelişmesidir; halkın ülke hayatındaki tüm sorunların çözümüne gerçekten ve giderek daha aktif katılımıdır; açıklık, kamu denetimi, eleştiri özeleştiri, politikada yapılanın söylenene uyması demek olan içtenlik konularında Leninist ilkelerin tümüyle yeniden geçerli kılınmasıdır.

"Ülkemizin tüm tarihi tecrübesi, sosyalist sistemin yurttaşların siyasi ve ekonomik haklarını, kişisel özgürlüklerini pratikte teminat altına aldığını, inandırıcı biçimde Sovyet demokrasisinin avantajlarını göstermiş ve her kişiye yarınına güven duygusu vermiştir.

"...reorganizasyon şartlarında, insan faktörünün yoğun bir şekilde seferber edilmesi aciliyet kazandığında, bir kere daha Lenin'in halkın kendini kendi efendisi ve yaratıcısı hissettiği, sosyalist sistemde azami demokratizm sorunuyla ilgili yaklaşımına dönmemiz gerekir."

Kimi solcu yazarlarımızın tasvir ettikleri Sovyetler Birliği ile, bu kimselerin kendilerine şahit göstermek istedikleri Gorbaçov'un yukarıda çizdiği tablo arasında uzak yakın bir ilişki olmadığı ortada. Gorbaçov, mevcut ve geçmişteki olumsuzlukları tok bir üslupla eleştiriyor, ama geçmişin "büyük başarıları"nın şimdi yapılması öngörülenler için "sağlam bir temel" oluşturduğunu açıkça belirtiyor.

Gorbaçov'un okuduğu rapordan alınan yukardaki pasajlar, Sovyetler Birliği'ndeki yeni gelişmeleri "revizyon" olarak değerlendirenlere de açık cevap niteliğinde. Revizyonizm, biliniyor, Bernstein'ın, değişen şartlarda Marksizm'in yeniden gözden geçirilmesi önerisinden kaynaklanıyor. Aslında böylesi bir yaklaşımın, soyut planda Marksizm'e ters düşen bir tarafı yok. Aksine aynı zamanda bir bilim olan Marksizm'i, değişen şartlara göre devamlı irdelemek, bilimsel, dolayısıyla da Marksist bir yaklaşım. Ne ki, Bernstein böylesine "halisane" bir niyetle yola çıkmış olsa bile sonuçta tam tersini yapıyor. Değişen şartlar Marksizmi doğruladığı halde, o, şartları kendince yorumlayıp Marksizm'i bu subjektif yorumlarına göre revize ediyor. Yaptığı revizyonun başlıca amacı da, emeğin tedrici kazanımlarına dayanan emek-sermaye dengesini kurmak. Bernstein'in bugün sosyal demokrasinin babalarından sayılmasının nedeni de bu.

Bernstein'in Marksizm'i gözden geçirmesine karşı en sert tepki, bilindiği gibi daha sonra kendisi de bir revizyonist olacak olan Kautsky'den geliyor. Kautsky Bernstein'in görüşlerini Marksist açıdan mahkûm ediyor. Bernstein'den bu yana da, kendi içinde tutarlı ve bütünsel bir sistem oluşturan Marksist yasallıkların şu veya bu ölçüde geçerli olmadığını savunmanın, maddi toplumsal şartlar Marksizm'i doğrulamaya devam ettiği halde Marksizm'i -Marksizm adına- "değişen şartlarda gözden geçirmenin- adı **revizyonizm** oluyor.

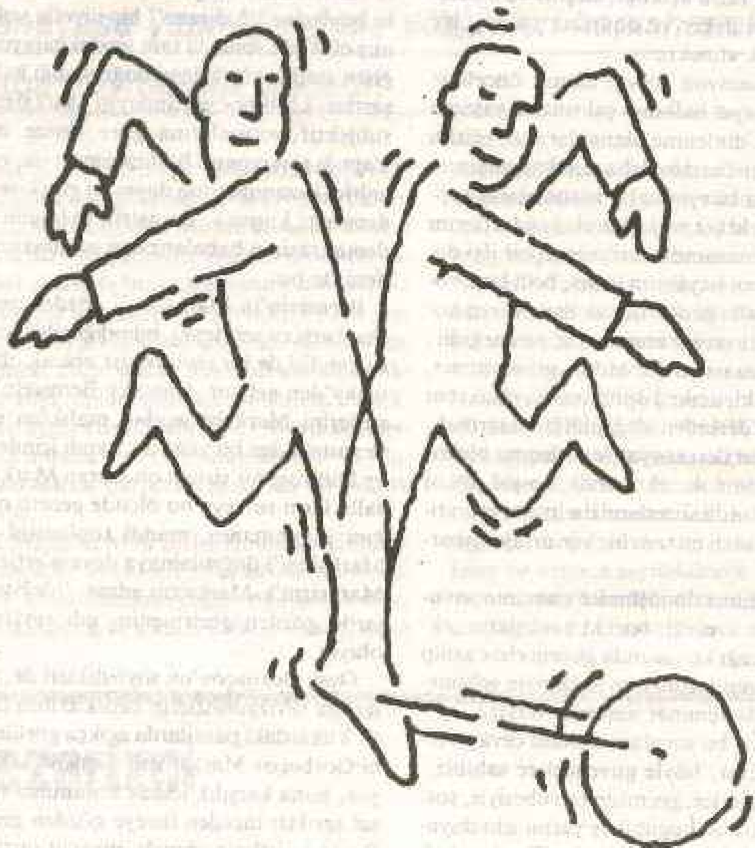
Oysa Gorbaçov'un söyledikleri de, yaptıkları da revizyonistlerin dediklerinin tam tersi. Yukardaki pasajlarda açıkça görüleceği gibi Gorbaçov Marksizm'e sıkı sıkı sahip çıkıyor, buna karşılık içinde bulunulan toplumsal şartları inceden inceye gözden geçiriyor. Revizyonistlerin yaptığı, mevcut şartlara göre Marksizm'i gözden geçirmek ve yeniden düzenlemek. Gorbaçov ise aksini yapıyor; doğruluğu ve geçerliği yüzyılı aşkın dünya pratiğiyle ispatlanmış Marksizm'i esas alıyor, mevcut şartları bu bilimsel teori ışığında gözden geçiriyor, aksaklıkları, eksiklikleri, olumsuzlukları belirliyor ve hayatı "yeniden düzenlemek", **dünyayı değiştirmek** için öneriler getiriyor. Bu nedenle tavsiyem, Gorbaçov'a "revizyonist" diyenlerin bu konudaki görüşlerini bir daha gözden geçirmeleri, frenkçe deyişiyle **revize** etmeleridir.

Son bir söz de sosyalizmde ortaya çıkan olumsuzluklardan morali bozulup inkârcılığa savrulan kimi ütopist sosyalistlerimize; dünyamız, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecini yaşadığı müddetçe, sosyalizmin problemi bitmeyecek; ütopistlerin hayal ettikleri türden tıkır tıkır işleyen, otomatiğe bağlanmış bir sosyalist düzen olmayacak. Aslolan, problemlere doğru teşhis koyup, fazla birikmelerine mahal vermeden çözüm getirmek.

Tarihi misyonu insanı yüceltmek olan sosyalizm, aynı insanın yaratıcı kolektif çabasında ete kemiğe bürünen kendi iç dinamiğiyle yolunu açmasını mutlaka bilir. Bundan en ufak kuşku duyulmasın. ■

KIRMIZI BEYAZLILARLA MAVİ BEYAZLILAR

Türk ve Yunan halklarının savaşmak isteyeceklerine inanmıyoruz. Gene de savaşmak isteyenler varsa, İlkçağ savaşlarında olduğu gibi kendileri savaşsınlar.

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Konumuz, Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği...

13 Nisan Pazartesi günü Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği'ni kurduk. O gün Başkanımız Prof.Ekrem Akurgal ve kurucu arkadaşlarımız derneğimizin tüzüğünü Bakanlığa sundular. Bu sunuştan önce Ankara'da Büyük Otel'in bir salonunda düzenlediğimiz basın toplantısına gelen çağrılıların ve gazetecilerin yakalarına beyaz karanfiller takıldı. Niçin beyaz karanfil? Çünkü beyaz, kırmızı beyazlı takımla mavi beyazlı takımın ortaklaşa rengidir. Yakalardaki beyaz karanfil, çiçeğe dönüşmüş beyaz barış güvercini gibiydi.

Yunanistan'da "Yunanistan-Türkiye Dostluk Derneği" kuruldu. Türkiye'de "Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği" kuruldu. Bu iki dernek umarız ki, kırmızı beyazlı takımla, mavili beyazlı takımdan mavi-beyaz-kırmızı olan üç renkli bir karma takım çıkarabilsin.

28 Nisan sabahı Atina'da "Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülü"nün dağıtım töreni başlayacak ve tören üç gün sürecek. Bu törenler bir yıl İstanbul'da bir yıl Atina'da düzenlenmektedir.

Dostum Mikis Teodorakis, törende bulunmam için çağrı mektubu gönderdi. Yazık ki gidemiyorum. Ama şu mesajı gönderdim:

Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülü dağıtım töreni ilişkisiyle barışsever Yunanlı dostlarıma!

Tarihimiz ve coğrafyamız, Türk ve Yunan olarak bizlere ortaklaşa ve dostça yaşamamızı buyurmaktadır.

Türk halkıyla Yunan halkı birbirine düşman değildir. Ortaklaşa düşmanlarımızın, biz iki komşu ülke halklarını birbirine düşman etmekten çıkarları bulunanlar olduğunu iş işten geçmeden anlamalıyız.

Türk ve Yunan halkının alınterleri ve kanlarından elde edilen servetle, silah tüccarlarının ve fabrikatörlerinin kasalarını ve emperyalist devletlerin bütçelerini daha da çok doldurmak istemiyoruz.

Türk-Yunan dostluğu ve dünya barışı için hep birlikteyiz, yanyanayız ve omuz omuzayız!

Sevgilerim, saygılarımla.

Türkiye ve Yunanistan'ın askeri amaçla harcadıkları paralar nereye gidiyor? Korkunç gerçek şudur: Türkiye de, Yunanistan da silahları aynı silah satıcısından (ABD'den) alıyorlar.

Türk-Yunan Dostluk Derneği'nin niçin, hangi amaçla kurulmuş olduğu bu kısa mesajda özetlenmiştir. Kuruluş amacının bu özeti bile, Türk-Yunan Dostluk Derneği'nin, ülkeler arası başka derneklere (örneğin Türk-Amerikan, Türk-Alman dostluk dernekleri gibi) benzemediğini göstermektedir.

Türk ve Yunan halklarının birbirlerine düşman olmadığına, savaşmak istemediklerine kesinlikle inanıyoruz. Böyleyken bu iki komşu ülke halkını birbirine düşman etmeye çalışan iç ve dış güçler var. Bunlar, bu düşmanlıktan çıkar sağlayan güçlerdir. Çatışma, savaşa dek varmadığı zamanlar da soğuk savaş gerginliği kışkırtılarak silah yarışması biçiminde sürdürülüyor. Avrupa'nın öteki ülkelerine göre azgelişmiş (geri bıraktırılmış) olan bu iki komşu ülke, zorla ve yapay olarak yaratılmış gerginliğin sonucu olan askeri harcamalar yüzünden, halklarının eğitim ve sağlık işlerine, ülkelerinin bayındırlığına ve kalkınmasına yeterince harcama yapamamaktadırlar. Türk-Yunan Dostluk Derneği'nin basın toplantısında dağıtılan ve Yönetim Kurulu Üyesi Ersin Salman arkadaşımızın hazırladığı "Türk-Yunan Dostluk ve işbirliğinin ekonomik gerekçeleri" başlıklı yazanaktaki istatistik açıklamalara göre, Türkiye ve Yunanistan'da kişi başına düşen askeri, eğitim ve sağlık harcamaları (ABD doları olarak) şöyledir:

Askeri amaçlı harcamalar Türkiye'de 58, Yunanistan'da 257; eğitim harcamaları 48, 103; sağlık harcamaları 11, 122.

Bu sayılar, zorla yaratılan düşmanlığın doğurduğu silah yarışması yüzünden iki komşu ülkenin içine düşürüldüğü korkunç durumu açıkça göstermektedir. Bir ülkenin insanları eğitimine harcadığının iki katından çoğunu askeri amaçlara harcarsa (Yunanistan'da) ve sağlık işlerine harcadığının beş katından çoğunu askeri amaçlar için harcarsa (Türkiye'de) o ülke nasıl borçtan kurtulabilir ve nasıl kalkınabilir?

Yazanakta şöyle deniliyor:

"İki ülke, esas tehdidin birbirlerinden geldiği gerekçesiyle kalkınmada kullanabilecekleri çok kıymetli kaynaklarını silahlanmaya,

askeri harcamalara ayırmışlardır."

Türkiye ve Yunanistan'ın askeri amaçla harcadıkları paralar nereye gidiyor? Korkunç gerçek şudur: Türkiye de, Yunanistan da silahları aynı silah satıcısından almaktadırlar. Örneğin Türkiye, ABD ve General Dynamics firmasıyla yaptığı anlaşmayla 160 adet F-16 uçağının montaj-üretimini gerçekleştirme yoluna girerken, Yunanistan da yine General Dynamics firmasıyla anlaşarak 100 adet F-16 satın almaktadır. Demek, Türkiye de Yunanistan da ABD'nin silah satıcılarının müşterisidir. Daha çok gerginlik ve daha çok silah... Bu gerginliği kızıştırmaktan kimlerin kazançlı çıkmakta olduğu açıktır. Korkunç ölümcül bir yarış içine sokulmuş bulunuyoruz. Komşumuz İran ve Irak'ta olanlardan ders almamız gerekir.

Silahlanma yarışı, iki komşu ülkeyi hergün daha çok gömüldüğümüz borç batağına saplamıştır. Türkiye'nin 1970 yılında 2,5 milyar dolar olan dış borçları 1986 yılında 28 milyar dolara yükselmiştir. Yunanistan'ın 1970 yılında 1 milyar dolar olan dış borçları da 1986 yılında 15 milyar dolara çıkmıştır. Bu durum yazanakta şöyle değerlendirilmektedir:

"İki ülkenin birbirlerine güvensizlik duyması nedeniyle karşılıklı silahlanmaya girişi daha az eğitim, daha az sağlık biçiminde sonuçlanmıştır.

Gelir dağılımının çok bozuk olduğu Türkiye'de (Toplumun yüzde yirmi kesimi, ulusal gelirin yüzde 56,5'ini alıyor), daha âdil bir toplum düzeni için daha çok eğitim ve sağlık harcamasının yapılması gerekmektedir. Hem Türkiye hem Yunanistan için bunun tek yolu, askeri harcamaları azaltmak, birbirlerine karşı silahlanmak yerine kaynaklarını insan mutluluğu ve refahı için akılcı bir biçimde kullanmaya yönelmektir."

Asıl amacımız böylece belirlenmiştir. Bu amacımıza ulaşmak için de, Türkiye'de ve Yunanistan'da karşılıklı olarak yapmamız gereken kültürel çalışmalarımız olacaktır. Böylece Türk ve Yunan halklarının birbirlerini daha yakından tanıyıp daha çok sevmelerine çalışılacaktır. Örneğin, Yunanistan'daki dernek, okul kitaplarındaki Türk düşmanlığını kışkırtıcı yazı ve resimlerin kaldırılmasına çalışırken, biz de burada Yunan sevgisizliği yaratıcı yayınları önlemeye ve okul kitaplarından bu tür yazı ve resimleri çıkartmaya çalışacağız.

Kurtuluş yıldönümleri ve bayramları adı altında yapılan ve gazetelerde, radyo ve televizyonlarda da yayınlanan o ilkel, düzeysiz, çağdışı ve çok gülünçlü gösterilerin büsbütün kaldırılmasına ya da çok gerekli görülüyorsa (bizce hiç de gerekli değil) insancıl ve çağcıl biçime sokulmasına çalışmak da yapacağımız işler arasında olacaktır.

Yunanistan'daki dernek, Yunanistan'da bulunan cami, vakıf, medrese, türbe vb. gibi Türk ve Osmanlı'dan kalıt tarihsel yapıların yıkımdan, yokolmaktan kurtarılmasına, onarılmasına çalışırken, bizim derneğimiz de Türkiye'deki Yunan kalıtı yapıların korunmaları için girişimlerde bulunacak.

Türkiye'de, Rumca (Yunanca) diye yer adlarının değiştirilmesi ve sözde Türkçeleştirilmesi gibi gülünç ilkelliklere de son verilmelidir. Gülünç ilkellikler diyoruz, çünkü Türk ve Yunan halkları uzun tarih dönemi içinde kültürleriyle birbirlerine öyle kaynaşmışlardır ki, Türkçe'de hangi sözcüğün Yunanca ve Yunanca'da hangi sözcüğün Türkçe'den geldiği bilinemez olmuştur. Örneğin Karadeniz Boğazı çıkışındaki Podima köyünün adı Rumca diye sözde Türkçeleştirilmek istenerek Yalıköy yapılmıştır. Oysa "Yalı" sözcüğü de Yunanca'dır.

İşte bunlar gibi, tüzüğümüzde yazılı pek çok işler, derneğimizin görevleri arasındadır.

Yunanistan'da Yunanistan-Türkiye ve Türkiye'de Türkiye-Yunanistan dostluk dernekleri yeni kurulmuşsa da, bu derneklerin girişim tarihi 1980 yılında başlamıştır. O tarihte Yunanistan Barış Derneği'nin çağrılışı olarak (Ataol Behramoğlu, Deniz Türkali ve ben) Selanik'e gitmiştik. Karşılıklı olarak dostluk derneklerinin kurulmasının çok gerekli olduğu düşüncesi ilk olarak Selanik'te büyük bir topluluk önünde yapılan konuşmada açıklanmıştır. O konuşmanın tam metni "Soruşturmada" adlı kitabımda vardır. Bu konuyu Yunanistan'ın yazarlarıyla, sanatçılarıyla da konuştuk. Salt bu konuyu görüşmek üzere Atina'ya Mikis Teodorakis'in evine gittim. Üstün sanatçılığının ötesinde Teodorakis'in Türk-Yunan ilişkileri üzerindeki düşünceleri ve önerileri çok gerçekçi, çok doğru ve ilginçti. Tartışmalarımız oldu. Karşılıklı olarak dostluk derneklerini kurma kararı aldık. Türlü nedenler yüzünden ancak sekiz yıl sonra bu derneklerin kurulmasını gerçekleştirebildik. Son olaylar, Türkiye'yle Yunanistan arasında nerdeyse silahlı çatışmalara varabilecek noktaya gelen sınırdaki ve Ege'deki gerginlik de gösteriyor ki, derneklerimizin kurulması çok gerekliydi. Zamanlama bakımından gecikmiş bile sayılabiliriz. Gecikmiş olmak, daha da gecikmemizi gerektirmezdi elbet.

Yunanistan'daki barışçı dostlarımızla vardığımız şu anlaşmalar Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği kurucularına da açıklanmıştır:

▶ Türk ve Yunan halkları arasında yaratılmak istenen gerginlik, sevgisizlik yapay ve zorlamadır.

▶ Silah yarışından karşılıklı olarak vazgeçerek ulusal kaynaklarımızı ve güçlerimizi, artniyetsiz olarak, halklarımızın yararı ve ülkelerimizin kalkınması için ortaklaşa kullanma yolları aramalıyız.

▶ Her iki dernek kimi konularda anlaşmazlığa düşerse, o konuyu ilerde yeniden görüşüp çözüme bağlamak üzere orda bırakıp, başka konular üzerinde görüşmelerimizi dostça sürdürmek. Türkiye'deki yasalar, derneklerin uluslararası ilişkilerini yasaklamış olduğundan, bizim dostluk derneğimizin Yunanistan'daki ile işbirliği yapması olanaksızdır. Bununla birlikte her iki dernek yasal sınırlamalar içinde birbirine koşut çalışmalarda bulunabilecektir.

▶ Her iki derneğin de hükümet dışı olması gerekir.

Savaşı çıkaranlar, savaşanlar değildir. Türk ve Yunan halklarının savaşmayı isteyeceklerine inanmıyoruz. Buna karşın yine de savaş çıkarmak isteyenler varsa, ilkçağ savaşlarında olduğu gibi, kendileri savaşsınlar. Türk ve Yunan halkları da karşılıklı olarak, ellerimizde kırmızı beyaz ve mavi beyaz bayraklarımızı sallayarak, bir futbol maçını seyreder gibi ortada savaşan savaş kararını verenleri seyredelim. Biz kırmızı-beyaz-mavi renk formalı karma takım istiyoruz. ■

NE KADAR PARA O KADAR SAĞLIK

Sağlık hizmetleri "beklemesiz ve kuyruksuz" sunulan, ama yalnız parası olanlarca satın alınabilen, "lüks tüketim kalemleri" arasına katılacak.

Ne yapalım, sağlık olsun" lafının çok sık edildiği bir ülke Türkiye. Bu biraz insanların başlarına gelenlere "tevekkülle" boyun eğme huylarından geliyor, biraz da hastalanıldığı zaman başa neler geleceği bilinmeyen bir ülkede yaşamamızdan. Hastalanmaktan, hastane kapılarında "sürünmekten" hep korkmuşuzdur. Çünkü, bilinen bir gerçeği yineleyelim, ülkemizde sağlık hizmetleri yetersiz. Parası olan belli bir kesimin dışında, sağlık hizmetlerinden memnun olduğumuzu söyleyemeyiz.

Oysa Türkiye'de yaşayanlar için gerçekten te "hayati" önem taşıyan "Sağlık Hizmetleri Temel Kanun Tasarısı", ANAP Hükümeti'nce hazırlanıp TBMM Sağlık Komisyonu'nda kabul edildi. Yakında Genel Kurul'da görüşülecek. Hem de sağlıkla ilgilenen çoğu kurum ve kişilerin ciddi itirazlarına rağmen. Örneğin İç Hastalıkları ve Halk Sağlığı Uzmanı Dr. Özen Aşut, yasayla ilgili tepkilerini şöyle dile getiriyor: "Yeni tasarı, tüm sağlık personelinin haklarına bir saldırı olduğu gibi, halk sağlığına yönelik ağır bir darbe niteliği de taşıyor. Halk, hangi sağlık kurumuna giderse gitsin, sağlık hizmetinin bedelini daha pahalı ödeyecek. Sağlık hizmetleri, süreç içinde özelleşerek, tümüyle 'ticari meta' olacak. Kısaca belirtmek gerekirse, bu tasarının asıl amacı sağlık hizmetlerini iyileştirmek değil, bütçeye 'ek kaynak' sağlamak."

Yeni yasa tasarısına göre sağlık hizmetinden gerçekten yararlanabilmek için "paralı" olmak gerek. Bu durum, tüm tasarının "ruhuna" işlemiş görünüyor. Tasarıya göre bir "sağlık hizmet zinciri oluşturuluyor. Herkesin önce başvurmak zorunda olduğu sağlık kuruluşları belli olacak. Oraya gitmek zorunda değilsiniz. Seçme hakkınız var. Amaaa, sevk sistemine uymazsanız, hizmet karşılığı daha fazla ücret ödemeniz gerekiyor (Madde 3/d). Yani, Hakkari'deki Sağlık Ocağı'nda şifa bulamayıp, illâ Ankara'daki bir uzman hastaneye gitmek istiyorsanız daha çok para bastırmanız gerekiyor. Dr. Aşut'un belirttiği gibi, "sağlık hizmetleri 'beklemesiz ve kuyruksuz' sunulan ama yalnızca parası olanlarca satın alınabilen 'lüks tüketim kalemleri' arasına katılacak". Ege Tıp Fakültesi öğrencisi Tuğrul Şahbaz'a göre, "Sağlık Ocakları'na benzin parası bile verilmiyor, sağlık ocağı hekimi, personel ve araç-gereç eksikliğinden dolayı hizmet veremiyor, yani yürürlükteki Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası uygulatılmıyor, tutup hastane önünde birikmiş halk gösterilip 'suç bu yasada' de-

A.Levent Özbay
İstanbul Tıp Fakültesi Öğrencisi

AMAÇ, SESSİZ SAĞLIK EMEKÇİLERİ YIĞINI

Kamuoyu, son yıllarda sağlık olgusunu daha çok konuşur oldu. Aids manşetleri; TRT'den kuduzlu vatandaşlara evine dön çağrısı; deterjanın kanserle, LAB'la üretimin tekellerle ilgisi; radyasyonun olmadığına dair günde üç öğün resmi yemin törenleri -çaylı gösteriler v.b. derken, nihayet "Sağlık Yasa Tasarısı" da gündeme girdi.

1961 yılında 224 sayılı Sağlık Yasası, anayasanın halkoylamasıyla kabulünden önce kanunlaştı. Yasa'da, sağlık hizmetlerinin devletin görevi olduğu belirtiliyor, yürürlüğe girecek "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi" ile de bölgeler arası farkların kalkması, üç büyük kentte yoğunlaşan sağlık hizmetlerinin yurt yüzeyine yayılması amaçlanıyordu.

Ödenen primlerin tek bir fonda toplanmasıyla oluşacak "sermaye", TBMM denetiminde değil, "Başbakanlık Denetleme Kurulu"nun denetiminde olacak.

Ancak, hedefler sürekli ertelendi, sosyalleştirme işle(tile)medi ve bugüne gelindi.

82 Anayasası ile birlikte "sağlık hizmetinin vatandaş ve devletçe paylaşılacağı" ifade edildi ve ilk kez özel sektörden bahsedilmeye başlandı. Özal hükümeti de, programında; "herkesin istediği hastaneden faydalanmasını sağlayacak bir sistemin gerçekleştirilmesi"ni hedef aldı. Özel sağlık müesseselerinin kurulması teşvik edilecek, ilaç sektörünün geliştirilmesi (!) ve rekabetin sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktı.

Genel Sağlık Sigortası (GSS) ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi dünya nüfusunun % 18'lik refah toplumlarında (33 ülke) uygulanmakta. Tüketimi pompalayıcı anlayışın ürünü olan GSS, sosyalleştirmenin ve ulusal sağlık politikasının karşısında.

GSS'nın işlerliği, ücretlilerden sürekli alınacak primlerle sağlanacak. Yani yurdun dört bir yanındaki, farklı gelir seviyesinde ve farklı sağlık hizmeti beklentisindeki vatandaşlarımız GSS'na tâbi olacak (Geçici madde 3.).

Ödenen primler tek bir fonda toplanacak (Geçici md.4.). Oluşacak bu müthiş "sermaye" TBMM denetiminde değil, tıpkı diğer fonlar gibi "Başbakanlık Denetleme Kurulu"nun denetiminde olacak. Ve diğer fonların % 2'sinin Savunma fonuna aktarılması, sağlık fonu için de geçerli.

Ve bir yandan özel sağlık kuruluşlarına uygun mevzuat hazırlanırken, diğer yandan da varolan sağlık işletmeleri özel kuruluşlar haline getirilecek. Tabii gösterdikleri performans ve kaliteli hizmet üretimleri dikkate alınarak! (Madde 5)

Özüyle bu tasarı halk sağlığını, koruyucu sağlık hizmetini görmezden gelen, sağlığı alınıp-satılan meta haline getirmek isteyen politikanın ürünüdür.

Tasarı, bugün sağlık hizmetlerinde çalışan 100.000'i aşkın sağlık emekçisinin, bir an önce sözleşmeli personel konumuna geçirilmesini amaçlıyor. (Madde 6.). Sözleşmeli personel ne işçidir ne de memur. Böylelikle de sendikal haklar ortadan kalkar. Büyük mücadelelerle elde edilen örgütlenme ve toplusözleşme hakkı da, tek bir yasayla tarihe karışır. Yok eğer sözleşmeli olunamıyor veya kuruluş istemiyorsa, bu kez de uygun bir kadroya naklolunur veya duruma uygun işlerde görev alınır.

Sözleşme yenileme zamanı işten atılmamanın garantisi "iktidara bağlılık yeminleri" olabilir. Es kaza, nükleer savaşa hayır, işkenceye son, ölüm cezaları durdurulsun türü (belki de en çok bu kesimin sorumluluğundaki) konular da konuşacak olursan!

Memur statüsünde kalanların da 1000 km. ötedeki "uygun kadroya", meteoroloji müdürlüğünde "uygun bir işe" gitme özgürlük-

niyor''.

5. Madde, yani Sağlık İşletmeleri bölümü, tasarının paraya dayalı ruhunun başka bir göstergesi. Bu maddeye göre ''kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı sağlık kuruluşları Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın uygun görmesi halinde sağlık işletmesine dönüştürülürler ve yeterli işletme büyüklüğünde olmayanlar tek bir sağlık işletmesi altında toplanabilirler.'' Bu işletmeler iyi performans ve kaliteli hizmet verdikleri zaman ''Bakanlar Kurulu Kararı ile özel kuruluşlar haline getirilebilir.'' Bunun özeti şudur: İyi hastane paralı ve özel hastane olur, bu hastanenin ücretini ödeyebilen de kaliteli sağlık hizmetinden yararlanır.

Sağlık Hizmetleri Yasa Tasarısı'nın ''ruhuna'' işleyen ikinci düşünce de sağlık personelinin tüm güvencelerinin ortadan kaldırılması. Dr. Özen Aşut, ''yönetsel açıdan tam bir baskı tasarısı niteliği taşıdığı ilk bakışta anlaşılıyor,'' diyor, ''çünkü bu tasarıda SSYB her konuda tek seçici yönetici, ödüllendirici ve cezalandırıcı bir konuma getiriliyor. Yönetimde hiçbir demokratik işleyişe yer verilmiyor.''

Gerçekten de tasarının ''Yönetmelik'' bölümünde sağlık işletmesi haline gelen kuruluşta çalışan sağlık personelinden isteyenlerin sözleşmeli olarak çalıştırılabilecekleri, sözleşme isteğinde bulunmayan ya da isteği kabul edilmeyenlerin ise ''uygun bir kadroya nakledilecekleri'' belirtiliyor. Bu maddenin ne demek istediğini de Tuğrul Şahbaz şöyle özetliyor: ''Bu yasa ile hekimler dahil tüm sağlık personeline yeni özgürlükler tanındı: Sözleşmeli olursa işten atılma, memur kalmakta direnirse sürülme özgürlüğü.'' Tepkilere rağmen tasarı yasalaştığı takdirde Türkiye'de sağlık hizmetleri tek bir şeye hizmet ediyor olacak: Kâr'a. ■

leri de tasarıyı hazırlayanlarca tanınıyor.

Amaç; ülke gerçeklerine uymayan ama ABD'de başarılı olan (Houston'daki milyarlık by-pass örnek verilebilir) sağlık örgütlenmesi modeli.

Amaç; TÜSİAD'ın isteğine uygun bir özelleştirme ve sessiz-depolitik kılınmış bir sağlık emekçileri yığını.

SSYB, bu tasarı yasalaştığı taktirde güçlerin ayrılığı ilkesi olarak bilinen yasama, yargı ve yürütme gücüne de sahip olacak. Sağlık personelinde aranacak genel ve özel şartların tespiti (YASAMA), bu şartlara uyulmadığının tespiti (YARGI), bu şartlara uyulmadığının tespiti halinde meslekten çıkarma (YÜRÜTME) (Madde 3-H) SSYB, bu tasarı ile TBMM, Tabib Odaları Onur Kurulları ve Bağımsız Mahkemelerin işlevini yükleniyor. Hedef bürokrasiyi azaltmak olsa gerek!

''Sağlık Yasa Tasarısı'' gibi halkı çok yakından ilgilendiren böylesi bir konu, özgürlükçü demokrasilerde taraf olan kurumların eleştirileri-istemleri gözönüne alınarak oluşturulur. Taraf olan kurumlar Tabib Odaları'dır, siyasal partilerdir, sendikalardır v.b. Oysa ülkemizde tüm kamuoyu gibi, taraf kurumlar da tasarıdan meclise sunulduğu gün haberdar oldu.

Tabib Odaları başta olmak üzere başlatılan muhalefet genişleyerek sürüyor. Sürmeli de. Çünkü çoğunluğu elde tutan ANAP'ı toplumsal muhalefet engelleyebilir. ■

Prof.Dr.Nusret Fişek
Türk Tabipleri Birliği Genel Başkanı

NERESİNİ DÜZELTEYİM?

Bu tasarıyla hükümet, memur olarak çalıştırdığı personeli tasfiye yetkisi alıyor.

Babamdan dinlediğim bir hikâye ile yazıma başlayacağım. Tarih hocası öğrencilere ödev vermiş: ''Peygamber hikâyelerinden birini yazın.'' Öğrencinin biri şu hikâyeyi yazmış: ''Şeytan, Hindistan dağlarında Hazreti Süleyman'a yemesi için yerden çıkardığı bir keçiyi vermiş.'' Hoca ödeve bakmış ve ''Ben bunun neresini düzelteyim: Şeytan değil, Rahman. Hindistan değil, Arabistan. Dağ değil, çöl. Hazreti Süleyman değil, Hazreti İbrahim. Yemek için değil kurban etsin diye. Keçi değil, koyun. Yerden çıkarmamış, gökten indirmiş.''

Sağlık Temel Yasası üzerine yazı yazarken bu hikâye hatırıma geldi.

Bu yasa ile kurulacak olan Sağlık ve Sosyal Yardım Fonuna aile başına yılda en az 25.000 TL prim ödeyenler Emekli Sandığı'nın veya SSK'nın sağlık yardımı yaptığı kişiler kadar sağlık hizmetinden yararlanabilecektir. Emekli Sandığı 1985 yılında sağlık yardımı yaptığı kişiler için kişi başına ortalama 5.000 TL sağlık harcaması yapmıştır. Yeni yasa gereğince, sigortalı olan kişi hasta olunca Batı ülkelerindeki gibi, istediği hekime veya hastaneye gidip faturasının fondan ödenmesi söz konusu değildir. Yasa sigortalılara hizmet sunmayı, SSK'da olduğu gibi, devletçi bir model ile çözmeyi öngörmektedir. Fona para yatırmak isteğe bağlıdır. Fona para yatırmayanlar, sağlık harcamalarını kendileri doğrudan ödeyeceklerdir. Yasa hastanelerin kendi kendini finanse eder duruma gelmesini öngördüğüne göre, bu hüküm hastaların hastanelere ödediği paranın 3-4 kat daha arttırılacağı anlamına gelir.

Fon konusunda yanıtlanması gereken bir soru da, ''Kanunda öngörüldüğü biçimde işletilen bir fonda kişilerin sağlık harcamasını karşılayacak para toplanır mı?'' sorusudur. Bu soruya ''Hayır'' yanıtı vermek için sigorta uzmanı olmağa gerek yoktur. Herkes bilir ki, kişilerin hasta olduğu zaman harcadıkları para sigorta primlerinden çok fazladır. Bu neden ile başına gelebilecekleri önceden düşünerek korunma ve önlem alacak kadar olgunlaşmış kişiler isteğe bağlı sigortaya para öderler. Sigortaların hastaların harcamalarının büyük kısmını hasta olmayanların yatırdığı paradan karşıladıklarını bilmeyen yoktur. Hazırlanan yasada fona para yatırmak isteğe bağlıdır. Tek yaptırım, kişi hasta olunca, ''Fona para yatırmadı isen hastane masrafını öde'' demekten ibarettir. Sağlık Sigortası uygulanan ülkelerde yaşayanlar bilirler ki, sigorta şirketleri yeni sigorta olan kişinin tedavi masraflarını belli bir süre sonra yakalandığı hastalıklar için ödemeğe başlar. Ülkemizde herkese yeterli sağlık hizmeti vermede dar boğaz, finansman sorununun çözülememesidir. Sorunu bu kanun da çözemez.

Bu yasa hekimlere ne getiriyor? *Gelişmiş* ülkelerdeki uygulamalar sigortaların kurulmasının hekim ve hastanelerin kazancını arttırdığını göstermektedir. Yasaya konan sözleşmeli hekim hükmü ile hekimlerin devletten aldıkları ücretin arttırılması öngörülmektedir. Yetkililer sözlü açıklamalarında, sözleşmeli hekimlerden tam süre çalışmalarının isteneceğini, söylemektedirler. Devletin hekimlere muayenehanelerde kazandığı ölçüde para verip vermeyeceği yasada belli değildir.

Yasadaki bir diğer hükme göre de, bugünkü sağlık tesisleri sağlık işletmeleri haline dönüştürülecektir ve bu işletmelerde tüm personel sözleşmeli duruma geçecektir. Kişi sözleşmeli duruma geçmek istemez veya işletme o kişi ile sözleşme yapmak istemez ise, kişi ayrı yerde veya başka bir yerdeki göreve nakledilecektir. **Bu madde ile hükümet şimdiye kadar memur olarak çalıştırdığı personeli tasfiye yetkisi almaktadır.** Bu uygulama hekim için büyük kayıp olmaz. Hastaneden ayrılır, muayenehanesinde çalışmasını sürdürür. Hemşire, teknisyen ve hizmetliler için durum farklıdır. Onlara başka bir kasabada iş verilebilir. Gidemezler ise, ''Biz seni atmadık, sen ayrıldın suç bizim değil!'' derler. Personelin kuşkusu sözleşme yaptıktan sonra da sürecektir. Sözleşme süresi bitince sözleşmesi yenilenecek mi, yeni sözleşmenin koşulları ne olacak? Sözleşmesinin yenilenmemesi personelin başında Demokles'in kılıcı gibi asılı duracaktır. Şimdiye kadar edinilen deneyimler ile personel atama, yükseltme, yer değiştirmelerinde bilgi, beceri ve başarıdan başka faktörlerin de rolü olduğu tartışılmaz bir gerçek olarak anlaşılmıştır. İşçi statüsündeki sağlık personeli sendika kurma, toplu pazarlık yapma haklarını kaybedeceklerdir.

Yasa kamu kesiminde ve serbest olarak çalışan hekimlere eğitimlerini sürdürme zorunluğu getiriyor ve bu uygulamanın ilkelerinin saptanmasını ve eğitimlerini sürdürmeyen hekimlerin diplomalarını geri alma yetkisini Sağlık Bakanlığı'na bırakıyor. Sovyetler Birliği dışında hiç bir ülkede bu yetki hükümete verilmemiştir. Gelişmiş Batı ülkelerinde bu işi hekim birlikleri, üniversiteler ile işbirliği yaparak yürütür.

1980 sonrasında hekimler anayasaya aykırı uygulamaların hedefi oldu. Önce zorunlu hizmet yasası çıktı. Şimdi de çalışma hakkının siyasi bir organ tarafından elinden alınması hükme bağlanmaktadır. ■

▲ *Ezeli dert. Parasızlar için hastane kapılarında ''sürünmeye'' devam.*

"SAĞLIK ŞEYİ" NASIL HAZIRLANDI?

Adam, gözlerinden binlerce kilometre uzağa ulaşan, lazer gibi görünmez bir ışık saçarak önündeki mikrofona seslendi: "Söyle bakalım Mustafa, ben gelmeden önce verdiğim o sağlık şeyi ne oldu."

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1980'li yıllara kadar gelip geçen siyasal iktidarlar, ekonomik sistem tercihleri ne olursa olsun, eğitim ve sağlık alanında Cumhuriyet'in ilk yıllarında temeli atılan ilkelere büyük ölçüde sadık kaldılar.

1980, bu geleneğin tümüyle terkedildiği bir dönüm noktası oldu. 1982 Anayasası sağlık alanında da, bütün kapıları özel girişime açarak ve Genel Sağlık Sigortası sistemini anayasal bir kurum haline getirerek, 60 yıllık geleneğin son kalıntılarını temizlemiş oldu.

Özal iktidarınca bugünlerde Meclis'e sunulan "Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu Tasarısı", taşıdığı belirsizlikler bir yana, esas olarak birkaç ana ilkeye dayanıyor: 1) Sağlık hizmetlerinin finansmanı büyük ölçüde, halktan toplanan sigorta primleriyle sağlanacak 2) Sistem bütün özel sağlık kurumlarından hizmet satın alabilecek 3) Verimli ve kaliteli kamu sağlık kurumları, **özel işletmeler** *haline getirilebilecek 4) Kamu sağlık kurumlarında çalışan sağlık personeli ve hekimler kademeli olarak* **sözleşmeli statüye** *geçirilecek 5) Koruyucu hekimlik dahil bütün sağlık hizmetleri paralı olacak.*

Böylece her yurttaşa, ödediği sigorta primine uygun bir sağlık hizmeti sunulacak. Ödeme gücüne sahip olanlar diledikleri hekimi ve sağlık kurumunu seçme özgürlüğüne de sahip olacak. Ödeme gücü olmayanlar ancak sistemin kendilerine münasip gördüğü sağlık hizmetini alabilecek ve bunların sigorta primleri özel fonlardan karşılanacak. Bu arada hekimler ve diğer sağlık personeli, sözleşmeli statüye geçerek daha fazla ücret alacak ama bunun karşılığında da iş güvencelerini yitirecekler.

Ana hatlarıyla özetlediğimiz bu sağlık politikası, dünya nüfusunun % 18'ini kapsayan ve başta ABD olmak üzere 23 zengin ülkede uygulanan modelin hemen hemen aynıdır. Bu ülkelerin ortak özelliği, her şeyden önce yüksek bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış "refah toplumları" olmalıdır. Bölgeler arası farklılıklar en alt düzeye indirilmiş, ulaşım, eğitim, kentleşme vb. alanlarda sağlam bir altyapı geliştirilmiş ve sağlık alanında kendi içinde tutarlı bir denetim sistemi kurulmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, öteki örgütlenme modellerine oranla en pahalı ve en fazla tüketime yönelik olan bu sistemde daha çok ilaç, daha çok araç gereç, daha çok iç gücü ve daha çok para harcanır. Bu yüzden, başta İskandinav ülkeleri olmak üzere bazı zengin ülkeler, yavaş yavaş bu sistemi terkedip "Ulusal Sağlık Örgütlenmesi" modeline yaklaşmaktadırlar. Bunlar somut gerçeklerdir ama kuşkusuz Türkiye, sosyal demokrasi yoluyla sosyalizme az çok bulaşmış ülkeleri örnek alacak değildir. Kervanın en önünde yürüyen izlenecek ve ne pahasına olursa olsun seçilen ekonomik modelin aslına en uygun olanı taklit edilecektir. Ülkemizde sağlık hizmetlerinin bugünkü içler acısı durumunu hepimiz biliyoruz. Yoksulların can pazarı olan hastane koridorlarını, kilo vermek ve "check-up" yaptırmak için yılda iki kez ailece ABD'ye gidenleri elbet unutmuş değiliz. Bu yüzden çoğumuza, bu yasayla resmen kurumlaşacak olan "ne kadar para o kadar sağlık" anlayışı artık ürkütücü gelmeyebilir. Aksine, "daha kötüsü ne olabilirdi" diyerek bu yeni adıma umut da bağlayabiliriz. Allahtan hayırlısı...

Belki de gerçekten "pahalılığın en iyi çaresi zamdır" diye belleklerimize yerleştirilen zamane atasözünden ilham almalı: Bu gün sağlık hizmetleri vatandaşın ödeme gücünü aşıyorsa, onu daha pahalı hale getirmeli, ücretsiz hizmetler de ücrete bindirilmeli ve artık ciddiyeti bir yana bırakmalı. Ben de ciddiyeti bir yana bırakıp, Başbakanımızın Debakey'in hünerli elleriyle Houston'da sağlığına kavuşurken, bizim sağlık yasamız için yaptığı çalışmaları ve bu hayırlı hizmetin perde arkasındaki öyküyü anlatmalıyım.

İstanbul'da 1,5 metre kar ve Houston'da bahar vardı. Metodist hastanesinin büyük bir salonunda, bir masa başında, önünde mikrofonlar, TV ekranları ve karşısında kocaman kameralar bulunan, yorgun ama kalıplı bir adam oturuyordu. Adam, gözlerinden binlerce kilometre uzağa ulaşan, lazer gibi görünmez bir ışık saçarak önündeki mikrofona seslendi: "Söyle bakalım Mustafa, ben gelmeden önce verdiğim o sağlık şeyi ne oldu". Bu adam Başbakan Özal'dı. Görüntüler ve sesler biçim değiştirip, uçsuz bucaksız boşlukları delerek, dünyanın çevresinde dolaşan küçük bir uyduya, oradan da hiç yolunu şaşırmadan Ankara'dan Bakanlar Kurulu salonundaki TV ekranına yansıdı. Ekranda beliren mübarek görüntüye, sevgi, saygı ve biraz kaygı ile bakan 15 adamdan biri soruyu yanıtladı: "Hiç merak etmeyin tam istediğiniz gibi oluyor". Bu adam da Sağlık Bakanı Doç.Dr.Mustafa Kalemli'ydi. Ses ve görüntüler yine aynı yolu izleyerek gidip, Başbakan'ın önündeki ekranı buldu. Başbakan göğsündeki dikişlerin sızısına aldırmadan memnunlukla gülümsedi. Artık sağlık yasasına son şeklini vermek için Houston'daki araştırmalarına başlayabilirdi.

Hizmet yolunda eskittiği damarlarını ve biriktirdiği göbek yağlarını, bir numaralı ulusal sorun haline getiren bu asil milleti ara sıra hatırlamadan edemezdi. O millet ki, başbakanlarını hayır duaları ile ölümlerden döndürmüş, hasta yatağında yalnızlık çekmesin diye oğlunu, kızını, damadını, eşini dostunu, kuşun kanadıyla okyanuslar aşırtıp yanına göndermiş, gönlünü hoş tutsun diye, iş adamları, bakanlar, partililer, reklamcılar, bürokratlar ve belediye başkanlarıyla, Houston'daki hastaneyi, haftalar boyu bir panayır yerine çevirmişti; elbet başbakanları da bu millet için, pahalılığın, işsizliğin ve enflasyonun işini bitirdi-

ği gibi sağlığın da işini bitirecekti. Yeter ki Cenab-ı Hak kendisine sağlık ihsan etsindi.

Aslında, daha yoğun bakımdan çıkıp, Semra Hanım'la hasret giderdikten hemen sonra, özel doktoru Cengiz Aslan'la birlikte bu meseleyi mütalaa etmeye başlamışlardı bile. Nereden işe koyulacağı konusunda karar vermekte Başbakan'a her zamanki gibi yine içgüdüleri yardım etti. İlk hedef hastane mutfağıydı. Çünkü karnı açtı. Yakın dostu Debakey dostluğa sığmaz bir diyet uyguluyordu. Anavatandaki hastanelerde kuru fasulye pilava talim eden zavallı hastalara daha iyi bir yemek servisi nasıl sunulabilirdi? Kendini biraz toparladıktan sonra, bir öğlen öncesi Cengiz Aslan'la birlikte, kuş sütünün bile eksik olmadığı mutfakta bir araştırma-inceleme turu attılar. Uzakdoğulu ahçıların şaşkın bakışlarına aldırmadan tencere kapaklarını birer birer kaldırıp yemeklerden münasip bir miktar tattılar. Bu sırada Başbakan'ın diyeti bozduğu ihbarını alan ve onun hayranlarından biri olarak Türk basınının kamuoyuna yakından tanıttığı güzel nöbetçi hemşire duruma el koymak istedi ise de, ziyaretçiler tarafından hıncahınç doldurulan koridorlarda omuz söküp ilerlemesi mümkün olmadı. Bu arada, bıyık burarak etrafını saran bir gurup Türk erkeğinin çok yakın ilgisinden güçlükle kurtulup hasta odalarından birine sığınmak zorunda kaldı.

Başbakan ve özel doktoru, mutfak incelemesini iki saatte tamamlayıp gerekli bilgileri topladılar ve sağlık hizmetlerinin reorganizasyonu ile ilgili birkaç noktayı belirlediler: 1) Türkiye'de hastanelerin yemek servisi, Konyalı, Abdullah, Beyti, Hacıbaba, Ocakbaşı ve Hüsn-ü tabiat gibi tecrübeli lokantalara devredilecek. Dileyen hasta kendi kesesine ve ödediği sigorta primine göre, bunlardan dilediği lokantayı seçebilecek. Sigorta primi ödeyemeyenlerin yiyecekleri ise, mahalli ANAP teşkilatından "fukara ilmuhaberi" aldıkları takdirde, Fak-Fuk-Fon tarafından, seyyar köfteci, kokoreççi ve simitçilerden temin edilecek. 2) Hastane diyet listesine, lahmacun, içli köfte, iskender kebap, humus, karnıyarık, piyaz gibi milli yemekler eklenecek. 3) Dileyen hastalara "kendin pişir kendin ye" gibi özel servis şekilleri uygulanabilecek. 4) Houston'daki gibi Uzakdoğulu ahçıların sağlanmasında güçlük çekilirse, Bolu'da hastane ahçısı yetiştirmek üzere bir yüksek okul açılması için YÖK'le işbirliği cihetine gidilecek ve Doğramacı'dan bu yüksek okul yararına bir vakıf kurarak, Allah rızası için teberruda bulunması istenecek. 5) Yemek müziği olarak, "Sana selam getirmişem" türküsü, müziği aynı kalmak ve sözleri "Debakey'nın ülkesinden sana şifa getirmişem" biçimde değiştirilerek çalınacak ve söylenecek. 6) Sağlık kurumlarının yemek işleri, birader Korkut Özal'ın vakıfları, İslam Kalkınma Bankası ve El Baraka ile rabıtalı bir şekilde yürütülecek.

Bu ilk tesbitler, Semra Hanım tarafından, uydu haberleşme sistemiyle Sağlık Bakanı Mustafa Kalemli ve Doğramacı'ya ulaştırılıp gerekli talimatlar verilirken Başbakan istirahate çekildi. Bir süre resimli roman okudu ve "Atom Karınca"yı seyretti. Bu film çalışma azmini artırıyor, moralini yükseltiyordu, ama karnının açlığını asla unutturamıyordu. Devlet Bakanı Hasan Celal Güzel'in özel olarak hazırlatıp, çok gizli damgalı diplomatik kurye çantasıyla el altından hastaneye sokturduğu, tulum peyniri, sucuk, kavurma ve Antep işi saray burmaları karyolanın altında duruyordu, ama Debakey'in diyet gözlemcisi zenci hemşire hiç göz açtırmıyordu. Arada uyukladı ve düşünde sünnet düğününü ve yatağına koca tepsilerde getirilen binbir türlü yiyeceği gördü.

Saat 17'ye doğru, yağsız dana söğüş, kuşkonmaz ve kepek ekmeğinden oluşan tatsız tuzsuz yemeğini yedi. Ne de olsa karnı biraz doymuştu. Artık yeniden sağlık yasasıyla ilgilenebilirdi. Gözü Cengiz Aslan'ı aradı, görünürde yoktu. Daire içinde herkes bir şeyle uğraşıyordu. Ahmet, Başbakan'a gelen mektup ve telgrafları; ilerde kitap halinde basmak için, yeni alınan bilgisayara kaydediyor, arada zarflardan çıkan nazarlık, muska, maşallah, şifalı ot kurusu ve kökleri tasnif ediyordu. Başbakan ona dönerek sordu: "Bizim şeyde kaç aile var?" Özel terzisi için satın aldığı elektronik dikiş makinasının marifetlerini araştırmakla meşgul olan Semra Hanım atıldı! "Bizim şey'de ne demek ayol? Sen bu 'şey' lafını ameliyattan sonra biraz fazla kullanmaya başladın!" Böyle durumlarda her zaman yaptığı gibi, söyleneni anlamazlıktan gelen Başbakan "Mustafa'ya, o sağlık şeyinde aile hekimliği iyi olur dedim de, bize kaç tane lazım, onu hesabediyordum." Damatla alışveriş listeleri hazırlamakta olan kızı araya girdi, "Aile doktoru mu? Bizim Cengiz gibi mi yani?" Böylece yeni sağlık yasasıyla getirilecek aile hekimliği kavramı, Özal ailesi içinde verimli bir tartışma ortamına girmiş oldu. Mesele hep beraber enine boyuna gözden geçirildi. Bu arada Semra Hanım'ın, kurduğu vakıf aracılığıyla durmadan nikah kıyarak aile sayısını, dolayısıyla aile hekimi ihtiyacını artırması ciddi aile içi eleştirilere neden oldu. Esasen bu medeni nikah-imam nikahı, örtünme-açılma gibi meselelerde, Başbakan'ın muhterem validesiyle Semra Hanım arasında evvelden beri sürüp giden anlayış farkları, Başbakan'ı zaman zaman ziyadesiyle üzer, ne tarafa destek olacağı konusunda hassas denge hesapları yapmaya mecbur bırakırdı. Kalp damarlarının Korkut Bey'inkilerden daha çabuk bozulmasında bu üzüntü ve stresin rolünü iyi bilen Dr.Cengiz Aslan, bu gibi durumlarda derhal müdahale eder ve Başbakan'ın gevşemesini sağlardı. Sonunda aile hekimliği konusunda yasa taslağına esas olmak üzere, üzerinde herkesin ittifak ettiği ana ilkeler ortaya çıkarıldı: 1) Yeteri kadar sigorta primi ödeyen ve icabında ücretlerini cepten karşılıyabilen her aile, kendine bir aile hekimi tutabilir. 2) Prim ve ücretleri birkaç defa katlayabilenler, çeşitli ihtisas dallarından ve dilerlerse, fark ödeyerek profesör ve doçentlerden de aile hekimi tutabilirler. 3) Prim ve ücretleri dövizle ödeyebilenler, başta ABD olmak üzere, çeşitli ülkelerden kendileri için aile hekimi getirtebilirler. Hastalık halinde, dileyen aile, tuttuğu hekimin memleketine gidebileceği gibi, dileyen aile de hekimini memleketine getirtebilir. Her iki halde de, Merkez Bankası ve kambiyo servisleri vatandaşlara azami kolaylığı göstermekle mükelleftirler. 4) Tutulan bir aile hekiminin iaşe ve ibate usülleriyle, bahşiş vb. ek ödenekler, tarafların yapacakları özel sözleşmelerle tesbit edilir. 5) Sözleşmeler her yıl ilgili aile reisinin muvafakati ve hekimin hizmete sadakati dikkate alınarak yenilenir ya da yenilenmez. Sözleşmesi yenilenmeyen hekim hiçbir hak talebinde bulunamaz. 6) Sigorta primleri aile hekimi tutmaya yetmeyen aileler, kasaba, köy, mahalle ve mezralar halinde bir araya gelerek, kendileri için bir aile hekimi tutabilirler. 7) Hiç prim ödeyemeyen ailelere, 6. maddede belirtildiği şekilde bir araya gelebildikleri takdirde Sağlık Bakanlığı tarafından, emekli ebe, sağlık memuru, sünnetçi ve askerliğini sıhhiye sınıfında yapmışken çağ aşımına uğramış olanlar arasından aile hekimi atanabilir.

Çalışmanın bu ikinci bölümü de Semra Hanım tarafından gerekli yerlere ulaştırıldı. Yasa hazır sayılırdı. Kalan birkaç önemsiz ayrıntı sonra tamamlanabilirdi.

Artık yavaş yavaş dönüş programını hazırlamak gerekiyordu. Gerçi acele etmeye hiç lüzum yoktu, burada bayağı iyi idiler. Semra Hanım'ın kendi hesaplarına göre, Başbakan üç misli güçlenmişti ama kötü niyetliler daha şimdiden Özal ailesinin ABD'deki masraflarını dillerine dolamışlardı. Başbakan tele-basın toplantısındaki bazı sorulara fevkalade üzülmüş, hele Mehmet Ali Birand'ın, karşılama töreninde kurban edilecek develeri bağışlaması için sıkıştırmasına hayli öfkelenmişti. "Vatandaş neyi isterse onu kurban ederdi. Kim ne karışabilirdi? Mehmet Ali Birand develerin avukatı mıydı?" İçinden bunlar geçtiği halde, basın toplantısında, develerin kurban edilmeye alışmadıklarını ve kesileceklerini farkedip "ağladıklarını" söyleyerek onları bağışlamıştı.

Semra Hanım'ın kendi hesaplarına göre Başbakan üç misli güçlenmişti ama kötü niyetliler daha şimdiden Özal ailesinin ABD'deki masraflarını dillerine dolamışlardı. Hele karşılama töreninde kurban edilecek develerin bağışlanması için sıkıştırılmasına hayli sinirlenmişti.

O gün karşılama töreninden hevesi kaçtı. Semra Hanım'ın, dönüş için hazır bekleyen, yeni yaptırılmış lüks özel uçağın resimlerini göstermesi bile ilgisini çekmedi. Durum ciddi bir depresyona doğru giderken, Dr.Cengiz Aslan çok isabetli bir teşhisle, etkili bir tedavi metodu uyguladı: Dr.Debakey'den bir günlük diyet bozma izni çıkardı ve otelin lokantasının bir bölümünü kapattırarak Başbakan'a dört başı mamur bir ziyafet hazırlattı. Başbakan dilediği her yemekten dilediği kadar yedikten sonra yeniden gülümsemeye başladı. Akşam dinlenirken yine bir süre "Atom Karınca"yı seyretti. Artık yepyeni bir yürekle yeni yeni şeyler yapmak üzere memlekete dönebilirdi. Varsın karşılama töreninde şey yerine koyun kurban edilsindi. ■

MHP Davası'nda Karar

FAŞİZM MAHKÛM EDİLDİ Mİ?

Karar, tüm suçları ''Devlet Aleyhine İşlenmiş Cürümler'' kapsamından çıkararak Türkeş dahil bütün sanıkları adi suç maddelerinden mahkûm etti.

MHP ve Ülkücü Kuruluşları hakkındaki Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde 19 Ağustos 1981 tarihinde başlayıp 7 Nisan 1987 tarihinde sona eren davanın gelişmeleri ve hukuki değerlendirmesi hakkında, davaya **müdahil vekili** olarak katılan Avukat Rasim Öz'ün bilgisine başvurarak, kendisine şu soruları yönelttik:

▶Alparslan Türkeş'in emri ile öldürüldüğü belirtilen DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler'in ailesinin vekili olarak davaya katıldınız; MHP ve Ülkücü Kuruluşları davası ve bu davayla ilgili gelişmeleri özetler misiniz?

Bilindiği gibi 12 Eylül yönetimi başlangıçta sola da sağa da karşı olduğunu açıklamıştı. Ancak bu müdahalenin zeminini hazırlayan ülkücü terör odaklarına yaklaşım, sola yapılanlarla kıyaslanamayacak ölçüde yumuşak oldu. Bunun en somut kanıtı, işkencede ölenler ve sakat kalanlar: İşkencede ölen 146 kişiyle sakat kalan yüzlerce kişinin hemen hepsi soldaki sanıklar. Gene, soldaki sanıklar 90 günü aşkın sürelerle gözaltında tutulurken, ülkücü sanıkların gözaltı süreleri 2 ila 24 gün ile sınırlı kaldı. Ve daha hazırlık aşamasındaki bu farklı tutum, delil toplanmasından tutun da, davaların hazırlanmasına kadar her aşamaya yansıdı.

Lehteki bütün bu uygulamalara rağmen yine de 6 savcı tarafından MHP ve Ülkücü Kuruluşları'nda yapılan aramalarda elde edilen bombalar, silahlar, mermi, dinamit ve çeşitli patlayıcı maddeler; boğma telleri, sahte mühürler, ölüm listeleri ve ayrıca suç kanıtı binlerce yazılı belge ele geçirildi.

Davada sanık sayısı başlangıçta 587 kişiyken, bu sanıklardan İstanbul, Adana, Eskişehir olayları gibi davayla doğrudan bağı bulunan sanıkların ayrılması sonucu ilk kopukluk yaratılmış ve merkez davada sanık sayısı 392'ye indirilmişti. Esasen, iddianamenin deyimiyle: ''faşist ideolojiyi militanlarına aşılayan'' ve eylemlere hazırlayan orta kademe ile eğitimci kadroların çoğunun 12 Eylül'den sonra yurt dışına kaçması sağlandığından, soruşturma ve davayı etkileyecek sanıkların çoğunun mahkeme önüne getirilmesi bile sağlanamamıştı.

▶Karar'ın, müdahil avukat olarak bir değerlendirmesini yapar mısınız?

Söz konusu kararı usul ve yasa hükümlerine açıkça aykırı bulduğumuzdan Askeri Yargıtayca **bozulması** istemiyle temyiz ettik. Dilekçemizde de belirttiğimiz gibi -bazı siyasi çevrelerce yapılan değerlendirmelerin tersine- ''faşizm mahkûm edilmemiş'', tam tersine Yargıtayca da aklanmasının zemini hazırlanmıştır.

Bu kararla hukuka aykırı olarak, 945 sayfalık iddianamede kanıt ve belgeleri sergilenen DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler, Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul, Prof.Ümit Doğanay, Savcı Doğan Öz, Doç. Bedrettin Cömert'in de aralarında bulunduğu 600'ü aşkın kişinin öldürülmesi ve öldürtülmesi; yüzlercesinin yaralanması ve sakat bırakılması; 220 ayrı eylemin gerçekleştirilmesi; Kahramanmaraş, Sivas, Çorum, Malatya gibi olayların örgütlenmesi ve türlü bombalama olaylarının tümü hiçbir **siyasi** yanı yokmuşçasına, sıradan, **birer adi suç** olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu eylemlerin tümü, kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde ideolojik ve siyasi amaçlıdır. Ve bu ''Devlet Aleyhine İşlenen Cürümler'' kapsamında olan -82 Anayasası'yla da **af yasağı** kapsamına alınan- TCK'nın 146, 149 ve 168. maddelerinde tarifini bulmaktadır.

Ancak, karar, tüm bu maddi olgu, veriler ve hukuki zorunluğa rağmen suç vasfını yasa hükümlerine aykırı olarak değiştirmiş, tüm suçları ''Devlet Aleyhine İşlenmiş Cürümler'' kapsamından çıkararak; Alparslan Türkeş dahil diğer sanıkları TCK'nın 313, 450, 448 vs. gibi **adi suç maddelerin**den mahkûm etmiştir.

MHP Davası savunma avukatlarından Can Özbay'ın da dediği gibi: ''Parti olarak suç işlenmiş ya da silahlı çete kurulmuş ve işlerine karışılmış ise (ki karara göre bu eylemler yapılmıştır), partinin tüm yöneticileri, genel idare kurulu üyeleri, müştereken ve müteselsilen sorumlu sayılmalıdırlar. Çünkü Siyasal Partiler Kanunu da mevzuatta bunu gerektiriyordu. Üstelik Türkeş, iki satırlık bir mektubu bile genel idare kuruluna danışırdı. Suç varsa (ki karara göre de suç sabittir) hep birlikte mahkûm olmalıdırlar.''* İşte, Mahkeme'nin, suçu sabit görmesine rağmen suçun vasfını değiştirip, bununla da yetinmeyerek, MHP'nin faaliyet dönemi içinde Türkeş'in hiçbir eylem ve işlemine karşı çıkmamış, tüm eylem ve işlemlerine onunla birlikte katılmış olan partinin üst düzey yöneticilerinin beraatine, sadece Türkeş ve eylemlerde kullanılarak gözden çıkarılmış birtakım militanların-sa mahkûmiyetine karar vermiş olması, kanımızca açık bir çelişkidir ve Askeri Yargıtay'a bozma konusunda yaptığımız başvurunun gerekçesini oluşturmaktadır.

▶MHP'nin mal varlığının Türkeş'in şahsı üzerinde bırakıldığı sabit olduğu halde, bu malların müsaderesine karar verilmemiş olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu, öncelikle MHP adına devlet fonundan tahsis edilen milyonlarca lirayı ve parti gelirlerini Türkeş'in şahsi mal varlığı olarak gösteren ve Türkeş'in bu paralarla gayrimenkul almasına olanak sağlayan MHP genel idare kurulu ve üst düzey yöneticilerinin Türkeş'ten ayrı hareket etmediklerinin açık bir kanıtıdır. MHP'nin kapatılması ve mallarının zaten hazineye geçtiği gerekçesi ve Türkeş'in üzerine kayıtlı taşınmazların dahi müsadere edilmemesi, bu maddi olanakların ileride benzer eylemlerde kullanılma olanağını sağlayacaktır. Esasen MHP adına kayıtlı olan mallar dışındakiler ve Türkeş adına kayıtlı malların da doğrudan hazineye geçmesi söz konusu değildir; müsadereye karar verilmemiş olması bu nedenle de hukuka aykırıdır.

▶Temyiz veya davadan çekilmemeniz nedeniyle karşılaşacağınız tehditler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Daha önce yaptığım açıklamada da belirttiğim gibi, davada müdahil vekili olarak mesleki görevimi yaparken bizzat duruşmalarda karşılaştığım bu tür tehditlere zaten alışkınım. Tehditleri ciddiye almıyor değilim. Ayrıca bu tür tehditlerle Yargıtay üyelerine de gözdağı verilmek istendiğinin bilincindeyim.

Öldürmek onların yöntemidir. Gerçekten de yapabilirler. Ama bu durum bizi görevimizi yapmaktan alıkoyamayacaktır. ■

** 10 Nisan 1987-Yeni Gündem*

▼ Türkeş. Yoksa yönetici değil miydi?

TARİH PINOCHET'İ NASIL YAZACAK?

Pinochet 1997'ye kadar işbaşında kalma planlarıyla ve yer altında iki katlı bunker yaptırma işleriyle uğraşıyor.

General Augusto Jose Ramon Pinochet Ugarte'nin büyük arzusu, ileride tarih kitaplarında kendisinden tek bir satırla, şöyle söz edilmesiymiş: **Pinochet iyi hizmet etti.** Bu tek satır, ABD'nin Latin Amerika işleriyle görevli bakan yardımcısı Elliot Abrams'a sorarsanız, şöyle yazılmalı: "General Pinochet Şili'yi komünizmden kurtararak tarihe büyük bir katkıda bulunmuştur". Arzusu bu olsa da, görünüşe göre, Pinochet'in tarih kitaplarına geçme konusunda pek acelesi yok. Daha birkaç ay önce yetmişinci doğum günü dolayısıyla basın mensuplarını toplamış, kameralar önünde hoplayıp, zıplayarak, ağırlık kaldırarak, fizik olarak işinin hâlâ bitmemiş olduğunu kanıtlamaya uğraşmıştı. (Pinochet bu yaşındaki fizik sağlamlığını herhalde, bir an bile elden bırakmadığı kışla disiplinine borçludur. Her sabah yarım saat ağırlık kaldırma egzersizleri yapar, akşam cimnastiğini ve haftada iki kez doktora görünmeyi asla ihmal etmez, her akşam onbeş dakika "felsefe, tarih ve siyaset yazıları" okur(muş) ve saat tam onda yatıp uyur. Yazın günde on dakika yüzer, yarım saat yürür. Pazar günleri saat 13.30-14 arası -asla bir dakika fazla değil- torunlarını sever vb. vb.. Kızılhaç'tan Colo Colo futbol kulübüne, karate okulundan Şili Üniversitesi'ne kadar bir yığın ilgisiz kurumun bilgisiz onursal başkanlığını yürütmesi ve artık tam bir koleksiyona sahip olduğu madalya, ödül, hemşehrilik anahtar ve beratlarını aldığı toplantılara yetişmesi, ancak böyle bir disiplinli hayatla mümkün olmaktadır). Yaş gününde hoplayıp zıplaması fizik olmaktan öte siyasi bir mesajı içeriyorsa da, Pinochet bunu daha açık biçimde ifade etmiştir: 1989'da tek adaylı devlet başkanlığı "seçimi" yapılacak ve "seçilerek" 1997'ye kadar işbaşında kalacaktır! Gelgelelim, Pinochet'in bu planlarının geleceği şüpheli.

Pinochet yönetimine karşı yürütülen özgürlük ve demokrasi mücadelesi çetin günlerden geçiyor. Bilindiği gibi, geçen yılın Nisan ayı sonunda Pinochet diktatörlüğüne muhalif toplum güçlerinin en geniş birlikteliği olan **Asamblea Nacional de la Civilidad**'ın kurulmasıyla, Pinochet'in yönetimi gasp ettiği 11 Eylül 1973 tarihinden bu yana en etkili muhalefet eylemleri gerçekleştirilmişti. 2-3 Temmuz 1986 günleri yapılan genel grevi, sürekli gösteriler izlemiş ve Eylül ayı başından itibaren de ülke çapında protesto günleri düzenlenmişti. Ne var ki, kitlelerin **Asamblea**'nın kurulmasıyla büyük ivme kazanan muhalefet eylemleri, Pinochet yönetimini ve ABD'yi derhal "duruma uygun" tedbirler almaya yöneltti ve **Asamblea**'da yer alan merkez-sağ partilerin Pinochet yönetimi ile "diyalog" kurması gündeme getirildi.

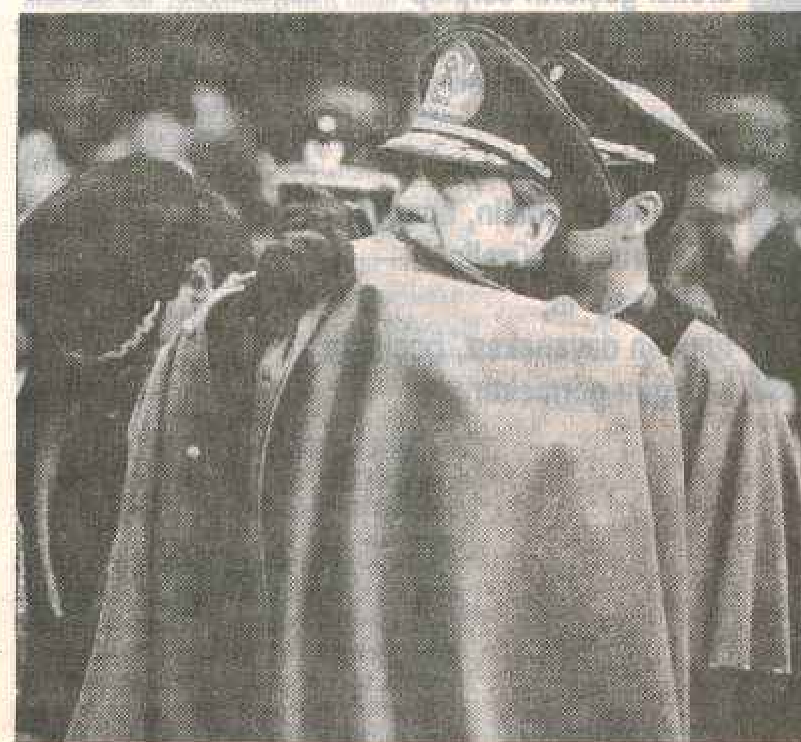
Asamblea, Şili'de Pinochet yönetimine muhalif iki bloku -Hristiyan Demokrat, Sosyal Demokrat ve Radikal partilerle, sağ kanat Cumhuriyetçiler, eski Sosyalist Parti'nin bir bölümü ve Liberal Hareket'in oluşturduğu **Alianza Demokratica** ile Şili KP, Clodomire Almeyda öncülüğündeki Sosyalist Parti'liler ve MIR'ın oluşturduğu **Movimiento Democratico Popular-** temsil ettikleri ve nüfusun 9/10'unu kucaklayan yüzlerce sendika, meslek, kitle, gençlik, kadın örgütü vb. toplumsal örgütlenmeleriyle biraraya getirdi ve Mayıs 1986 başında gerek AD, gerekse MDP'nin ortak, asgari demokratik taleplerini dile getiren bir bildirge **(Demanda de Chile)** yayınlandı. Bu bildirgeyi takiben bir açıklama yapan MDP Ulusal Konseyi Pinochet diktatörlüğüne karşı uzun süredir arzu edilen ve kendisini dayatan muhalefet birlikteliğinin gerçekleşmesinin taşıdığı öneme işaret ederek, taraflardan gelecek tüm önerileri görüşmeye hazır olduğunu belirtiyor ve kendi önerilerini iki noktada somutluyordu: 1) Pinochet'in derhal işbaşından uzaklaştırılması, 2) Toplumsal ve siyasi güçlerce desteklenecek bir kişinin başkanlığında medeni ve siyasi hakları, adaletin ve insan haklarının tüm gereklerini yeniden tesis edecek, Şililerin en acil sosyo-ekonomik sorunlarına eğilecek, kurumları demokratikleştirecek ve altı ayı aşmayan bir sürede genel seçimlere gidilmesini sağlayacak bir geçici hükümetin kurulması.

ABD'nin Pinochet'ye vefa borcundan dolayı bu girişimlerde bulunmadığı açıktır. Hatta tüm dünya kamuoyunda bu denli mahkûm ve tecrit olmuş olan Pinochet'yle ilişkiler ABD'yi güç durumda da bırakmaktadır. Ne var ki, Washington'un Şili'deki muhalefet içinde solcuların, özellikle de komünistlerin etkinliğinden kaynaklanan kaygısını giderecek, ABD basınında "bugün seçime girse oyların % 20-25'ini alır" diye söz edilen Şili KP ve müttefiklerinin toplumsal muhalefet içerisindeki etkisini notralize edecek, bu muhalefeti Amerikan usulü bir "yumuşak" geçişe kanalize edecek bir alternatif kişi ya da parti de şimdilik görünmemektedir. Yoksa Pinochet'nin istikbali ABD'nin umurunda değildir, o da zaten geçmiş nice örneklerinden ders çıkarmış olmalı ki, bir yandan 1997'ye kadar işbaşında kalma planlarıyla ve lazım olacağını düşünerek yer altında iki katlı bunker yaptırma işleriyle uğraşırken, diğer yandan "muhtemel son"unu geçirmek üzere Paraguay ya da Güney Afrika'da yerini hazırlamaktadır.

Toplumsal muhalefetin son haftalarda kazandığı ivme Şili'nin önümüzdeki günlerde yoğun gelişmelere gebe olduğunu gösteriyor. Mart ayı sonunda ülke çapındaki protesto gününün ardından, Allende döneminin başkan yardımcısı ve Sosyalist Parti Genel Sekreteri Clodomire Almeyda'nın 12 yıllık sürgünden sonra ülkeye dönmesi yeni bir dalgalanma yarattı. Nisan ayının ilk günlerinde Papa'nın ziyareti sırasında polisle doğrudan çatışmalara dönüşen siyasi gösteriler de muhalefetin eylemlerinin daha yoğunlaşacağına işaret ediyor.

Şili halkı, Pinochet'i, diktatörün planladığından çok daha önce ve kapkara bir satır olarak tarihe geçirmeye kararlı görünüyor. ■

▼ *Pinochet. Hergün cimnastik yaparak kendini 1997'ye hazırlıyor.*

"ELVEDA PROLETARYA" YA DA HOŞ GELDİN "HUZUR"

İflah olmaz bir felsefi-siyasi hareketin ihyası uğruna proletaryaya "elveda" demekte acele eden Gorz, "status quo"dan hoşnutsuz küçük burjuvazinin umutsuz çığlığını kuğunun son şarkısına çeviriyor.

Fransız gazeteci-yazar A.Gorz'un iki kitabı Türkçeye çevrildi: Önce **Cennetin Yolları**,[1] ardından **Elveda Proletarya**[2] yayımlandı. Ortalama bir broşür hacmindeki **Elveda Proletarya**, anlaşılan A.Gorz'un (asıl adı Michel Bosquet) başeseri. Fransa'da 1980'de yayımlanmış, üzerinde oldukça gürültü kopartılmış ve çeşitli dillere çevrilmiş. Kitabın Türkçe basımının arka kapağında yer alan tanıtma yazısına göre, "bu kitap, yayınlandığı ülkelerde solcular arasında hayli huzursuzluğa yol açmış": "Aralarından birisi proletaryanın kapitalizmi alt edecek yegâne sınıf olduğu şeklindeki temel Marksist tezden açıkça uzaklaşmaya cüret ediyordu." Tuhaf, en azından kitap ve yazarı hesabına talihsiz bir tanıtım bu. Sanki bütün solcular, bu arada Gorz, Marksistmiş, sanki bu "tez"den açıkça uzaklaşma cüretini ilk kez Gorz göstermiş ve sanki Gorz, sadece bu "tez"le yaratılan proletaryanın misyon inhisarına karşı çıkmakla yetiniyormuş gibi... Niye "uzaklaşma", "cüret" ve hele "yegâne"? Gorz, bu tezden uzaklaşmıyor, aksine bambaşka bir noktadan hareket ediyor ve bu, ancak bir Marksist için cüret olurdu! "Yegâne" kelimesi ile, proletaryanın da bu misyonun sahiplerinden biri olduğu anlamı yüklenerek cümle iyice muğlaklaştırılmış ve Gorz'un tezi gölgelenmiş; zira Gorz, işçi sınıfının böyle bir niteliğe kesinlikle ve hiçbir zaman sahip olmadığı kanısında.

Gorz'u asıl rahatsız eden, üretici güçlerin serpilip gelişmesiyle, önceden tasarlanmış "mutlak özgürlükçü" ve "özyönetilebilir" bir toplumsal modelin, anarşist ütopyanın, o güzelim "altın çağ"ın, tümden dayanaksız, boşlukta kaldığını görmektir.

İlki Gorz'dan alıntı, diğeri telif (belki de tercüme) üç cümleden oluşan iki paragraflık tanıtım yazısı, okuru meraklandıracak denli ilginç. Üçüncü cümleye göre, "André Gorz, özellikle kapitalizmin bugünkü iktisadi gelişimi yüzünden proletaryanın etkin karşı güç olma rolünü giderek yitirdiğini ispatlıyor ve temel insiyatif gruplar ile merkezi siyasi otoritenin işbirliğine dayanan yeni bir sosyalist toplum modeli ortaya atıyor." Önerilen modelin "yeni"liği bir yana, cümlede kullanılan "özellikle...", "giderek..." gibi mahçup ifadeleri, Gorz'un sözü edilen "cüret"iyle, en başta da görüşleriyle bağdaştırmak, doğrusu pek mümkün görünmüyor. Arka kapağa konulan alıntıda Gorz, biraz dikkatilce bakıldığında hemen görülebileceği gibi, böylesi bir proletaryanın, devrimci misyona sahip bir işçi sınıfının, hiç varolmadığını söylüyor: "Marksizm buhranda, çünkü işçi sınıfı buhranda... Bununla birlikte bu buhran, fiilen mevcut bir işçi sınıfının buhranı olmaktan çok bir **mitos**'un ve bir **ideoloji**'nin buhranıdır. Bir yüzyıldan fazla bir süreyle, proletarya düşüncesi gerçekdışılığını gizlemeyi başardı. Bu düşünce günümüzde en azından proletaryanın kendisi kadar zamanını doldurmuştur; çünkü üretken kollektif işçi yerine, bizzat varolan toplumun içinde, sınıfların, tıpkı işin kendisi ve tüm egemenlik biçimleri gibi ortadan kaldırılacağı bir olmayan-toplumu önceden yansıtan olmayan-işçilerin, olmayan-sınıfı ortaya çıkmıştır." İki paragrafın birbiriyle çelişiği aşikâr. Eğer bu yayıncılığa ilişkin bir incelikse, tanıtım yazısı amacına ulaşmıştır!

Gorz'un "temel tez"den, "özellikle kapitalizmin bugünkü iktisadi gelişimi yüzünden" ve "giderek" uzaklaşmadığı besbelli. İşçi sınıfının tarihî misyonunu, dolayısıyla, bir mitos, "ideolojik" bir yakıştırma olarak gören Gorz'un, olmayan bir misyonun "giderek" yitirilmesi veya paylaşılmasından söz etmesi elbette saçma olurdu. Burada sorgulanan, sınıfın değil, misyonun varlığı. İşçi sınıfı varolmasına var, ancak proletarya yok! Zamanını dolduran, Gorz'a göre, ideolojik bir kategori olan proletaryadır. Bu yüzden de, "buhran"da olan, fiilen mevcut işçi sınıfı değil, yüzyıldan fazla süredir gerçekdışılığını gizlemeyi başaran proletarya düşüncesidir. Öyleyse, özellikle bugünkü gelişmeler sonucu giderek yitirilen **nesnel** nitelikte bir toplumsal rolden bahsetmek yerine, sadece **öznel** bir "yanılsama"nın artık zamanını doldurduğu, etkisinin azaldığı söylenebilir; çünkü, misyonun asıl sahibi "olmayan-sınıf" nihayet ortaya çıkmıştır. Gorz'un iddiası özetle bu.

Arka kapak yazısı, değindiğimiz türden güncelleştirilmiş bir takım gerekçelerle bir revizyon önerdiği izlenimini vererek, aslında Gorz'a haksızlık ediyor. Gorz'un, "temel tez"in dayandığı ideoloji ile bu anlamda bir ilişkisi yok. Gorz bir revizyon öneriyorsa, bu, "proletarya ideolojisi"nde değil, "mutlak özgürlükçe" ideolojide bir yeniden gözden geçirmedir. Bu saptama, **Elveda Proletarya**'nın mesajının anlaşılabilmesi açısından şart. Gorz, adını tam koymak gerekirse, bir tür anarşisttir.[3] Bu yüzden, ortaya atılmış "yeni" bir toplum modeli yoktur. Modelin Proudhon'a dek uzanan bir geçmişi vardır. Dahası, teoride ve pratikte çoktan iflas etmiş "mutlak özgürlükçü" düşünceyi mantıkî sınırlarına dek götürmek suretiyle yeniden hayata döndürme çabası, modelin yeniliğini hepten ortadan kaldırıyor; çünkü varılan nokta, liberalizmden başka bir şey değil. "Sivil toplumculuk"un en "rafine" şekli olan anarşizmin liberalizmle kaynaşması, Gorz'da en iyi ifadesini buluyor. Böylece bir bakıma "mutlak özgürlükçü" akımın "yeniden diriliş manifestosu" niyetiyle kaleme alınan **Elveda Proletarya**, bu ideolojinin gecikmiş ölüm ilânına dönüşüyor. İflah olmaz bir felsefi-siyasî hareketin ihyası uğruna proletaryaya "elveda" demekte acele eden Gorz, **status quo**'dan hoşnutsuz küçük burjuvazinin umutsuz çığlığını kuğunun son şarkısına çeviriyor.

Bu noktada bir ikinci saptama yapmakta yarar var. Gorz'un işçi sınıfına ilişkin görüşlerini, yıllardır piyasaya sürülen çeşitli "proletersizleştirme" teorileri kapsamında ele almak mümkün. Ancak, özellikle son yıllarda kimi çevrelerde pek rağbet gören, bilimsel-teknik gelişmeler sonucu işçi sınıfının giderek yok olmaya yüz tuttuğu iddialarıyla arasındaki fark gözden kaçırılmamalıdır. Gerçi o da üretim araçlarındaki gelişmenin işçi sınıfını iktidarsız kıldığını ileri sürmektedir, ama onun kastettiği gelişme en azından yüz yıl önceye dayanmakta, yani fabrika üretiminin baştan itibaren bütün evrimini kapsamaktadır. Daha da önemlisi, Gorz'un yaklaşımında, üretici güçlerdeki gelişmenin işçi sınıfı üzerindeki etkisi ancak talî bir sorundur. Gorz'u asıl rahatsız eden, üretici güçlerin serpilip gelişmesiyle, önceden modelin, anarşist ütopyanın, o güzelim "altın çağ"ın, tümden dayanaksız, boşlukta kaldığını görmektir. Bu yüzden Gorz, bütün selefleri gibi, teknolojiye, üretici güçlerin gelişimine düşmandır. Ona göre, "üretim araçları, yalnızca nötr makineler değildir: kapitalist egemenlik ilişkileri bunlara damgasını vurmuştur." (s.30) Tıpkı Proudhon'da olduğu gibi, makineler, birer iktisadi kategori haline dönüşmektedir: "Üretici güçlerin gelişmesi, yalnızca ve yalnızca kapitaliz

nin mantığı ve gereksinmeleri açısından iş-
evseldir." O halde, "bu güçler yeniden dü-
zenlenmeli, değiştirilmelidir." (s.10) Üretim
lişkilerini değil, üretici güçleri değiştirmek-
en, aslında adını hiç anmadığı Proudhon'u
zleyerek düpedüz yüzlerce yıl öncesine dönüş-
en bahseden Gorz, insanoğlunu, binlerce yıl-
ık tüm maddi kültürü bir anda gözden çıkar-
maya çağırıyor. Gerçek dünyayı kafasındaki
modele uydurmaya çalışan Gorz'un, bu ge-
rici çağrıyı "makul" sınırlara çekme çabası
hiç de ikna edici olamıyor. Ne denli farkın-
da bilinmez ama, önerdiklerinin üçte biri dahi
gerçekleşse, dünya, üzerinden çekirge sürü-
sü geçmiş tarlaya dönecektir.

Küçük ölçekli bireysel üretime, küçük atöl-
yelere dönüş özlemi, anarşizmin en belirgin
özelliklerinden biridir. İnsanlar arasındaki
lişkilerin karşılıklı düzenlenebilir, tek tek bi-
reylerce denetlenebilir olduğu özerk grupçuk-
lardan oluşmuş bir cemaatin maddi zemini-
ni, küçük atölyelere, ustabaşının hâlâ muk-
tedir olduğu manüfaktür dönemine, hatta
Proudhon'da olduğu gibi ortaçağ loncaları-
na dönüşte gören küçük burjuva hoşnutsuz
bilincin gerici özlemidir bu. Gorz, bu özle-
mi şöyle gerekçelendiriyor: "Yalnız, yerel
kaynak ve taleplere uyarlanmış küçük ya da
orta boyuttaki üretim birimi topluluğun ge-
reksinimlerine bağımlı olabilir ve onun tara-
fından denetlenebilir; yalnız o, en düşük top-
lam maliyetle birlikte iş koşulları ve çevre üze-
rinde etki konusunda azami özen çabasını
gösterir; yalnız o, içinde çalışanlar tarafından
özyönetilebilir ve kentin, bölgenin, taban top-
luluklarının özerkliklerine katkıda bulunabi-
lir. Devletin ortadan kalkması ve özyönetim,
ancak, küçük birimlerin, üreticilerle, tüketi-
ciler, kentlerle köyler, iş alanıyla iş dışı alan
arasındaki doğrudan bağıntıyı hatta birliği ye-
niden kuracağı bir toplumsal mekan içinde
gerçekleşebilir." (s.114) Bu satırlar, küçük
burjuvazinin proletarleşme tehditi karşısında-
ki tepkisi hatırda tutularak okunduğunda, her
şey yerli yerine oturmaktadır.

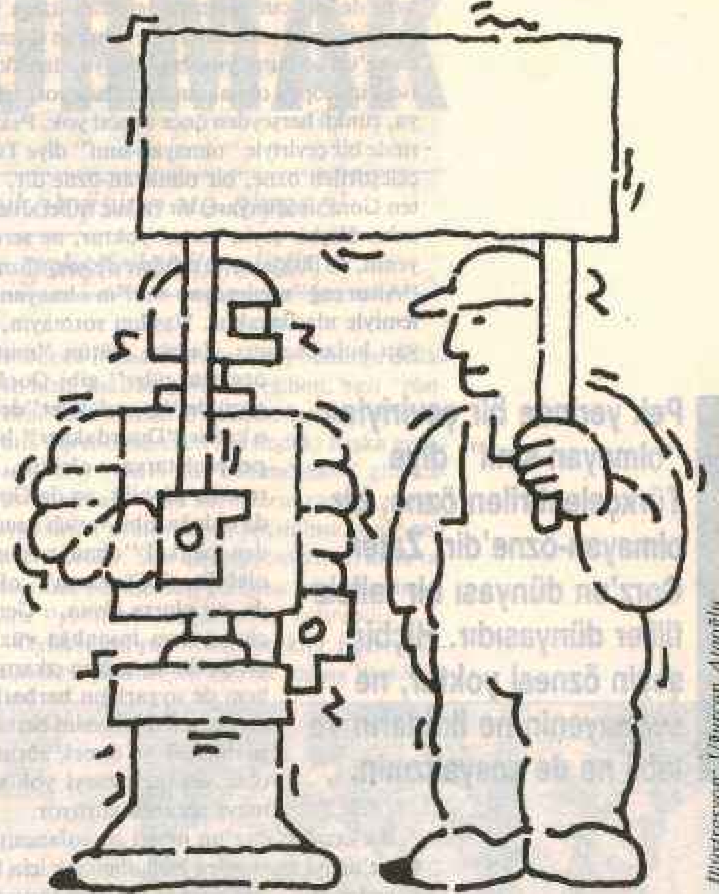
Küçük atölye tutkusu, "mutlak özgürlük-
çü" akımın otorite ve özerkliğe ilişkin ünlü
kuruntusuna denk düşmektedir. Daha doğ-
rusu, onun bir uzantısıdır. Eğer insanlar ev-
lerine, küçük atölyelerine kapanıp kalsalar,
kendine yeterli küçük koloniler halinde yaşa-
salar, yani kendilerini "özerklik alanı" içine
hapsetseler, "gereklilik alanı"na, dolayısıy-
la otoritenin hiçbir türüne gerek kalmazdı!
Ama insanlar bir kez "barınak"larından dı-
şarı, sokağa çıktılar mı, herhangi bir otori-
teyle burun buruna gelmeleri kaçınılmazdır.
Bu durumda, özerklik alanı ile gereklilik ala-
nının sınırı, hemen barınağın eşiğinden geç-
mektedir. Özerklik ve otoriteyi mutlak -iyi ya
da kötü- kavramlar olarak algılayan, bu kav-
ramların tarihî-toplumsal açıdan göreli nite-
liğini gözardı eden bir mantığın otorite tür-
leri arasında ayrım yapması mümkün olma-
dığından[4] çözüm, ister istemez geriye dö-
nüşte aranmaktadır. Çünkü fabrika üretimi,
onca yüceltilen bireysel özerkliği tehdit etmek-
tedir. Sadece fabrikalar değil, büyük ölçekli
diğer tüm toplumsal, iktisadî ve kuşkusuz si-
yasi birim ve kurumlar şöyle ya da böyle oto-
riteyi gerekli kıldığından, "mutlak özgür-
lükçü" utopya için engel teşkil etmektedir.
Gorz'un, sokak aralarına, hatta apartman da-
irelerine dek her yere küçük atölyeler kurma
önerisinin anlamı budur.

Otorite kavramına güdülen bu körü körüne düşmanlık, siyasî planda karşı-devrimciliği de peşisıra getirmektedir. Çünkü yığınların iradesiyle de olsa, işin içine fazlasıyla otorite karışmaktadır. Hatta siyasetin her türü, değil mi ki iktidarı hedeflemek, öyleyse otoriteyi içermek zorundadır, "mutlak özgürlükçü" peygamberlerce günah sayılmıştır. Geriye tek bir şiar kalmaktadır: Herkes barınaklara! Tek yol, otoriteye sırt çevirmek, küsmektir. Eğer herkes "siyaset çamuruna" bulaşmayı reddeder, merkezî siyasi otoriteyle ilgilenmez, onu yok sayarsa, yığınların gönüllü ve mutlak **depolitizasyonu,** politikayı amaçsız, gereklilik alanını işlevsiz bırakacak ve böylece toplum o anda kurtulacak, "altın çağ" geri gelecektir.

Bu anlayış, Marx'ın "acımasız eleştiri kırbacı" altında teşhir ettiği gibi, Proudhon'da şahikasına ulaşmıştır. St.Gorz'un sunduğu cennet anahtarı da, bu bayat tekerlemenin yinelenmesinden ibaret. Önce peygamberane tehditler savuruyor: "Artık gelecek vaat değil, tedit dolu. Üretkenliğin ilerlemesi, barbarlık ve baskının artmasına yol açmakta... Hiçbir yere gitmiyoruz; Tarihin yönü yok; ondan umut edilecek hiçbir şey olmadığı gibi, onun uğruna vazgeçilecek hiçbir şey de yok?" Öğüt faslıyla devam ediyor: "Artık kendimizi, yaralarımızı saracak ve özverilerimizin bedelini faizisyle ödeyecek bir davaya feda etmemiz söz konusu değil!" (s.78) Ardından cennetin reçetesi geliyor: "Özgürlüğün saltanatı, hiçbir zaman maddi süreçlerin sonucu olmayacaktır. O, ancak, kendini mutlak öznellik olarak ilan ederek, her bir kişide en son amaç olduğunu ileri süren özgürlüğün kurucu eylemi yoluyla yerleşecektir." (s.79) Amin, diyelim de olsun! Tarihin ve davanın büyük harflerine aldırmayın, "mutlak öznellik"in de (ne demekse!) altını çizin, olsun bitsin.

Dünyaya böylesi bir açıdan bakınca, proletarya elbette görüş ufkunun dışında kalacaktır. Hem bu reçetenin proletaryaya ihtiyacı yoktur, hem de proletarya "altın çağ"ın önündeki engellerden biri olarak görülecektir. Tek ölçüt otorite-özerklik ilkesi olunca, proletaryanın kendini şu veya bu şekilde gösterdiği her olguda "resmi toplum"un bir uzantısı, işçi sınıfının çıkarlarının mevcut tarihî koşullardaki her somutlanışında ise kapitalizmin bir simetrisi varsayılacaktır. Bu durumda proletarya, tanımı gereği varolamaz. Öyleyse, Gorz'un toplumu tez elden "proletersizleştirme" girişimi, olgulardan değil, kafada kurulmuş modelden kaynaklanmaktadır. Böylece, Gorz'un Marx'a yönelttiği asılsız suçlamayı tam tersine çevirebiliriz: Gorz, proletaryanın yokluğu düşüncesine, ne amprik bir inceleme, ne de tarihî tecrübelere dayalı bir gözlem sonucu ulaşmıştır. O kadar ki, tarih üzerine felsefî düzeyde onca fikir yürüten Gorz, işçi sınıfı tarihinden tek kelimeyle olsun bahsetme gereği duymaz. Tarihin Marksistlerce peşin verilmiş hükümleri doğrulayacak tarzda yorumlandığını söyler, ama hiç değilse 1830'lardan bu yana yaşanan belli başlı tarihî olguları yeniden yorumlama zahmetine dahi katlanmaz. Oysa işçi sınıfının tarihî misyonuna ilişkin tespit, tarihin maddeci yorumu çürütülmeden, bırakın temelsiz sayılmayı, eleştirilemez bile.

Bilindiği gibi, "mutlak özgürlükçü" düşün

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

ce, "gereklilikler dünyası"ndan "özgürlükler dünyası"na geçişi, kağıt üzerinde kestirmeden çözüvermiştir. Bu sözde çözüm, siyaseti de dışarlayan yalınlığı içerisinde, her türlü karmaşık, hatta denebilirse dramatik soruna daha baştan kapıları kapamış; bilimsel sosyalizmin omuzlamayı göze aldığı teorik ve pratik sorunlara sırt çevirmiştir. Bunun oldukça "rahatlatıcı" bir çözüm olduğu ortada. Öte yandan, gereklilikler dünyasından özgürlükler dünyasına geçiş sorununun yegâne bilimsel çözümü, öncelikle bu alanlardan ilkine, kuşkusuz köken farklı bir toplumsal kapsamda, tam anlamıyla egemen olmayı gerektiriyor. Bunun, küçük burjuvazinin kısa yoldan huzura ulaşmak peşindeki bilinci için, altından kalkılamayacak denli ağır bir sorumluluk, isterseniz tarihî bir paradoks, olduğu açık. Bu sorumluluğu yüklenmeyi reddederseniz, "pir ü pak" cennete gidersiniz. Proletaryanın canı cehenneme! Lanetlenmiş siyasete bulaşmanın cezası budur. Otoritenin yeminli düşmanları için bundan doğal ne olabilir?

Bu "avantaj" dışında, "mutlak özgüklükçü" düşüncenin topluma olduğu kadar tek tek bireylere de başka hiçbir vaadi olmamıştır, olamaz da. Bu akımın bir ara -özellikle Latin kökenli ülkelerde- az çok ses getirdikten sonra hızla eriyerek yok mertebesine inmesi bu yüzdendir. Şimdi Gorz, yine bu hassas alanda oynayarak, bir iki ufak tashihle anarşizme yeniden hayat kazandıracak daha "makul" bir çözüm peşinde. Gereklilikler alanını toptan ve peşinen ortadan kaldırmak yerine, dar bir alana hapsetme reçetesi sunuyor. Önerdiği bütün revizyon bu. Ama bu çözüm, "mutlak özgürlükçü" düşünceyi ilkin-

den de beter bir noktaya sürüklüyor. Hem yerleşik "sivil" değer yargılarını kutsadığı, hem de mevcut egemenliğe ölümsüzlük şerbeti içirmeye yeltendiği için! Bunun dışında, Gorz'un çözümü yine bir ütopya, üstelik gerici bir ütopya olmaktan kurtulamıyor! Ütopya, çünkü herşeyden önce öznesi yok. Pek yerinde bir çeviriyle "olmayan-sınıf" diye Türkçeleştirilen özne, bir olmayan-özne'dir. Zaten Gorz'un dünyası, bir failsiz fiiller dünyasıdır. Hiçbir şeyin öznesi yoktur, ne sermayenin, ne iktidarın ve tabii ne de sosyalizmin. "Altın çağ"a, olmayan-sınıf'ın olmayan eylemiyle ulaşılacaktır. Nasılını sormayın, cevap bulamazsınız. Sadece, bütün "mutlak özgürlükçüler" gibi Gorz'un gözü de "dışardakiler"dedir, o kadar. "Dışardakiler", lumpenproletarya olabilir, öğrenciler olabilir, ya da Gorz'da olduğu gibi, varlığı kendinden menkul "olmayan-sınıf" olabilir. "Cüzzamlı" olsun da, ne olursa olsun... Gerici, çünkü hem insanlığa yüz yıl geriye dönüş çağrısı çıkarıyor, hem de uygarlığın barbarlığa gerilemesi tehlikesini bertaraf edebilecek ve etmek zorunda olan yegâne özneyi yok saymayı zorunlu görüyor.

Pek yerinde bir çeviriyle "olmayan-sınıf" diye Türkçeleştirilen özne, bir olmayan-özne'dir. Zaten Gorz'un dünyası bir failsiz fiiller dünyasıdır. Hiçbir şeyin öznesi yoktur, ne sermayenin ne iktidarın ve tabii ne de sosyalizmin.

Bu yazıda Gorz'un niyeti sorgulanmıyor. Gorz'un iyi niyetinden kuşkulanmak için belki neden yok, ama burada niyetleri tartışmanın da anlamı hiç yok. Kitap Türkçeye çevrildiğine göre, biz de mesajı "Türkçeye çevirmek" zorundayız! Gorz'un sunduğu "sivil değerler"le bezeli "ermiş cübbesi", Fransa'da belki pek şık görünebilir, ama Türkiye'de, hele yaşadığımız günlerde, tevekkül ile huzur vaadinin, açıkçası, bir deli gömleğinden farkı yok. Bu gömleğin yerlileri de, çok daha **ehli**'leri, son yıllarda bol miktarda piyasaya sürüldü. Hepsinde aynı tema, tam bir ermiş edasıyla tekrarlanıp duruyor. İnkâr, küfürle kolkola! Kısa yoldan huzura ermek isteyenler, hizaya değilse sıraya girmiş, gömlek değiştiren değiştirene... **Elveda Proletarya,** bu çerçeveye pek güzel oturuyor. Bundan gerisi bahane...

□ □ □

*1. A.Gorz, **Cennetin Yolları,** Afa Ya., İst. 1985*
*2. A.Gorz, **Elveda Proletarya,** Afa Ya., İst. 1985*
*3. Anarşizm, "resmi" dilde öylesine **çarpıldı** ki, bu tabiri kullanırken insan en azından tedirgin oluyor ve kendini "malumu ilâm" türünden uzunca bir girizgâha başvurmak zorunda hissediyor. Okurun sabrını taşırmaktansa, bu kadarla yetinelim daha iyi!*
*4. "Otorite ilkesinden mutlak olarak kötü ve özerklik ilkesinden de mutlak olarak iyi bir şey diye sözetmek saçmadır. Otorite ve özerklik, kapsamları toplum gelişmesinin çeşitli evreleriyle birlikte değişen göreli şeylerdir. Eğer özerklikçiler, gelecekteki toplumsal örgütlenmenin, otoriteyi, olsa olsa üretim koşullarının onu kaçınılmaz kılacağı sınırlar içersinde hapsedeceğini söylemekle yetinselerdi, birbirimizi anlayabilirdik; ama onlar otoriteyi zorunlu kılan bütün olgulara gözlerini kapamışlar, hırsla sözcüğün kendisine saldırıyorlar." F.Engels, "Otorite Üzerine", **Marx-Engels Seçme Yapıtlar,** Sol Ya., Ank. 1977, C.II, s. 451.* ■

"YARININ DEĞİL BUGÜNÜN ÜNİVERSİTESİ"

ANAP'lı İsmail Dayı'nın TBMM'ye verdiği, kamuoyundaki adıyla "tek tip öğrenci derneği kanun teklifi", TBMM Milli Eğitim Komisyonu'ndan geçti. Bu "teklif"e karşı demokratik kamuoyu, bazı siyasi partiler ve genişleyen öğrenci kesimleri tepki gösterdi. Şimdilik teklif Özal Hükümeti tarafından geri çekildi. Öğrencilerin toplumsal hayata ve siyasi sürece katılımının tek yolu öğrenci dernekleri ve bunların çeşitliliğidir. Bu yüzden öğrenci derneklerinin nasıl örgütler olduğuna ve bunların sorunlarına ilişkin bazı sorularımızı çeşitli kişilere yönelttik. Bunlardan ilki, Yeni Aşama Dergisi Yazı İşleri Müdürü Nadir Nadi Usta sorularımızı şöyle yanıtladı:

▶Öğrenci dernekleri nasıl örgütlerdir?

Öğrenci dernekleri sendikal örgütlenmelerdir. Bir bütün olarak ve sınırlama koymadan bütün öğrenci kitlesine açık örgütlenmeler olmak zorundadır. Ortak hedefler için biraraya gelmişlerdir. Bu hedefe varmada sosyalisti de, sosyal demokratı da, demokratı da, çizgisizi de, birlikte (birbirlerini istemeseler de) varolabilirler. Ortak hedef özerk-demokratik üniversitedir. Bir başka deyişle anti-YÖK'çü mücadeledir. YÖK bütün öğrenci kitlesinin baş sorunudur. Tıpkı 2821-2822 sayılı sendikalar yasasının işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinin önündeki engel olması gibi. O halde öğrenci derneklerinin kimliği, kitlesinin sorunlarına koşut olarak ve doğru saptanırsa mücadelenin başarısında önkoşul yerine getirilmiş demektir.

▶Derneklerde ilkeli birlik konusunda ne düşünüyorsunuz?

Birinci soruya bağlı olarak diyorum ki, derneklerin bir tek ilkesi vardır, o da anti-YÖK'çü mücadeledir. Bu ilke çerçevesinde YÖK'ten başka derdi olmayanlardan tutun da, anti-emperyalist, anti-faşist, anti-şovenist olan insanlara kadar biraraya gelebilen herkesi, biraraya getirebilecek tek ilke budur. Bu biraraya gelişin sağlıklı olabilmesinin koşulu da "eylemde birlik, ajitasyon ve propagandada serbestlik" ilkesidir. Yani eylemde birlik yapılırken hiç kimse bir başka düşünceye ambargo koymamalıdır. Dahası, başta sosyalist gençler olmak üzere herkes kendi ajitasyon ve propaganda haklarını garanti altına almalıdır. Biraraya gelmenin sağlam temeli ancak böyle atılabilir. Derneklerin kapısına anti-emperyalizm anti-faşizm yaftasını asmak (ki bunlar başlı başına eksiklikler içermektedir, şovenizmin had safhada olduğu ve özel önemi olduğu bir ülkede anti-şovenizmi es geçmek affedilir bir davranış değildir) öğrenci derneklerine baştan sınır koymak anlamına gelir. Bu mantık çizgi örgütlenmelerine götürür ki, onu yaratmak isteyenler neden öğrenci derneklerinde "enerjilerini" harcıyorlar, anlam vermek güç. Öğrenci derneklerinin mücadelesi yalnız bizim mücadelemizdir demek, sol keskinliktir, lafazanlıktır, başarısızlığa davetiye çıkarmaktır, sosyalistlerin saksıda yetişeceğine inanmak demektir. Ben inanıyorum ki, güçlü tohumlar yabani otların arasında bile filizlenip, başağa dururlar. "En güvenilmez insanlarla bile çalışmaktan korkanlar, ancak kendilerine güvenmeyenlerdir." Derneklerde anti-YÖK dışında ilke dayatmak, korkaklığın üstüne yiğitlik cübbesi giymeye benzer. Özetle tek ilke savunulmalıdır, o da üniversiteleri medreseye çeviren YÖK'e karşı mücadeledir.

▶Öğrenci derneklerinin kitleselleşmesi sizce nasıl sağlanır?

Kitleselleşmenin biricik koşulu, akademik-demokratik mücadele ekseni çerçevesinde kitlelerin hak ve özgürlüklerine sahip çıkabilmeleri ortamının yaratılmasıdır. Bunun için en geniş kitlelerin ortak hedefi iyi saptanmalıdır. Anti-YÖK'çülüğün kitlelerin sorunu olduğu iyi anlatılmalıdır. Örneğin bir özerk-demokratik üniversite programı çıkartılmalıdır. Bazılarının dediği gibi özerk-demokratik üniversite yarının değil, bugünün üniversitesidir. Bunun sistem içinde sağlanabileceğine insanları inandırmak gerekir. Sosyalizmin üniversiteleri için uğraşacak insanların sayısı sınırlıyken, sistem içi değişikliği isteyen öğrenci kitlesi neredeyse kitlenin tamamına yakındır. Demek ki kitleselleşmek için bir başka koşul da hedefi yanlış göstermekten özenle kaçınmak olmalıdır. Kitlelerin acil sorun ve istemleri karşısında sistem içi çözümler sunabilecek, bu anlamda ajitasyon ve propaganda yürütecek bir işleyiş derneklerin kitleselleşmesinde önemli bir önkoşuldur. Neden kitleselleşmek gerekir? Kitleselleşmekten ve örgütlenmekten korkanlar faşistler ve anarşistlerdir. Kitleselleşmek gerekir, çünkü kitleler beni korkutmuyor, aksine güçlendiriyor.

▶Önümüzdeki süreçte derneklerin hedefi ne olmalıdır?

Yeni Aşama'nın bütün sayılarında öğrenci derneklerinin hedefleri çok net olarak konmuştur. Özetle deniyordu ki, akademik-demokratik mücadelenin başarılı olabilmesi için merkezileşmek gerekir. Bunun en uygun çözümü de tabandan yükselen özerk bölge federasyonlarına dayalı konfederasyondur. Tıkanıklık ancak böyle giderilebilir. Bundan sonra esas hedef geliyor ki, o da YÖK ve onun eğitim sistemine karşı alternatif olan özerk-demokratik üniversitedir. Özerk-demokratik üniversite sistem içi tek çözümdür. Bu aşamaya gelmek için alınması gereken çok yol vardır. Bunlar, ilkeler sorununun netleştirilmesi, derneklerin kitleselliğinin sağlanması için öğrenci gençliğin mücadelenin doğruluğuna inandırılması ve sendikal örgütlenme mi, demokratik kitle örgütleri mi sorusuna açıklık getirilmesidir. ■

KİTABINA UYDURMAK

"Teklif"in geri çektirilmesi için verilen mücadele, kitlenin psikolojisine ve siyasal zemine göre, özerk ve demokratik üniversite talebine doğru geliştirilebilmelidir.

YÖK'ün 59. maddesinin değiştirilmesi ve "Ek Madde" eklenmesi hakkında ANAP'lılarca TBMM'ye verilen "Kanun Teklifi", TBMM Milli Eğitim Komisyonu'ndan geçtikten sonra, vargüçlerini seferber eden öğrencilerin muhalefetlerine çarptı. Bu yazı yazıldığı sıralarda yürüyüşlere, açlık grevlerine, yemek boykotlarına ve muhtelif direnişlere katılan yüzlerce öğrenci gözaltındaydı. "Teklif" ise TBMM gündeminden geri çekilmiş ve İçişleri Komisyonu'na gönderilmişti.

12 Eylül sonrasında, Türkiye'nin bugünü ve geleceğine, öğrenci gençliğin siyasi, idari ve toplumsal açıdan katılımının yolu, uygun yöntemlerle tıkanmıştı. Böyle olduğu için de, öğrenci gençlik hakkındaki her türlü tasarruf onların gıyabında yapılmakta ve bu yöntem mevcut iktidarın pek işine gelmekteydi. Vakta ki, öğrenci dernekleri örgütlenmeye ve genel demokrasi güçlerinin vazgeçilmez bir parçası olarak toplumsal süreçlere dahil olma mücadelesine girmeye başladılar, rejim de öğrenci hareketi ile daha bir yakından ilgilenir oldu.

Aslında öncü öğrenci hareketinin gerçek kitlesiyle kucaklaşmasına daha çok vardı ve öğrenci hareketi giderek kendi içersinde bölünmeye başlamıştı. Yine de ne olur, ne olmazdı. Hem bu öğrenci gençlik 12 Eylül öncesi anarşi ve kargaşa ortamının baş "müsebbiblerinden" biri ve son 30 yılın en gözde "potansiyel suçlu"su değil miydi? Eh, öyleyse böylesi potansiyel bir "tehlike"ye karşı tedbir almak şarttı. Peki bu tedbiri kim alacaktı? Tabii ki, vatanperver, şeref ve asâlet abidesi ANAP milletvekilleri. Rejimin militan savunucuları olarak bu "ulvi vazife" onlara düşerdi. Beklenildiği gibi de oldu.

"Kanun Teklifi", içerdiği "Ek Madde" ile, öğrenci derneklerinin rektörlüklere bağlı olmasını, derneklere bütün öğrencilerin tabii üyeliğini, her üniversitede tek dernek ve ona bağlı fakülte şubelerini ve bugün varolan bütün öğrenci derneklerinin kapatılmasını öngörüyor. Hemen anlaşılacağı gibi "teklif" demokratik öğrenci hareketini kitabına uydurarak yok etme girişimidir.

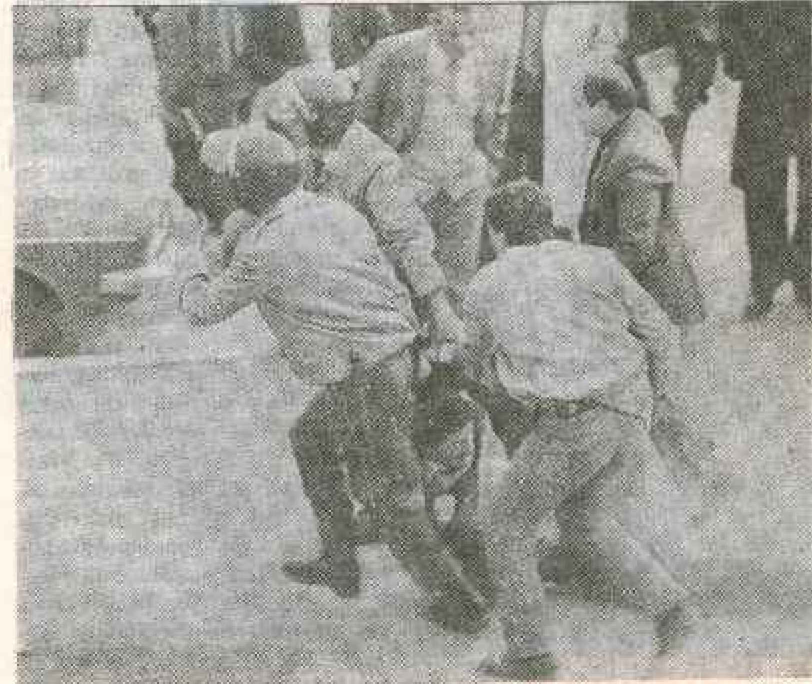
Halen yürürlükte bulunan 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun her fakülte ve üniversitede tek dernek kurulabileceğini belirten antidemokratik hükmü, "teklif" ile daha da geriye götürülüyor ve yalnızca üniversitelerde tek dernek kurulabilmesi ve fakültelerin de bu derneğin şubeleri olması öngörülüyor. Böylece yaratılması planlanan "tek tip öğrenci derneği", tabii üyelik mekanizması, her fakültenin üniversite derneğinde temsilci bulundurma mecburiyeti ve dernek organlarının dernek üyelerinin ancak yarıdan fazlasının oyuyla seçilebilmesi müeyyideleri ile bütünleştirilince ortaya iki neticenin çıkma ihtimali beliriyor: Birincisi, böyle bir derneği kurmak ve yaşatmak pratik olarak mümkün olmayacaktır. İkincisi, haydi bütün engeller aşıldı diyelim, bu sefer de rektörün inisiyatif sahasının çapı, derneklerin, öğrenci dernekleri olmasına müsaade etmeyecektir.

"Teklif" demokratik bir baskı aracı olması gereken öğrenci derneklerinin yerine, devlet eliyle kurdurulan ve yegâne faaliyeti bayram günlerinde törenlere katılarak Atatürk'ü öven konuşmalar yapıp, askeri marşlar söylemek olan "devlet güdümlü öğrenci dernekleri"ni ikame etmek istiyor. Böylece demokratik öğrenci hareketinin elinden özerk ve demokratik üniversite mücadelesindeki en tesirli silah alınıp, içi boşaltılarak kullanılamayacak hale getirildikten sonra -yine de her ihtimale karşı- kolayca uzanılamayacak bir yerlere konulacak. Mesele bu kadar açıktır.

Peki demokratik öğrenci hareketinin direnişi bu gidişin önüne geçebilir mi? Bu sorunun tek bir cevabı yoktur. Bu ilk önce demokratik öğrenci hareketinin bugüne kadar dernekleşme faaliyetinin içersine çekemediği kitleleri, kendisine yöneltilen bu ölümcül saldırı karşısında ne kadar duyarlı kılabileceğine, kendi direnişi ile kitlenin tepkilerini ne ölçüde uyumlaştırabileceğine, sonra genel demokrasi güçleriyle bağlarını ne oranda derinleştirebileceğine ve tabii içinden geçilmekte olan zaman diliminde demokrasi güçlerinin siyasal süreçlere müdahale kabiliyetinin seviyesine ve bu sürece doğrudan ya da dolaylı etkide bulunan daha bir çok faktöre bağlıdır.

Bu arada bazı olumsuz gelişmelerin de altı çizilmeli: Son günlerde meşruiyetini nispeten kendi kitleselliğinde bulan eylemlerin hızla yaygınlaşması, eğer meseleye önceden beri uzak kalmış öğrenci yığınlarıyla bağ kurulamazsa, kitlelerden tecrit olma tehlikesini her zaman bağrında taşır. Bu bağlamda eylem biçiminin devamlı öncü öğrencilerin seviyesinde tutulması geniş öğrenci kitlelerini harekete çekmeye engeldir. Mevcut hakları kullanmayı düşünmeksizin yeni hak arama mücadelesine girmek hem mevcut haklardan vazgeçilmesini, hem de mevcut hakları kullanmakta bile tereddüt ettiğini bildiğimiz kitlenin iyice uzağına düşülmesini getirebilecektir. Demokratik öğrenci hareketi içersindeki en küçük meselelerde bile boş bulduğu delikten hızla fışkıran bölünme eğilimi, bazı "platform"lara katılan grupların, burada, demokratik öğrenci hareketi içersindeki başka gruplara karşı "fiziki güç kullanılması" gibi kararlar alması ve bu kararların zaman zaman uygulanan pratikleriyle kaçınılmaz hale gelmek üzeredir. Son direniş gösterileri, artık tahammül edilmemesi gereken yıllanmış hatalara "yeniden" düşülmesini getirebilir...

Öyleyse ne yapılması gerekir? Eğer başarılabilirse yasal ve kitlesel bir miting "teklif"e karşı güzel bir cevap olacaktır. Demokratik öğrenci hareketi başta işçi sınıfı olmak üzere, bütün demokrasi güçleriyle sıcak bir dayanışma örgütlemeli, hani benzetmek gibi olmasın ama -Ey işçi sınıfı- Fransa örneğini unutmamalıdır. "Teklif"in geri çektirilmesinin yolları konusunda, esnek yaklaşımlarla, demokratik öğrenci hareketi içersindeki gruplar arasında ortak payda mutlaka bulunmalı, "teklif" geri çektirilene kadar ayrılıklar ertelenmeli, ve bu, gruplar arasındaki bundan sonraki yakınlaşmaların zemini ve başlangıç noktası yapılmaya çalışılmalıdır. Özellikle ve özellikle altını çizmek istiyorum, eylemlerin ardından sürüklenmemeli, eylemlerin araç, "teklif"in geri çektirilmesinin ise amaç olduğu hiç akıldan çıkarılmamalıdır. "Teklif"in geri çektirilmesi için verilen mücadele, gelişecek şartlara, kitlenin psikolojisine, ve siyasal zemine göre, özerk ve demokratik üniversite talebine doğru geliştirilebilmelidir. ■

▲ Beyazıt Meydanı'nda öğrenci manzaraları, 1987. *"Önce polis dağılsın, sonra biz" öyle mi!*

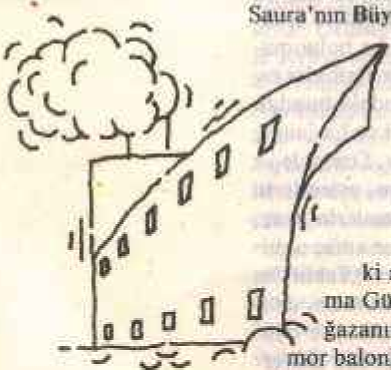

SİNEMA GÜNLERİ'NİN ARDINDAN BİR DOSTA MEKTUP

Asıl sen Beyoğlu gediklilerinin halini görecektin. Hani o sinemalardan insanlar boşalıyor ya... Bir de bakıyorsun iki yana Beyoğlu sakinleri sıralanmışlar, sinemalardan çıkan "tuhaf" insanları seyrediyorlar.

İşte bak, altıncısı da bitti İstanbul Sinema Günleri'nin. Belki biz de bittik. İnanamazsın ne denli zordu, Emek sinemasından Sinema-Televizyon'un labirentine dalmak ve oradan da neye bineceğini bilemeyip Moda'ya yetişmek için ter-kan içinde kalmak... Olsun. Önümüze dünyayı serdiler. Benim biraz gözlerim bozuldu sanıyorum. 16 mm'lik filmler gösteriliyordu Sinema-Televizyon'un salonunda ve bir kısmı tiril tiril titriyordu. Ya ondandır, ya da Dünya Sineması'nda filmlerin (teknik bir vaka yüzünden) traşlı olması bir yana, önümüze konan sandalyeler arasından gözümün nereyi odaklayacağını şaşırmasındandır. Galiba tek değilim göz sıkıntısı çeken. Yavuz'un üç gündür alnı ve gözleri çatlıyor ağrıdan; Bilge Abla'yı gördüm **Elveda'**nın altı buçuğunda, Çinli'ye dönmüştü. Merhemler sürmüş, iyileşiyormuş (Bereket kadın eczacı da, filmler bitmeden kendini iyileştirebiliyor).

İnanmazsın, bu yıl anında çeviriler çok iyiydi. Filmlere geçmeden sana atmosferi anlatayım istiyorum, o yüzden bu konunun altını çizmek gerek. O kadar iyiydi ki, açılış gecesinde çevirmen Manuel de Falla'nın tekstini bile çevirmeyi başardı! (Neyse ki kadınların çamaşır yıkarken söyledikleri şarkıyı çevirmedi. Bir muzır bir muzırmış o kadınlar!..) Saura'nın **Büyülü Aşk'**ı, Gades aşıklarını düş kırıklığına uğratırken, sinemanyaklar platoya bayıldılar. Yine de herkes aynı şeyi düşünüyordu -ben de- : **Saura'nın üçlemesinde Kanlı Düğün bir numara!...**

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Son günlerde, Beyoğlu'ndaki sinemaların yanıp sönen Sinema Günleri ışıklarına, büyük bir mağazanın yıldönümü nedeniyle astığı mor balonlar da eklenince, gerçek bir şenlik yaşandığı izlenimi arttı. Neyse ki balonlar yanıp sönmüyordu. Asıl Beyoğlu gediklilerini görecektin. Hani o sinemalardan insanlar boşalıyor ya... Bir de bakıyorsun, iki yana Beyoğlu sakinleri sıralanmışlar, sinemalardan çıkan "tuhaf" insanları seyrediyorlar. Garip bir Türkçe konuşuyor bu insanlar ve durmadan yabancı adlar sıralıyorlar. Bu da yetmezmiş gibi şöyle laflar ediyorlar: "Üçlemenin en iyisi ikincisiydi.", "İnsanın duygularını bedeniyle ifade etmesi ne müthiş değil mi?", "Bence o ağaç toprağa bağlılığın biraz abartılı bir simgesiydi...", "Sen de farkettin mi, diyaloglar doğaçlamaydı..." filan... Ne oluyor diye bir baktılar, iki baktılar, sonra daha arka sokaklara çekilmeyi ya da geceyarısını epey gece ortaya dökülmeyi yeğler oldular ki, bir süredir yoklar.

Açıkçası, sosyalist ülke sinemaları görkemli bir çıkartma yapıyor sinema limanına. Biz de nasibimizi aldık. İyi ki gördüm "Elveda"yı (**Klimov**'un) ve **Benim Küçük Tatlı Köyüm**'ü. Ne konu var filmde, ne bizim sinemacılarımızın **dramatik yapı** diye üstüne astmalı çocuk gibi titredikleri mesele. Adam (Jiri Menzel, bir Çek) bir köyü tatlı tatlı anlatmış, üstelik incelikle, dantel gibi bir senaryo ile. Bu arada, kısa film ustası **İliç** (özellikle ilk gösterisiyle) kara civcivini yine alkışlattı, göz yaşları içinde. **Szabo**'lar müthişti. Hele **Güven**. Üşenmeyip saydım: 21 tane sosyalist ülke filmi varmış. Özellikle son yıllardaki yeni sinemanın kıpırtıları bir çoğunda hissediliyordu. usta işi filmler vardı aralarında.

Bu arada unutmamalıyım: Sinema Günleri'nin konukları da müthişti. **John Berger**'ı bilirsin. Ayrıca, **Boorman** da buradaydı. Oldukça yüklü bir Macar heyeti de vardı, oyuncusuyla yönetmeniyle. 70'i aşkın konuğu tek tek saymam mümkün değil de, bence mesele bu konukların İstanbul'un tarihi, turistik ve sinematografik özelliklerini görmeleri dışında rüzgar gibi geçmeleriydi. Halkımız, sabahın altısında gişe önünde kuyruklar oluşturup en popüler filmleri gördüm diyebilmek için yırtınırken, böylesine kişilerle düzenlenen söyleşiler sinek avlıyordu. Vah vah demez misin? Bu işin popülaritesi galiba sanatsal ve kültürel etkinlik olmaktan daha ağır basıyor diye düşündüğümü itiraf ediyorum. Bir yandan sansür heyetine sevimli görünmeye, öte yandan konuklara iyi otellerde yer bulmaya, bir başka yandan da filmleri kıyma makinasına sokmasınlar diye sinemalardaki makinistleri hoş tutmaya çalışan organizatörlere kızamıyor insan ama yine de olayın **sinema sevgisi** üzerine pek de dayanmıyor hale gelebileceğinden korkmadan edemiyor.

Herkes birbirine aynı soruyu soruyor şu günlerde. (Aksi gibi erguvanlar da patladı patlayacak, ortalık günlük güneşlik, karanlık sinema salonlarını ertesi gün unutuverdik) "Hangileri sence favori?" diye. Sen de sorarsın şimdi. Öncelikle **Frida**. Zaten şu Sinema Günleri'ni, ben "Frida" ve "Elveda" için iple çekiyordum. İkisi de müthişti. Belki yönetmen **Frida Kahlo**'yu biraz fazla hastalıklı hale sokmuş ama olsun. Yazık oldu da ödülü alamadı. (İşin o yanı bir alem. Şu ödül meselesi ve uluslararası kurulun koca iki filmin, Frida ile Caravaggio'nun arasından **tılsımlı** bir film çekip çıkartması... Bu jürilik zor meslektir zaten...) Sonra, yaptığı zor sinemaya karşın, **Alain Tanner**'ın gösterilmesi övgüye değerdi. Tanner'a ek **Wenders** de boy gösterdi ve "Ustalara Saygı" başlığı altında sunuldu ya... "Bu ustalar da amma zor adamlar." denmesini göze almış olmalı seçenler. İkisi de zor adamlar. TV'de programa alınırsa, Rosi'nin **Muhteşem Cesetler**'ini kaçırma. **Resnais**'nin **Melo**'su eski bir sandıktan gıcır gıcır çıkmış bir dantel gibiydi. **Rohmer**'in **Yeşil Işın**'ı tam bir usta işiydi ve çok iyi oynanıyordu.

Diyorlar ki, **"Dünyanın her yerinde sinema şenlikleri böyledir... Fırtına gibi eser geçer. Ama ardında izler bırakır ve sinema dünyasına ivme kazandırır."** Haklıdırlar belki. Hatta, böylesi sinema şenliklerini kitap fuarlarına filan benzetiyorlar. **"Siz bütün kitaplarınızı ille de kitap fuarından mı alırsınız ki, bütün sinema aşkınızı sinema şenliğinde doyurmaya kalkıyorsunuz?"** diye de soruyorlar, eleştirirsen. Önce "Haklı adam" diye düşünüyorsun. Sonra da kafama takılıyor sorular. Tabii kitap fuarından tüm kitaplarımı almaya kalkışmam ama, köşede kitapçı dolu... Ordan almazsam, kitapçıdan alırım. Hangi Türk sinema salonunda Tanner ya da Gürcü filmi oynuyor ki, ben Sinema Günlerini kaçırma lüksü bulayım? Sonra diyorlar ki, **"Bu denli zengin bir program, gerek TRT'yi, gerekse film ithalcilerini harekete geçirir, kaliteli film göstermeye alıştırır."** Belli, belli... O yüzden "Al sana!" diye, Sinema Günleri filmleri oynatan sinemanın karşısında **Gülün Adı** vizyona sokuluverdi.

Ah, ah! Dertliyim gördüğün gibi. Sinema Günleri sofrasından bir tabak yemekle kalkmayı kendime yediremediğimden midir, sindire sindire, keyifle film seyretmeyi özlediğimden midir? Bir yandan bu işi düzenleyenlerin haline üzüldüğümden midir? Bilemiyorum!

—Efendiler! Celse-i hafiyeyi küşat ediyorum.

KÜRT, TÜRK, LÂZ, ÇERKES VESAİR...

"Azınlıklar hakkında bütün medeni dünyanın kabul ettiği yasaları siz de kabul ediniz diyorlar. Bu bizim için uygun bir şeydir ve kemali memnuniyetle kabul etmişizdir."

Ulusların kaderlerini tayin hakkı, sosyalist düşüncede, ulusal sorunun çözümünde temel ilkelerden birisidir. Çok uluslu bir devlette ulusçu boyunduruğa ve ulusal ayrıcalıklara karşı savaş, ulusların özgür karar verme hakkının sıkı sıkıya korunmasına bağlıdır. Ulusların kaderlerini tayin hakkından anlaşılması gereken **yalnızca** ayrı bir devlet olarak varolma hakkının özgürce elde bulundurulmasıdır. Bu hak, yalnızca siyasal bağımsızlık hakkı, ezilen ulusların kendilerini ezen ulustan siyasal olarak özgürce ayrılma hakkı anlamına gelir. Somut olarak bu siyasal demokrasi isteği, ayrılma hakkı için tam bir propaganda özgürlüğü anlamına gelir. Sorunun çözümünde araç, ezilen ulus içinde yapılacak referandumdur. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Mehmet Karaahmetli, **Lenin'in Ulusal Sorun Teorisi ve Sovyet Rusya'daki Uygulaması**, Toplum Yayınevi, Ankara, 1976).

Yukarıda çok kısaca değinilen "ulusların kaderlerini tayin hakkı" ilkesi, Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti ile Sovyet Hükümeti arasındaki ilişkilerde söz konusu edildi.

Dışişleri Bakanı Ahmet Muhtar Bey (İstanbul), siyasal durum hakkında yaptığı bir açıklamada şunları söylemektedir: *"Fakat 1917'de savaş sırasında, dünyanın yüzünü değiştirmek isteğiyle günden güne gelişen akımın Rusya'da ortaya çıktığı vakit ortaya atılan ilkelerden birisi de ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı ve daha doğrusu ulusların ayrılma hakkının teslim ve kabul edildiği maddesidir."*

Ulusların kaderlerini tayin hakkının Sovyet Rusya'da temel bir ilke olarak kabul edildiğini böylece belirten Ahmet Muhtar Bey, Türk-Sovyet görüşmelerinde, sınırların belirlenmesi söz konusu olduğunda bu ilkenin dikkate alınması gerektiğinin Sovyetlerce istendiğini belirtiyor.

Ankara'nın bu konudaki tutumunu ise en iyi Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Temmuz 1920'de TBMM gizli oturumunda yaptığı bir konuşma yansıtıyor: *"Mektubumuzu almışlar, memnun olmuşlar ve bizim hakkımızdaki düşüncelerini de gayet açık ve kesin bir biçimde bildirmişler. İzin verirseniz ufak bir tahlil yapalım: Türkiye(nin) bağımsızlığını bir defa doğal buluyorlar; sonra Türk arazisinin bizde kalmasını, onu da uygun görüyorlar; sonra Arabistan ve Suriye'nin -ulusal sınırlar dışında- bağımsız bir devlet olmasını, bunu da kabul etmişizdir ve zaten bu ilan edilmiştir.*

"Yalnız pakt nasyonalde ufak bir fark vardır. O varolan fark da, ulusal sınırlarımız içindeki çeşitli ırkalara mensup İslam halkın da oyuna başvurulması sorunudur.

"Biz aslında gerek Suriye ve gerek Irak'taki insanların bağımsız olmaları esasını kabul etmişizdir. Buna ilişkin bir itirazımız yoktur. Sonra bizim kabul etmiş olduğumuz ilkeler, incelemeden geçirilecek olursa, Rus Sovyet Cumhuriyeti, bazı şeyleri doğal buluyor. Örneğin Ermenistan'daki insanların kendi kaderlerini kendi oylarıyla belirlemeleri ve saptamaları; Erivan Cumhuriyeti'ni kuran ve oluşturan Ermeniler'in bağımsız olmalarını ve bu konuda istekleri her ne ise zaten kabul etmişizdir. Fakat Kürdistan, Lazistan vs. hakkında değil.

"Genel olarak ilke şudur ki ulusal sınır olarak çizdiğimiz daire içinde yaşayan çeşitli İslam unsurlar, birbirlerine karşı ırki, çevresel, ahlâki bütün haklarına saygılı özkardeştirler.

"Bu nedenle onların isteklerine karşı bir şey yapmayı biz de istemeyiz. Bizce kesin olarak belirli olan bir şey varsa o da ulusal sınırlar içinde Kürt, Türk, Lâz, Çerkes vesair bütün bu İslam unsurlar ortak çıkarlara sahiptir. Beraber çalışmaya karar vermişlerdir. Yoksa hiçbir zaman başka bir bakış açısı yoktur, içten bir istekle kardeşçe ve dindarca bir birlik vardır.

"Bu nedenle hiç kuşkulanmayınız ki, Kürt, Laz vesaire, oyu sorulduğu zaman bu oyu vereceklerdir. Sonra örneğin Doğu Trakya sorunu var; yalnız şunu da hatırlatmak isterim ki bize baskıyla yaptırmak istedikleri şeyleri Çiçeron dikkate almıştır. Çiçeron diyor ki, Trakya kendi kaderini kendi tayin edecektir. Bu konudaki bakış açımız da hepinizce bilinmektedir ve bu nedenle bizim için çekinecek bir nokta yoktur. Azınlıklar hakkında da bütün medeni dünyanın kabul ettiği yasaları siz de kabul ediniz diyorlar. Bu bizim için uygun bir şeydir ve biz bunu kemali memnuniyetle kabul etmişizdir."

▲ **Mustafa Kemal ve Diyap Ağa.** Dersim aşiretlerinden Ferhatuşağı aşireti reisi Diyap Ağa'nın mebus olması, ulusların kendi kaderini tayin hakkının kabulü anlamına gelmiyordu.

Ulusal sınırlar içinde "ulusların kaderlerini tayin hakkı"nın tanınması ve oylamayla durumun belirlenmesi konusunda görüşlerini böylece açıklayan Mustafa Kemal Paşa, kuşkusuz bu görüşlerini Sovyetler'e iletmiştir. Sovyet Hükümeti'nin bu konuda Ankara Hükümeti'ne baskı yapmadığı ve emperyalizme karşı Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması için maddi ve manevi yardımlarını sürdürdüğü bilinmektedir. ■

* *Alıntılar:* ***TBMM Gizli Celse Zabıtları****, C. 1, s. 150 ve 73 (T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985).*

İSPANYOL OLSAYDIM

İşte, Frankocular Madrit'e yürüyor. Miro, İspanya'ya yardım çağrısını o güzelim afişine döküyor. Franko, Hitler ve Mussolini'nin öldürdüğü Guernica'yı Picasso ölümsüzleştiriyor.

İspanyol olsaydım İspanya'nın tadına varmak isterdim. Kastilya'nın yaylalarını, Valansiya'nın portakal ağaçlarıyla kaplı ovalarını gezer, Alonzon ırmağı kıyılarındaki parklarda güneşlenir, Kordoba ve Sevilla'nın gölgeli iç avlularında serinler, kiliseleri, Müslüman saraylarını dolaşırdım.

İspanya'nın tadına varmak için onu gezip görmek yetmezdi. Murillo'nun, resimlerindeki kara gözlü çocukları, Velasquez'in acılı cücelerini, El Greco'nun, Toledo'da San Vicente Kilisesi'ndeki fresklerini, Goya'nın Maya'sını, serserilerini, dilencilerini seyreder, Lope de Vega'nın mısralarını okur, Manuel de Falla'dan İberya Suiti'ni dinlerdim. Sayfalarında sıska Rozinante'nin, kendisi kadar sıska süvarisini yeldeğirmenlerine doğru dörtnala kaldırdığı Don Kişot'u başucumdan eksik etmezdim.

Ama bunlar da yetmezdi İspanya'nın tadına varmak için. Onun tarihiyle de yoğrulmak gerekirdi. Bu topraklar üzerinde İberler'in, Keltler'in, Fenikeliler'in, Kartacalılar'ın, Yunanlılar'ın, Romalılar'ın, Vandallar, Vizigotlar'ın, Araplar'ın ve Yahudiler'in oluşturduğu tarihi öğrenirdim.

İşte Kolomb'un gemileri Santa Maria, Pinta ve Ninya okyanusa açılıyor, insana Mars'a giden bir roketin heyecanını vererek ve içinde olma isteği uyandırarak. İşte askerler bir tutukluyu engizisyon huzuruna çıkarıyor. Napolyon'un askerleri yurtseverleri kurşuna dizerken Goya'nın fırçası olaya tanıklık ediyor.

İşte İspanya Cumhuriyeti'nin düşmanı faşist Frankistler Madrit üzerine yürüyor. Miro, İspanya'ya yardım çağrısını o güzelim afişine döküyor. Madrit kapılarında "Faşizme geçit yok!" çığlığı, radyodan yükselen La Passionara'nın çağrısını yanıtlıyor. Franko, Hitler ve Mussolini Guernica'yı öldürüyor, Picasso Guernica'yı ölümsüzleştiriyor.

İspanya'nın tadına varmak... Ne coğrafyasına, ne tarihine, ne kültürüne tanıklık etmek yeter buna. İspanya için mücadele etmek, kırk yıllık Franko faşizmine karşı canını dişine takmak, İspanya'yı değiştirmek, dünyayı değiştirmeye katılmak gerek.

İspanya'nın tadına varmak... Ancak İspanyol olmayanlar da tadına varabilince İspanya'nın. Katalanlar, Basklar.

İspanyol olsaydım, bir Katalan "Ben Katalan'ım", bir Bask'lı "Ben bir Bask'lıyım" diyemediği müddetçe "İspanyol'um" demezdim. Bask ve Katalonya özgür değilken, kendi de özgür olamayan İspanya'nın bir yurttaşı olarak kendimi özgür hissetmezdim.

Bilirdim ki, ulusal devletler oluşurken, bir ulusun "ezen ulus" durumunda bulunduğu çok uluslu kapitalist devletler de ortaya çıkıyordu. Bu ulusların yurtlarını da kendi "iç pazarı" belleyen egemen burjuvazi onlara kendi dillerini kültürlerini unutturmak için, onları kendi ulusal benliği içinde eritmek için elinden geleni yapıyordu. Bunu engelleme çabalarını, eritilmek istenenlerin kendi dil ve kültürlerini koruma, geliştirme çabalarını şiddetle bastırıyordu.

Bilirdim ki, dünyayı yorumlamak değil değiştirmek gerek diyenler, tüm işçileri tek bir aile olarak görüyor; onlar açısından esas olanın ulusal ayrılıklar değil, sınıfsal ayrılıklar olduğunu söylüyorlardı. Ama onlar tüm işçilerin birliğini savunurken, ulus gerçeğini de görüyor ve temel ilkesini **eşitlik**, zora dayalı bağların tasfiyesi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı şeklinde belirliyorlardı.

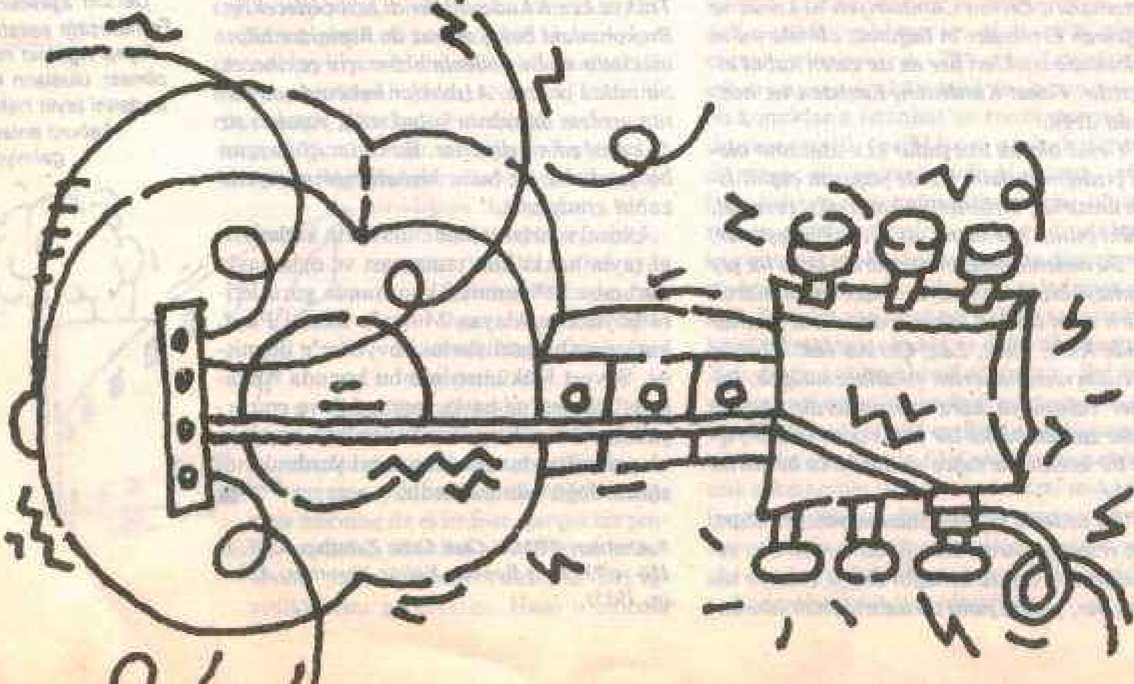
Bilirdim ki, uluslar arasındaki eşitsiz ilişkilerin ve zora dayalı bağların temelinde sömürü olgusu yeralıyor ve eşitsiz bağlantılar burjuvaziden kaynaklanıyordu. İşçilerin sömürüden kurtulma mücadelesi ile ezilen ulusların kurtuluşları birbirleriyle yakından ilişkili süreçler olarak beliriyordu. O halde bu iki mücadeleyi birleştirmek, ama bunu yaparken ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkını ambargosuz, ödünsüz, savunmak gerekiyordu; kendi tavsiyemiz ayrılmadan yana olmasa, tam eşitlik temelinde gönüllü birlikten yana olsa bile.

Bilirdim ki, baskı altındaki ulusların yarın ulaşılabilecek hedefleri için çalışırken, onlara bugün acil olarak gereken dil ve kültür özgürlüğü için demokratik mücadele vermek gerekiyordu.

İspanyol olsaydım, Katalan halkının, Bask halkının ulusal taleplerini savunurdum. Onların kendi dillerini, kültürlerini geliştirebilmelerine, kendi dilleriyle gazete, dergi yayınlayabilmelerine arka çıkardım. Bununla da yetinmezdim. Onların kendi kaderlerini özgürce belirleme hakları olduğunu savunurdum. Ülkemde İspanyol burjuvazisinin estirdiği şovenizm rüzgârıyla mücadele ederdim. Rüzgârdan etkilenen ve Bask ülkesini "kendilerine babalarından kalmış tapulu mülk" belleme eğilimine kapılan demokrat aydınları eleştirir, uyarmaya çalışırdım.

Bask, İspanyol ve Katalan halklarının, ulusların tam eşitliği temelinde **gönüllü** birliğini savunurdum. ETA'nın yöntemlerinin bu gönüllü birliğin yolunu uzatacağına inanırdım. Ve bu yüzden ETA'yı eleştirirdim. Ama bunu, ETA'yı özgürce savunmak da mümkünse yapardım. Hele de Franko'cu faşist diktatörlük altında ETA'ya yalnızca "bandido"-şaki demenin serbest olduğu bir ortamda, egemen ulusun ve onun diktatörlüğünün şoven korosuna katkıda bulunmamak için kendi özgün eleştirilerimi dile getirmezdim.

İspanyol olmak çok mu zor? ■

30 GÜNÜN İÇİNDEN

RABITA

16 MART "Rabıta-ül Alem-ül İslam" örgütünün Batı Avrupa'daki Türk imamlarını maaşa bağlaması konusunda Kenan Evren'in "kendisine o dönemde böyle bir bilgi yansımadığını" söylediği, belirtildi.

18 MART Rabıta'nın maaş ödemesi ile ilgili kararnamenin 28.4.1981 tarihinde çıkarıldığını Altıkulaç açıkladı. Kararnamede Evren ve Ulusu'nun da imzaları var.

20 MART SHP Genel Sekreteri Sağlar Rabıta Olayı ile ilgisi anlaşılan Evren için, "istifa etmeli" dedi.

22 MART Evren, Rabıta Olayı üzerine yaptığı açıklamada, "o günün yoğun çalışma şartları içinde konu üzerinde fazla durulma gereği görülmedi" dedi.

27 MART Evren, Rabıta Olayı ile ilgili yaptığı basın toplantısında maaş olayını savundu, söz konusu kararnameyi bugün de imzalayacağını söyledi.

EGE SORUNU

27 MART Ege'de kritik 24 saatte, Türk ve Yunan birlikleri teyakkuz durumunda. Özal, "saldırı harp sebebidir" dedi.

28 MART Kuzey Ege Petrolleri Şirketi'nin ihtilaflı sularda arama yapmayacağına ilişkin mesajının Ankara'ya ulaşması üzerine Hora Türk karasularının dışına çıkmadı.

ÖĞRENCİ SORUNLARI

2 NİSAN YÖK Kanunu'nda değişiklik içeren "Kanun Teklifi" TBMM Milli Eğitim Komisyonu'ndan geçti.

8 NİSAN AÖS'te öğrenciler yemekler kötü çıktığı gerekçesiyle yemek boykotu yaptılar.

10 NİSAN ODTÜ'de öğrenci dernekleri yasa tasarısı'na karşı çıkan öğrencileri jandarma dipçikledi, 7 öğrenci gözaltında.

14 NİSAN İstanbul'da 2 bine yakın öğrenci yeni dernek tasarısını protesto etmek için yürüdü. 73 öğrenci gözaltında.
▶ 200 kadar öğrenci tarafından çiçeklerle uğurlanan 21 öğrenci, yeni dernek tasarısını protesto etmek için İstanbul'dan Ankara'ya yürüyor.

15 NİSAN Ankara'da bin kadar öğrencinin yürüyüşünü polis coplayarak dağıttı.
▶ Öğrencilerin eylemlerine neden olan yasa teklifi, TBMM gündeminden geri çekildi ve İçişleri Komisyonu'na gönderildi.

16 NİSAN İzmir'de 9 Eylül Üniversitesi önünde açlık grevi yapan öğrencileri ziyarete giden 170 öğrenci gözaltına alındı.
▶ Ankara'da ortak bir açıklama yapan 6 öğrenci derneği "toplu gözaltına almaları" kınadı.

17 NİSAN İstanbul'da dörtü tutuklu yakını 204 öğrenci açlık grevine başladı.
▶ Ankara'da 221, İzmir'de ise 172 öğrencinin gözaltı durumu sürüyor.

19 NİSAN İstanbul'da açlık grevlerini sürdüren öğrencilerin sayısı 288'e ulaştı.

İŞÇİ OLAYLARI

19 MART Erdemir'de iş akitleri feshedilerek işlerine son verilen 7 işçi ölüm orucuna başladı.

20 MART Eskişehir Kılıçoğlu Toprak Sanayi'nde Kristal-İş sendikası üyesi 560 işçi greve gitti.
▶ Erdemir'de bazı işçilerin işine son verilmesini protesto ettikleri için Otomobil-İş genel sekreteri ve 3 sendika yöneticisi gözaltına alındıktan sonra serbest bırakıldı. 4 işçinin açlık grevi sürüyor.

23 MART Kazlıçeşme'deki bir deri fabrikasında çalışan 16 yaşında bir işçinin iş kazasına kurban gitmesi üzerine 1000 kadar deri işçisi fabrikalardan çıkıp ölen işçinin işyeri önüne çelenk bıraktılar, aynı saatlerde 130 fabrikanın 3 bin işçisi de öğle yemeklerini boykot etti.

24 MART Türk-İş yöneticilerinin TBMM'ye dilekçe sunmak için genel merkezden çıkıp yürümeye başlamalarına polis barikat kurarak engel oldu.

1 NİSAN KİPLAS'a bağlı 57 işyerinde 9 bin işçiyi kapsayan grevlerin sahibi Petrol-İş sendikası, işveren sendikasının grevi kırmaya çalıştığını açıkladı.
▶ Emayetaş'ta 137 milyon lira tutarındaki alacakları ödemediği için işçiler işbitimi saatlerinden sonra işyerlerini terk etmiyorlar.

8 NİSAN Bursa'da bir süre önce devleti 1 milyar lira dolandırdığı saptanan Dıbırdık Holding'e bağlı Prateks fabrikasının 17 işçisi açlık grevine başladı. 72 işçinin 3.5 milyon lira tutan maaş ve ikramiyeleri ödenmiyor.
▶ TKİ 30 bin maden işçisinin toplam 7 milyar liralık sözleşme farkını ve 2 milyar tutan Mart ayı maaşlarını ödemedi.

14 NİSAN Kırıkkale'deki MKE'ye ait silah ve mühimmat fabrikasında çalışan 6 bin işçi yemek boykotu yaptı.

TSİP-TİP

18 MART Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) davasında savcı, 12 kişi için 2-15 yıl hapis, 41 kişi için de beraat istedi.
▶ Türkiye İşçi Partisi (TİP) davası karara bağlandı. 19 sanığa 5'er yıl hapis cezası verildi.

16 NİSAN 54 sanıklı TSİP davasında 12 avukatın ortak dilekçesini okuyan Avukat Halit Çelenk "TSİP'in yasadışına dönüştüğünün hukuk açısından iddia edilemeyeceğini" belirtti.

DÜNYADAN

16 MART Yunanistan'da Papandreu'nun yeni yasa tasarısına göre kiliseye ait 1.5 milyon dönüm arazi kamulaştırılacak ve işlenmek üzere köylüye verilecek. Tasarı Yunan Kilisesi'nce tepkiyle karşılandı.

17 MART Hindistan'da 23 Mart'ta 3 eyalette yapılan parlamento seçimlerinde Hindistan Komünist Partisi (CPI-M) önderliğindeki "Sol Demokratik Cephe" ittifakı Kerala eyaletinde parlamentonun 140 sandalyesinden 76'sını, Batı Bengal eyaletinde de 178'inden 151'ini kazandı. Üçüncü eyalette de Kongre Partisi şimdilik önde gidiyor.

İNSAN HAKLARI

17 MART Muğla'da Yeşilyurt kasabasında not defteri kaybolan öğretmen ilkokul 4. sınıftaki 3 öğrenciyi 2 saat tuvalete hapsettirip üzerlerine soğuk su döktürttü.
▶ Böbrek yetmezliği çeken Ahmet Çetin adındaki hükümlünün ölmesi üzerine Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'ndeki bir kısım hükümlü açlık grevine başladı.

22 MART Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın açıklamasına göre Türkiye'de son beş yılda toplam 761 bin 154 iş kazası meydana geldi.

23 MART Çağdaş Yol dergisinin ilk sayısı toplatıldı.

27 MART Kollontay'ın "Kadınların Özgürlüğü" adlı kitabı DGM tarafından toplatıldı.
▶ İlya Ehrenburg'un "Dipten Gelen Dalga" adlı kitabının komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle imha edilmesine karar verildi.

30 MART 12 Eylül sonrası 3-5 yıl cezaevinde kaldıktan sonra tahliye edilen 9 kişi toplum içinde gördükleri baskıları protesto amacıyla açlık grevine başladılar.
▶ Yeni Çözüm dergisinin ikinci sayısı da toplatıldı.
▶ 15 baskı yapan Dr. Haydar Dümen'in "Cinsel Sorunlar" kitabı müstehcenlik iddiasıyla toplattırıldı.

7 NİSAN DEV-SOL davasında idam istemiyle yargılanan şair Nevzat Çelik, tutuklu bulunduğu Metris'teki baskılarla, haberleşme özgürlüğünün engellendiğini açıklayarak, bunu protesto için bugünden itibaren açlık grevine başlayacağını söyledi.

ÇEŞİTLİ

16 MART Hazine'ye ait arsaların hemen hemen tamamı, sembolik kira ücretleriyle, büyük sermaye gruplarına 49 yıllığına dağıtıldı.

7 NİSAN TÖBANK operasyonu için Meclis araştırması açılması ANAP'lıların oylarıyla önlendi.

8 NİSAN 1953-1957 yılları arasında Milli Emniyet görevlilerinin aylıklarının CIA tarafından elden ödendiği açıklandı.

13 NİSAN Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği kuruldu.

14 NİSAN Türkiye AET'ye resmen başvurdu.
▶ Çeşitli "yolsuzluk, usulsüzlük, rüşvet, ihaleye fesat, görevi suistimal" gibi iddialar nedeniyle toplam 277 belediye başkanı hakkında işlem yapılıyor.

15 NİSAN Güvenlik gözetim cezası kaldırıldı.

16 NİSAN Bedelli askerlik Meclis'ten geçti.

Crosfield

Seçtiğiniz baskı öncesi röprodüksiyon sisteminiz
daha kendini bile karşılayamadan güncelliğini yitirirse,
yaptığınız yatırım meyvası alınmadan kurumuş ağaca benzer.

İşte Crosfield
kendi kendini hızla finanse edebilme ve gelecekte büyüme özelliğiyle sizi riskten kurtarıyor.
Magnascan renk ayrım 'scanner' ları ve stüdyo kompozisyon sistemleriyle Crosfield,
meyvanızı en sağlıklı biçimde alabilme olanağı sağlıyor...
Üstelik meyvanız için düşlediğiniz tüm ayrıntılı seçenekleri beraberinde sunarak...
En karışık renk ayrımlarını basit ve hızlı operatör işlemleriyle
en kısa zamanda gerçekleştiren Crosfield
her zaman standart sonucu alabilmenize
olanak veriyor.

metro

MÜMESSİLLİK İTHALAT, İHRACAT ve TİCARET A.Ş.

Yerebatan Cad. Muhterem Efendi Sok. No: 15
Sultanahmet - İSTANBUL
Tel: 511 82 40 Telex: 23153 ofst tr.
Ankara Bürosu
Konur Sok. 44/7 Bakanlıklar - ANKARA
Tel: 18 03 46 - 17 90 88